

LATVIJAS UNIVERSITĀTES
SOCIĀLO ZINĀTŅU FAKULTĀTES
SOCIOLOĢIJAS NODAĻAS

**SOCIĀLĀ DARBA METODES UN TO IETEKME DARBĀ AR
ATKARĪGAJIEM OLAINES CIETUMA (LATVIJAS CIETUMU
SLIMNĪCAS) ATKARĪGO CENTRĀ**

MAGISTRA DARBS

Autors: **Liene Beriņa**

Studenta apliecības Nr.: lb16041

Darba vadītājs: docents Dr.sc.soc. Mareks Niklass

RĪGA 2018

ANOTĀCIJA

Maģistra darba tēma ir „Sociālā darba metodes un to ietekme darbā ar atkarīgajiem Olaines cietuma (Latvijas Cietumu slimnīcas) Atkarīgo centrā”. Darba mērķis ir noskaidrot sociālā darba metožu pielietojumu un to ietekmi darbā ar atkarīgajiem.

Darbā analizēts uz pierādījumiem balstītais prakses modelis, kas sevī ietver motivējošo intervēšanu un uzvedības pārmaiņu modeli, kā arī dzīvesspēka teoriju. Analīzes dati iegūti no 13 daļēji strukturētām intervijām un vienas fokusgrupas diskusijas.

Sociālā darba metožu pielietojums darbā ar atkarīgajiem ir nozīmīgs. Ar to palīdzību iespējams identificēt notiesāto problēmjomas, risināt tās un veicināt atgriešanos sabiedrībā. Olaines cietuma (Latvijas Cietumu slimnīcas) Atkarīgo centrā sociālā darba metodes nepielieto visi sociālā darba īstenotāji. Vairums darbinieku pietiekoši augstā līmenī nav sagatavoti darbam ar atkarīgo. Centrā nav izstrādāta sistemātiska un regulāra atgriezeniskā saite ar notiesātajiem, kas pabeiguši atkarību mazināšanas programmas.

Atslēgas vārdi: atkarība, notiesātie, sociālais darbs.

ANNOTATION

Master's thesis „Social work methods and their impact on working with addicts in the Olaine Prison (Latvian Prison Hospital) Dependent Center” is aimed to clarify the application of social work methods and their influence to work with addicts.

There is analysed on evidence - based practice model, that includes Motivating interviewing and behavioral models of change, as well as resilience theory. Empirical data were gathered from 13 semi-structured interviews and one focus group discussion with contactpersons.

The usage of social work methods for working with addicts is very significant. With their help is possible to identify the problem areas of the convicted persons, to solve them and facilitate their returning in the society. At Olaine Prison (Latvian Prison Hospital) Dependent Centre social work methods are not used by all social workers. Most of employees are not trained to work with the dependents at a sufficiently high level. The Centre does not have a systematic and regular feedback from convicts who have completed reduction programs of addiction.

Key words: addiction, convicts, social work.

SATURS

APZĪMĒJUMU SARAKSTS	6
IEVADS	7
1. SOCIĀLĀ DARBA IESLODZĪJUMA VIETĀ AR ATKARĪGĀM PERSONĀM TEORĒTISKĀ ANALĪZE	14
1.1. Atkarīgās personas jēdziens	14
1.2. Ieslodzījumu vietu sistēmā pielietotās sociālā darba teorijas	16
1.3. Sociālā darba modelis ieslodzījuma vietās	22
1.4. Pētījumi par sociālo darbu ieslodzījuma vietās	25
2. SOCIĀLAIS DARBS IESLODZĪJUMA VIETĀS UN TĀ NORMATĪVAIS REGULĒJUMS	30
2.1. Sociālā darba ieslodzījuma vietās normatīvais regulējums	30
2.2. Olaines cietuma (Latvijas Cietumu slimnīcas) Atkarīgo centra darbību regulējošie normatīvie akti	32
3. OLAINES CIETUMA (LATVIJAS CIETUMU SLIMNĪCAS) ATKARĪGO CENTRA STRUKTŪRA	35
3.1. Sociālais darbs Olaines cietuma (Latvijas Cietumu slimnīca) Atkarīgo centrā.....	37
4. PĒTĪJUMA METODOLOĢIJA	42
4.1. Pētījuma metožu pamatojums	42
4.2. Respondentu atlase	47
4.3. Pētījuma gaitas apraksts	48
5. REZULTĀTU ANALĪZE	51
5.1. Dzimuma, vecuma un izglītības atšķirības	51
5.2. Sodāmība, atbrīvošanās termiņi	53
5.3. Atkarību izraisošās vielas	55
5.4. Atkarību izraisošu vielu lietošana	57
5.5. Ikdienas aktivitātes Atkarīgo centrā.....	59
5.6. Atbalsts, motivācija nelietot atkarību izraisošas vielas.....	62
5.7. Notiesāto novērotās pārmaiņas	64
5.8. Atbalsta resursi pēc atbrīvošanās	66
5.9. Atkarības mazināšanas programmu īstenošana Centrā un vēlamās izmaiņas tajās ...	69
DISKUSIJA	74
SECINĀJUMI	78
REKOMENDĀCIJAS	82
PATEICĪBAS	84
IZMANTOTIE INFORMĀCIJAS AVOTI	85

PIELIKUMI.....	93
1. pielikums Uzvedības pārmaiņu modelis	93
2. pielikums Daļēji strukturētās intervijas jautājumi notiesātajiem	94
3. pielikums Daļēji strukturētās intervijas jautājumi sociālajam darbiniekam	95
4. pielikums Fokusgrupas diskusijas jautājumi	96
5. pielikums Daļēji strukturētās intervijas jautājumi ar VPD klientiem	97
6. pielikums Informētā vienošanās ar respondentiem Nr.1	98
7. pielikums Informētā vienošanās ar respondentu Nr.2	99
8. pielikums Informētā vienošanās ar fokusgrupas diskusijas dalībniekiem	100
9. pielikums Ziņas par intervijām ar notiesātajiem.....	101
10. pielikums Interviju transkripcijā izmantotie apzīmējumi	102
11. pielikums Daļēji strukturētās intervijas transkripcija Nr.1	103
12. pielikums Fokusgrupas diskusijas transkripcija	111
13. pielikums 4.tabula Interviju kopsavilkums	121
DOKUMENTĀRĀ LAPA	126

APZĪMĒJUMU SARAKSTS

- IeVP- Ieslodzījuma vietu pārvalde
Olaines cietuma Atkarīgo centrs, Atkarīgo centrs, Centrs vai OCAC- Olaines cietuma (Latvijas Cietumu slimnīca) Atkarīgo centrs
- IeM- Iekšlietu ministrija
VM- Veselības ministrija
CPT- Eiropas Padomes „Komiteja spīdzināšanas un necilvēcīgas vai pazemojošas rīcības vai soda novēršanai”
CPS- Centrālā statistikas pārvalde
EMCDDA- European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (Eiropas Narkotiku un narkomānijas uzraudzības centrs)
EBP- Evidence-based practice
MI – Motivējošā intervēšana
RVN- riska, vajadzību novērtējums
MK noteikumi- Ministru kabineta noteikumi
KL- Krimināllikums
LAPK- Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodekss
LU SZF- Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultāte
VID- Valsts ieņēmumu dienests
EDS- Elektroniskā deklarēšanās sistēma
SD- Sociālais dienests
NVO- Nevalstiskās organizācijas
VPD- Valsts probācijas dienests
TSV- teritoriālā struktūrvienība

IEVADS

Ar katru gadu aizvien lielāka uzmanība tiek pievērsta narkotikām un ar to lietošanu, izplatīšanu vai realizēšanu radītajām sekām. Darbs pie narkomānijas problēmas samazināšanas notiek, bet neskatoties uz veiktajiem pasākumiem, narkomānu skaits nesamazinās, bet gan pieaug. Par to liecina Eiropas Narkotiku un narkomānijas uzraudzības centra publicētais “Eiropas ziņojums par narkotikām”, kurā apkopota informācija par visās Eiropas Savienības dalībvalstīs esošajām narkotisko vielu izplatības tendencēm, ar tām saistītajiem, fiksētajiem likumpārkāpumiem un kaitējumiem tajās. Eiropas Savienībā 2015.gadā ir paziņots par aptuveni 1,5 miljoniem narkotiku jomas tiesību aktu pārkāpumiem, no kuriem 57% bija saistīti ar kaņepju lietošanu vai glabāšanu, ietverot aptuveni vienu miljonu pārkāpēju. Paziņoto pārkāpumu skaits no 2006.gada līdz 2015.gadam ir pieaudzis aptuveni par 31% (EMCDDA, 2017, 38.lpp).

Lai sīkāk izpētītu katrā Eiropas Savienības dalībvalstī esošo situāciju narkotisko vielu izplatībā un to lietošanas tendences tika sastādīts Eiropas Narkotiku un narkomānijas uzraudzības centra ziņojums par katru Eiropas Savienības dalībvalsti. „Latvijas valsts ziņojumā par narkotikām 2017” (EMCDDA, 2017), apkopoti dati par narkotisko vielu izplatību, to pieprasījumu un 2015.gada dati par ar narkotikām saistītajiem likumpārkāpumiem Latvijā. Lai uzskatāmākas būtu narkotiku lietošanas tendences un ar tām saistīto likumpārkāpumu līmenis Latvijā, dati salīdzināti ar pārējām Baltijas valstīm- Lietuvu un Igauniju (EMCDDA, 2017).

Igaunijā krimināli sodāmas ir darbības ar narkotiskajām vielām- glabāšanu un izgatavošanu, ja tās nav paredzētas savām vajadzībām, par to var tikt piemērots arī brīvības atņemšanai alternatīvs sods. Narkotisko vielu lietošana neatļauti, bez ārsta receptes, vai nelikumīga izgatavošana nelielā daudzumā, vai narkotisko un psihotropo vielu iegāde un glabāšana, tiek sodīta ar naudas sodu vai aizturēšanu līdz 30 dienām (EMCDDA, 2017).

Lietuvā narkotisko vielu lietošana un nelikumīgas darbības ar narkotiskajām vielām bez nodoma tās realizēt, tiek sodītas ar administratīvo arestu vai naudas sodu. Savukārt, ja tiek veiktas darbības ar narkotiskajām vielām, kas ir vairāk par Lietuvā noteikto nelielo apmēru, ir krimināli sodāmas darbības. Narkotisko vielu realizēšana ir krimināli sodāms noziedzīgs nodarījums (EMCDDA, 2017).

Savukārt, Latvijā nelikumīga narkotisko vielu iegāde, lietošana un uzglabāšana ir administratīvi pārkāpumi, par kuriem var piemērot brīdinājumu vai naudas sodu. Atkārtoti

gada laikā, ja persona tiek pieķerta lietojot, glabājot vai iegādājoties narkotiskās vielas nelielā apmēra, tā tiek saukta pie kriminālatbildības. Par narkotisko vielu izgatavošanu, tirgošanu un glabāšanu persona var tikt sodīta ar brīvības atņemšanu (LAPK, 01.07.1985; KL 17.06.1998; EMCDDA, 2017).

Nemot vērā iepriekš minēto un pieejamos datus secināms, ka Latvijā, starp visām Baltijas valstīm, ir augstākie rādītāji ziņotajos likumpārkāpumos, kas saistīti ar narkotiskajām un psihotropajām vielām, pievēršot uzmanību arī pētījuma mērķa grupas lielumam. Taču datus, kas saistīti ar pārkāpumiem par lietošanu nevar salīdzināt, jo Lietuvā un Igaunijā par narkotisko vielu lietošanu un glabāšanu nelielā daudzumā personas tiek sauktas pie administratīvās atbildības. Bet Latvijā tikai tad, ja gada laikā persona vienu reizi tiek pieķerta lietojot vai glabājot narkotiskās vielas nelielā daudzumā bez nodoma tās realizēt. Ja tas notiek atkārtoti gada laikā, tad persona tiek saukta pie kriminālatbildības (skatīt 1.tabulu).

1.tabula

Ar narkotikām saistītie likumpārkāpumi (EMCDDA, 2017)

Valsts	Latvija	Igaunija	Lietuva
Gads	2015	2015	2015
Vecums	15-64g.v.	15-64g.v.	15-64g.v.
Mērķa grupas lielums	1 303 300	1 948 685	858 563
likumpārkāpumu ziņojumu skaits	7 521	4 982	2 524
pārkāpumi par lietošanu un glabāšanu	6 017	3 633	1 682

Savukārt, pēc Latvijas Centrālās statistikas pārvaldē pieejamās informācija par narkotikām un psihotropām vielām saistīto noziedzīgo nodarījumu - realizācija, izgatavošana, glabāšana- skaits ar katru gadu palielinās (skatīt 2.tabulu).

2.tabula

Notiesāto personu skaits pēc nozieguma veida (CPS,2018)

	2012	2013	2014	2015	2016
Narkotisko vielu nelikumīga izgatavošana, glabāšana vai realizēšana	1 000	863	832	1 127	1 204

“Latvijas valsts ziņojumā par narkotikām” 2014.gadā veiktajā pētījumā par narkotiku lietošanas izplatību cietumos redzams, ka aptuveni 69% ieslodzīto ziņojuši par narkotiku

izmēģināšanu dzīves laikā, 49% ziņojuši, ka lietojuši narkotikas pēdējā gada laikā, bet 40 % pēdējā mēneša laikā. Neliela daļa no ieslodzītajiem, kuriem nebija pieredzes narkotiku lietošanā atzina, ka narkotiku lietošanu uzsāka atrodoties brīvības atņemšanas iestādē (EMCDDA, 2017, 14.lpp). Saskaņā ar Ieslodzījuma vietu pārvaldes (turpmāk tekstā arī-IeVP) 2016.gada publiskajā pārskatā ietvertu informāciju, uz 2016.gada 31.decembri ieslodzījuma vietās tika reģistrēti 1 264 narkotiku lietošanas gadījumi, no kuriem 955-intravenozie narkotiku lietotāji (IeVP, 2017, 39.lpp).

Iepriekš minētie dati norāda uz augsto narkotisko vielu izplatību arī ieslodzījuma vietās, kā rezultātā, personas, kuras vēlas cīnīties ar atkarību un pilnvērtīgi iziet resocializācijas procesu, atrodoties kopā ar pārējiem notiesātiem, to nespēj izdarīt. To 2016.gada pārskatā atzīst arī IeVP, jo līdz 2016.gada 5.oktobrim, kad tika atklāts IeVP Olaines cietuma (Latvijas Cietumu slimnīcas) Atkarīgo centrs, Latvijas ieslodzījumu vietu novecojušās infrastruktūras dēļ bija problemātiski atkarīgos nošķirt no narkotisko un psihotropo vielu aprites ieslodzījuma vietās un nodrošināt priekšnosacījumus kvalitatīva resocializācijas darba veikšanai ar šo specifisko mērķa grupu (IeVP, 2017, 9.lpp).

Pētījuma problēma

Par Narkotisko un psihotropo vielu un to atkarības izplatības ierobežošanas un kontroles pamatnostādņēs 2011. – 2017.gadam norādīts, ka nepieciešams izglītot skolu pedagogus par narkotiskajām vielām, nodrošināt pieejamāku veselības aprūpi narkomāniem, kā arī katrai pašvaldībai jālemj par veselības veicināšanu pašvaldībā, kurā būtu iekļauti ieteikumi narkotiku profilaksei (IeM, 2014, 26.lpp). Pārsvārā tiek runāts par jauniešiem, kuri pievērsušies narkotisko vielu lietošanai, taču netiek domāts par specifisko resocializācijas nepieciešamību personām, kuras narkotisko vielu atkarības dēļ izdarījuši noziedzīgu nodarījumu un nonākuši brīvības atņemšanas iestādē. Pēc autores domām, šai specifiskajai mērķa grupai būtu jābūt iekļautām pamatnostādņēs.

Arī Eiropas Padomes „Komiteja spīdzināšanas un necilvēcīgas vai pazemojošas rīcības vai soda novēršanai” (turpmāk tekstā arī -CPT) savā pārskatā vērs Latvijas uzmanību un mudina izstrādāt vispārēju stratēģiju, lai sniegtu palīdzību ieslodzītajiem narkotisko un psihotropo vielu lietotājiem. Jo secināts, ka narkotisko vielu lietošanas apkarošana cietumos nav iekļauta nacionālās atkarību novēršanas stratēģijās. Būtu jāizvirza konkrēti mērķi, piemēram- narkotiku pieejamības novēršana cietumos, identificējot narkotiku lietotājus un piedāvājot tiem ārstēšanās iespēju, nodrošinot terapiju visā ieslodzījuma laikā, kontrolējot un pētot atkarību problēmas, kā arī nodrošinot nepieciešamā personāla apmācību darbam ar specifisko mērķa grupu (CPT, 2017, 36.lpp).

Pieejamā informācija no IeVP liecina, ka narkotiku problēma ieslodzījuma vietās ir aktuāla, tāpēc, pēc autores domām, ar šīm personām jāstrādā nevis ārstiem ar zālēm vai narkotisko vielu aizstājpreperātiem, bet psihologiem un sociālajiem darbiniekiem. Viņiem būtu jāpalīdz notiesātajiem atpazīt problēm situācijas un risināt tās sociāli atbalstāmā veidā. Nav skaidri zināms, kā ieslodzījumā tiek strādāts ar atkarīgajiem, kā arī tas, kā tiek nostiprinātas resocializācijas programmā apgūtās prasmes un iemaņas notiesātajam atbrīvojoties no ieslodzījuma vietas. Līdz ar to, pēc autores domām, ir nepieciešams izpētīt sociālā darba metožu pielietojumu Olaines cietuma (Latvijas Cietumu slimnīcas) Atkarīgo centrā (turpmāk tekstā arī- Olaines cietuma Atkarīgo centrs, Atkarīgo centrs, Centrs vai OCAC), darbā ar atkarīgajiem notiesātajiem. Noskaidrojot pašu notiesāto un Centra darbinieku viedokli par resocializācijas procesiem, sociālā darbinieka iesaisti tajos un sociālā darba metožu pielietojumu Centrā un apgūto prasmju uzturēšanu pēc atbrīvošanās no ieslodzījuma vietas.

Pētījuma novitāte

Autorei neizdevās iegūt informāciju, ka Latvijā maģistru vai promocijas darbu līmenī būtu veikts pētījums par sociālā darba metožu pielietojumu darbā ar atkarīgajiem Olaines cietuma Atkarīgo centrā vai par sociālo darbu ieslodzījuma vietās Latvijā. Lielākoties studentu pētījumi orientēti uz ieslodzīto sieviešu resocializāciju (Bukliša, 2015), kur uzmanība tiek pievērta resocializācijas mērķu sasniegšanai un resocializācijas programmām, to efektivitātei. Notiesāto personu resocializācijas procesu (Arkliņš, 2012), kurā tiek pētīts resocializācijas process Latvijā, kā tiek sastādīti riska vajadzību novērtēšana un resocializācijas plāna izstrāde, kam tiks pievērta uzmanība arī turpmāk darbā. Tiek pētīts arī resocializācijas mērķu sasniegšana nodarbinot ieslodzītos (Deruma, 2016), kā arī ir pētīta Latvijas ieslodzījuma vietu veselības aprūpes atbilstība Starptautisko cilvēktiesību principiem (Zvaigzne, 2017). Pētījumā pievērsta uzmanība ieslodzīto veselības aprūpei un tās nozīmei, par to, maģistra darba izstrādes procesā veiktajās intervijās, runā ieslodzītie. Ir pētīts sociālais darbs slimnīcās (Grīnberga, 2011); sociālais darbs ar alkoholatkarīgu sievieti ģimenē (Dreimane, 2007), darbā tiek runāts par atkarīgu personu ģimenē, kādas sekas rada atkarība un kā labāk strādāt ar šādu personu un tās ģimeni, kam uzmanība tiek pievērsta arī maģistra darba izstrādē. Ir pētīta sociālā pedagoga sociālās korekcijas darbība Cēsu audzināšanas iestādē nepilngadīgajiem (Pētersone, 2008), kurā pētījuma ietvarā organizētas motivācijas programmas personām ar zemu socializācijas līmeni, kas norāda uz nepieciešamību ieslodzītajiem mācīties un socializēties. Tās tiek organizētas arī Atkarīgo centrā, taču sociālais darbs ieslodzījuma vietās ar atkarīgām personām nav pētīts.

Eiropā ir pētīta sociālā darba ietekme un tā radītās izmaiņas ieslodzītajos, piemēram, Trakijas universitātes Bulgārijā pētnieki pētījuši personības izmaiņas ieslodzītajos, kā sociālā darba rezultātu (Benkova et.al., 2017), savukārt Apvienotās Karalistes Īrijas un Velsas universitāšu pētnieces izpētījušas nepieciešamību apmācīt sociālos darbiniekus darbam ar atkarīgajiem (Loughran et.al., 2014), uz ko norāda arī Atkarīgo centrā veiktās darbības, jo sākotnēji tajā tika apmācīti darbinieki darbam ar atkarīgajiem ieslodzītajiem.

Pēc informācija, ko sniegusi IeVP Risku un vajadzību izvērtēšanas daļas galvenā inspektore Mudīte Kruvese, redzams, ka IeVP nav veikti pētījumi par sociālo darbu, sociālajiem darbiniekiem IeVP, kā arī pētījumi par Olaines cietuma Atkarīgo centru. Līdz ar to, šis pētījums būs pirmais Latvijā, kas izzinātu sociālā darba īpatnības ieslodzījuma vietās, trūkumus un nepieciešamos uzlabojumus darbā ar atkarīgajiem.

Maģistra darba mērķis: izpētīt sociālā darba metožu pielietojumu un to ietekmi darbā ar atkarīgajiem Olaines cietuma (Latvijas Cietumu slimnīcas) Atkarīgo centrā.

Maģistra darba uzdevumi:

1. Veikt sociālā darba ieslodzījuma vietās jēdziena teorētisko izpēti.
2. IZanalizēt sociālo darbinieku pielietotās sociālā darba teorijas un metodes darbā ar atkarīgajiem, citu valstu pieredzi un pētījumus par to.
3. Veikt Olaines cietuma Atkarīgo centra sistēmas izpēti.
4. Veikt daļēji strukturētās intervijas ar Olaines cietuma Atkarīgo centrā mītošajiem notiesātajiem un sociālo darbinieku, kā arī ar notiesātajiem, kuri beiguši atkarību mazināšanas programmu, un fokusgrupas diskusiju ar notiesāto kontaktpersonām.
5. Apkopot iegūtos datus, veidot diskusiju, sniegt secinājumus un rekomendācijas.

Pētījuma objekts: Olaines cietuma (Latvijas Cietumu slimnīcas) Atkarīgo centra notiesātie.

Pētījuma priekšmets: sociālā darba metožu pielietojums un to ietekme darbā ar atkarīgajiem Olaines cietuma (Latvijas Cietumu slimnīcas) Atkarīgo centrā.

Pētījuma jautājumi:

1. Kādas ir sociālā darba īpatnības brīvības atņemšanas iestādē ar atkarīgām personām?
2. Kādi resursi un speciālisti ir pieejami notiesātajiem Centrā un pēc atbrīvošanās?
3. Kā ieslodzītie uztver Centra sistēmu, darbiniekus, to veikto darbu un tā kvalitāti?
4. Ko būtu nepieciešams uzlabot Centra sistēmā, noteikumos?

Pētījuma teorētiskā bāze

Teorētiskā bāze balstās uz teorijām, kuras visbiežāk tiek aplūkotas sociālā darba vai resocializācijas ar notiesātajiem atkarīgajiem skaidrojošajos pētījumos. Tā ir - **uz pierādījumiem balstītais prakses modelis** (Chu, Sung, 2014, Craig, 2012), kas sevī ietver

motivējošo intervēšanu (Craig, 2012; Miller & Rollnick, 2002, as cited in Fassler, 2007, p.79) un **uzvedības pārmaiņu modeli** (Prochaska & DiClemente, 1983; Prochaska, DiClemente, & Norcross, 1992, as cited in Pro-change, 2018), un **dzīvesspēka (resilience) teorija** (Zimmerman et.al, 2013, Taormina, 2015). Iepriekš minētās teorijas tiks analizētas turpmāk darbā.

Teorētiskajā analīzē ir apskatīti dažādu valstu un nozaru speciālistu pētījumi. Tie ir: pētījums par „sociālā darba iedzīvināšanu korekcijas vidē” (Severson, 1994); „Par ieslodzīto emocionālo pārliecību, trauksmi, emociju kontroli, pašmotivāciju, empātiju un citu emociju atpazīšanu” (Benkova et.al., 2017). „Sociālais darbs un kriminālā justīcija: Nepārtraukta aliance” (Reamer, 2004); „Notiesāto reintegrācijas process: Uztvere par to, kas palīdz ieslodzītajam atgriezties sabiedrībā” (Davis et.al., 2012) un “Narkotiku atkarības ārstēšana Amerikas Savienoti Valstu cietumos: sociālā darba perspektīva” (Andrews et.al., 2011).

Maģistra darbā izmantota uz pierādījumiem balstītā pieeja, kas iekļauj sevī motivējošo intervēšanu un uzvedības pārmaiņu modeli, ar kuru palīdzību iespējams iegūt nepieciešamo informāciju par notiesāto, apzināt problēmu jomas un noskaidrot, vai persona tās atzīst, ir gatava risināt. Dzīvesspēka teorija, lai skaidrotu narkotisko vielu lietošanas uzsākšanas iemeslus un izzinātu notiesāto personu resursus, ne tikai iekšējos, bet arī ārējos, gatavību pārmaiņām, pašnoteikšanos un spēku sasniegt izvirzītos mērķus.

Pētījuma bāze

Ieslodzījuma vietu pārvalde, Olaines cietuma (Latvijas Cietumu slimnīcas) Atkarīgo centrs, Valsts probācijas dienesta Rīgas teritoriālā struktūrvienības Kurzemes rajona filiāle.

Pētījuma metodes

Kvalitatīvās pētniecības metodes – daļēji strukturētās intervijas ar notiesātajiem un sociālo darbinieku, kā arī fokusgrupas diskusija ar Olaines cietuma (Latvijas Cietumu slimnīcas) Atkarīgo centra darbiniekiem, kuri ir notiesāto kontaktpersonas. Datu analīzē ir izmantota tematiskā analīze un jēdzienu atvērtās kodēšanas pamatelementi.

Pētījuma praktiskā nozīme

Sociālais darbs ieslodzījuma vietās tiek veikts kopš 2005.gada. Olaines cietuma (Latvijas Cietumu slimnīcas) Atkarīgo centrs ir nesen izveidota struktūra Latvijas ieslodzījuma vietu sistēmā, kurā notiek darbs ar narkotisko un psihotropo vielu un alkohola atkarīgajām personām. Tāpēc, autore uzskata, ka būtu lietderīgi izpētīt sociālā darba metožu pielietojumu un to ietekmi darbā ar atkarīgajiem, jo nav pieejama informācija, ka šāda sociālā darba analīze par darbu ar šo mērķa grupu Latvijā būtu veikta. Iepriekš minēto apstiprina arī IeVP Risku un vajadzību izvērtēšanas daļas galvenā inspektore Mudīte Kruvese, kura norāda, ka nav informācija, ka būtu veikts kāds pētījuma par sociālo darbu vai sociālajiem

darbiniekiem brīvības atņemšanas iestādēs. Ņemot vērā iepriekš minēto, autore uzskata, ka pētījuma rezultāti var ieviest jauninājumus ikdienas sociālajā darbā ieslodzījuma vietās. Uzlabot atkarīgajām personām resocializācijas sistēmu, palīdzēt izzināt iemeslus, kāpēc personas nonāk līdz psihotropo un narkotisko vielu lietošanai, kā arī uzzināt pašu notiesāto viedokli par resocializācijas darbu, tā ietekmi un ieteikumus tā uzlabošanai.

Pētījuma struktūra

Maģistra darbu veido teorētiskā daļa, kurā analizēts atkarīgas personas jēdziens, sociālā darba ieslodzījuma vietā jēdziens un to skaidrojošās teorijas, sociālā darba modelis ieslodzījumu vietās, kā arī pētījumi, kas pieejami par sociālo darbu ar atkarīgajiem ieslodzījumu vietās. Pētnieciskajā daļā aprakstīta pētījuma metodoloģija, pētījuma gaita un respondentu atlase. Darbā analizēti pētījuma rezultāti un veidota diskusija. Pētījuma noslēgumā veidota diskusija, sniegti secinājumi un rekomendācijas.

1. SOCIĀLĀ DARBA IESLODZĪJUMA VIETĀ AR ATKARĪGĀM PERSONĀM TEORĒTISKĀ ANALĪZE

Sociālā darba metodes, pielietotās teorijas un paņēmienu darbā ar mērķa grupām atšķiras, tāpēc, lai noskaidrotu sociālā darba specifiku ieslodzījuma vietās darbā ar atkarīgajiem, pirmajā nodaļā tiks analizēts atkarīgas personas jēdziens, tiks pētīts ar kādām sociālā darba teorijām tiek strādāts ieslodzījuma vietās. Kādas metodes tiek pielietotas darbā ar atkarīgām personām ieslodzījuma vietās Latvijā. Turklāt, tiks analizēti dažādu valstu pētījumi par sociālo darbu ieslodzījuma vietās. Sociālā darba ieslodzījuma vietas jēdziena skaidrojums un pētījumi dos iespēju analizēt pielietotās teorijas, kas nodrošinās bāzes teoriju izvēli empīriskā pētījuma analīzei.

1.1. Atkarīgās personas jēdziens

Šajā apakšnodaļā tiks analizēts atkarīgas personas jēdziens, jo tā definīcija ir atkarīga no jomas, kurā par atkarību tiek runāts. Nav vienotas pieejas, kā definēt šo jēdzienu, jo katrā nozarē tas var nozīmēt kaut ko citu.

Slimību profilakses un kontroles centrs analītiskajā pārskatā par “Atkarību izraisošo vielu lietošanu iedzīvotāju vidū” (2016) definējis, ka atkarība : “slimība, kuras laikā indivīds nespēj kontrolēt psihoaktīvo vielu lietošanu un tiek negatīvi ietekmēta indivīda uzvedība”. Lietojot apreibinošas vielas personu uzvedība un uztvere mainās, līdz ar to palielinās risks izdarīt kādu noziedzīgu nodarījumu, apdraudot sabiedrības drošību. Legālās atkarību izraisošās vielas tiek definētas, kā “vielas ar psihoaktīvu iedarbību, kas ir legāli lietojamas un iegādājamas tirdzniecības vietās: tabaka, alkohols u.c.” (Sniķere, Trapencieris, 2016, 4.lpp), savukārt nelegālās atkarību izraisošās vielas — “nelegālās narkotiskās un psihotropās vielas”. Iepriekš minētajā analītiskajā pārskatā pētīti arī smēķēšanas paradumi iedzīvotāju vidū, taču smēķēšana kā atkarība nav definēta (Sniķere, Trapencieris, 2016, 4.lpp).

IeVP interneta vietnē publicētajā M. Lustes rakstā „Krustpunktā. Ievads.”, skaidrojot Olaines cietuma Atkarīgo centra projekta uzsākšanu un tā nozīmi pamatojas uz Latvijas valsts Nacionālo veselības dienesta definēto atkarību no narkotikām un psihotropām vielām. Atkarība tiek definēta, kā „bioloģiski–psiholoģiski- sociāla slimība un tās ārstēšanā un rehabilitācijā rezultātus var gūt tikai ar multidisciplināru pieeju, integrējot pacienta medicīnisko, psiholoģisko un sociālo terapiju, un jebkurai no minētajām sastāvdaļām

savstarpēji atbalstot vienu otru” (Nacionālais veselības dienests, kā minēts Luste, 29.08.2016). M.Luste skaidro narkotisko vielu atkarības izraisītās sekas, nepieciešamību strādāt ar atkarīgajiem notiesātajiem, norādot, ka : „Jaunprātīga vielu lietošana visā pasaule tiek uzskatīta par vienu no septiņiem, galvenajiem noziedzīgas uzvedības riska faktoriem (Luste, 29.08.2016)”.

Taču Veselības ministrijas (turpmāk tekstā arī- VM) interneta vietnē publicētā informācija par vielām un darbībām, kas izraisa neveselīgas atkarības uzskaitīts – alkohols, narkotiskās un psihotropās vielas, smēķēšana, kā arī azartspēles – spēļu automāti, kazino spēles, bingo, kāršu spēles, totalizators un derības, loterijas un tml.- un datorspēles, kuras sevī ietver vēl atkarību no interneta, spēlēm vai čata (VM, 07.07.2017).

Atkarības rašanos raksturo četras pazīmes:

- 1) psiholoģiskā atkarība, kas izpaužas, kā tieksme veikt darbību atkal un atkal, vai lietot vielu atkārtoti;
- 2) tolerance, kas izpaužas vēlmē iegūt vēlamo sajūtu, kā rezultātā aiz vien biežāk jāpalielina daudzums, devas apjoms;
- 3) absistence- īstajā laikā nesaņemto vielu vai darbību rodas fiziski un psiholoģiski veselības traucējumi;
- 4) turpinot lietot vai saņemt vajadzīgo mainās personas uzvedība, kā rezultātā tā var kļūt bīstama sabiedrībai (VM, 07.07.2017).

Savukārt, Eiropas Narkotiku un narkomānijas uzraudzības centra ieskatā “atkarību modeļi” uzsver, ka atkarība ir globāla problēma, kas ik gadu prasa miljoniem cilvēku dzīvības visā pasaulē un rada arī citas ciešanas. Atkarība saistīta ar legālu un nelegālu psihoaktīvu vielu lietošanu, piemēram- alkohols, nikotīns, opioīdi, stimulatori, pretsāpju līdzekļi, sedatīvi vai kaņepes, vai cita veida aktivitātes- piemēram, azartspēles, datorspēles. Atzīstot, ka atkarības definīciju ir daudz, EMCDDA piedāvā savu, norādot, ka atkarība “primāri ir hroniska slimība smadzenēs, kas ietekmē motivāciju, atmiņu un ar to saistītās shēmas, atspoguļojas individuālā, kas veic darbības, lai iegūtu atvieglojumu izmantojot dažādas vielas un citu uzvedību, stāvokli kļūstot atkarīgs no dažādiem ieradumiem un vielām, īpaši smaga atkarība veidojas no narkotiskajām vielām” (West, 2013, p.11).

Atkarība no narkotikām : “Periodiskas vai hroniskas intoksikācijas stāvoklis, atkārtoti lietojot narkotikas (dabiskas vai sintētiskas). Raksturīgās pazīmes: personas vai personu grupas (a) nepārvarama tieksme vai vajadzība (apmātība) turpināt narkotiku lietošanu un iegūt tās jebkādiem līdzekļiem; (b) pieaugošs devas daudzums; (c) psihiska (psiholoģiska) un vispārēja fiziska atkarība no narkotiku izraisītajām sekām” (ETB, 2018).

Amerikas Savienoto Valstu Nacionālais narkomānijas institūts (NIDA, 2014) narkomāniju definējis, kā: “hronisku recidīvu smadzeņu slimību, kas tiek raksturota, kā impulsīva narkotiku meklēšana un lietošana, neņemot vērā smagās sekas. Tā tiek uzskatīta par smadzeņu slimību, jo narkotikas maina smadzenes- to struktūru un darbību. Smadzeņu izmaiņas var būt ilglaicīgas un var novests pie smagām uzvedības izmaiņām”.

Apkopojot pirmajā apakšnodaļā analizēto, secināms, ka atkarības jēdzienam ir vairāki skaidrojumi, definīcijas, tie atkarīgi no jomas, kurā tas tiek skaidrots:

- Slimību profilakses centrs atkarību definē, kā slimību, kuras laikā persona nespēj kontrolēt vielu lietošanu un savu uzvedību esot apreibinošo vielu ietekmē.
- Latvijas valsts Nacionālais Veselības dienests atkarību definē, kā bioloģiski- psiholoģiski- sociāla slimība un tās ārstēšanā un rehabilitācijā rezultātus var gūt tikai ar multidisciplināru pieeju, integrējot pacienta medicīnisko, psiholoģisko un sociālo terapiju, un jebkurai no minētajām sastāvdaļām savstarpēji atbalstot vienai otru.
- Veselības ministrija uzskaita vielas un atkarību veidus, nevis definē pašu atkarību, tomēr izdala pazīmes, kas liecina par atkarības esamību.
- Eiropas Narkotiku un narkomānijas uzraudzības centrs definē atkarību kā hronisku slimību, kas izpaužas smadzeņu darbībā, domāšanā un motivācijā, izraisa vēlmi pastiprināti lietot apreibinošas vielas vai veikt darbības.

Otrajā apakšnodaļā tiks analizētas sociāla darba teorijas ieslodzījuma vietās – uz pierādījumiem balstītā pieeja, kas sevī iekļauj motivējošo intervēšanu un uzvedības pārmaiņu modeli un dzīvesspēka teorija.

1.2. Ieslodzījumu vietu sistēmā pielietotās sociālā darba teorijas

Šajā nodaļā tiks analizētas sociālā darba teorijas, kas tiek pielietotas ieslodzījuma vietās darbā ar atkarīgām personām.

Pēc pieejamās informācijas, sociālie darbinieki ieslodzījuma vietās Latvijā pielieto teorijas, kuras paši uzskata par piemērotām darbā ar katru notiesāto individuāli vai grupā. Ieslodzījumu vietu sistēmā sociālais darbinieks ir viens no resocializācijas procesa sastāvdaļām, piedaloties risku un vajadzību izvērtēšanā, sastādot resocializācijas plānu, veicot atbalsta pasākumus, vadot individuālās vai grupas nodarbības, kā arī vadot resocializācijas programmas (IeVP, 2017, 29.lpp).

Darbā ar notiesātajiem atkarīgajiem ir nepieciešams izmantot **uz pierādījumiem balstīto pieeju (Evidence-based practice (EBP))**, jo ar tās palīdzību ir iespējams savākt nepieciešamos pierādījumus, informāciju uz kuriem sociālais darbinieks varētu organizēt savas turpmākās darbības balstoties uz ētikas normām, iegūto informāciju par klienta personiskajām un kultūras īpatnībām (Langer, Lietz, 2015, p.14.).

Kā vienu no vairāk pielietotajiem paņēmieniem uz pierādījumiem balstītajā praksē pētnieki izceļ tieši **motivējošo intervēšanu**, ar kuras palīdzību sociālais darbinieks var iegūt informāciju par klientu, kā arī palīdzēt notiesātajam mainīt savu uzvedību, ietverot tādas jomas, kā alkohola un narkotiku lietošanu, tabakas smēķēšanu vai ēšanas traucējumus u.c. jautājumus, kas var ietekmēt recidīva risku (Craig, 2012, p.1). Ar motivējošās intervēšanas palīdzību ir iespējams pievērst notiesātā uzmanību dažādiem problēmjautājumiem, uz kuriem sarunas laikā ar sociālo darbinieku pats notiesātais atrod atbildes, vai risinājumu esošajai situācijai. Motivējošā intervēšana (turpmāk tekstā arī- MI) ietver sevī pašus vienkāršākos, bet tai pat laikā efektīvākos sarunas risināšanas paņēmienus – jautājumi, klausīšanās, apkopošana un atbalsts (Alliance, 2004, 41.lpp).

Motivējošā intervēšana tiek izmantota dažādās nozarēs, tai skaitā sodu izpildes jomā, kurā tās profesionāļi to izmanto, lai rosinātu pozitīvas pārmaiņas likumpārkāpēju uzvedībā. Straujā virzība uz EBP ir reakcija uz pētījumiem, kas pierādījuši, ka efektīvam sodu izpildes programmām ir līdzīgas iezīmes, kā arī pierādījumi no citām jomām liecina, ka īsa mijiedarbība var būtiski ietekmēt likumpārkāpēju rezultātus (Walters et.al. 2007, p.12). MI piedāvā uz empīriskiem pierādījumiem balstītu pieeju saskarsmei ar likumpārkāpējiem par noteikumu ievērošanu un pārmaiņām uzvedībā.

Motivējošās intervēšanas izmantošanas stratēģijas veidojās laikā, kad tās izveidotāji Rolniks un Millers strādāja narkotiku atkarības ārstēšanas jomā (Miller & Rollnick, 2002, as cited in Fassler, 2007, p.79), jeb sākotnēji tā tika pielietota skaidrojot atkarīgu uzvedību.

Motivējošajai intervēšanai ir četri pamatprincipi, kas palīdz tās izmantotājam strādāt ar klientu un virzīt to tuvāk pārmaiņām (Miller & Rollnick, 2002 as cited in Emsley, 2013, pp.3-4.; Prochaska et al., 1992, as cited in Fassler, 2007, p.74; Walters et.al., 2007, pp.30-31).

- Pirmais princips - izrādīt empātiju, jo tiem, kas pielieto MI jāsaprot klienta principus nenosodot tos (Miller & Rollnick, 2002 as cited in Emsley, 2013, pp.3-4.). Izrādot empātiju un klausoties klientā darbinieks var iegūt nepieciešamo informāciju, lai sastādītu atskaiti.
- Otrais princips- attīstīt pretrunas, lai klients spētu saskatīt pretrunas šī brīža uzvedībā un svarīgajiem mērķiem, vai vērtībām, kas klientam ir (Miller & Rollnick, 2002 as cited in Emsley, 2013, pp.3-4.). MI laikā darbinieks palīdz

klientam izveidot pašam savus pārmaiņu argumentus palīdzot saskatīt raksturīgākās pretrunas.

- Trešais princips- samierināties ar pretestību, jo darbiniekam nekad nevajag strīdēties ar klientu, ja tas nonāk pretrunās. Kad klients pretojās pieejai, to vajag pamanīt, nevis izcelt (Miller & Rollnick, 2002 as cited in Emsley, 2013, pp.3-4.).
- Ceturtais princips- atbalstīt pašizaugsmi, pārlicību par sevi (Miller & Rollnick, 2002 as cited in Emsley, 2013, pp.3-4.). Šis princips palīdz darbiniekam iedrošināt klientu viņa pārmaiņās, viņš tic, ka klients ir spējīgs mainīties un iedrošina arī klientu noticēt saviem spēkiem.

Pielietojot MI principus jāsaprot, kādā pārmaiņu procesa stadijā ir klients un kādu intervences stratēģiju būtu vislabāk pielietot. Līdz ar to, ir nepieciešams izmantot Uzvedības pārmaiņu modeli (skatīt 1.pielikumu), lai apzinātu uzvedības maiņas procesu (Prochaska & DiClemente, 1983; Prochaska, DiClemente, & Norcross, 1992, as cited in Pro-change, 2018).

Uzvedības pārmaiņu modelis sastāv no sešām pārmaiņu fāzēm (Vanaga, 22.04.2017.; Pro-change, 2018):

- Pirmsizvērtēšanas fāze- personas neapzinās, ka tai ir problēma, vai problēmas apzināšanās ir ierobežota;
- Izvērtēšana- neliela problēmas apzināšanās, bet darbības uzsākšanai ir nepieciešama palīdzība;
- Plānošana- kognitīvi persona ir gatava pārmaiņām, bet ir nepieciešama palīdzība, lai tā spētu veikt izvēli starp esošajām iespējām;
- Darbība/ Rīcība- pārmaiņas ir uzsāktas, taču nepieciešama palīdzība, lai tiktu pāri pārmaiņu procesa sarežģītajiem posmiem;
- Uzturēšana- personām, kas veikušas pārmaiņu procesu, nav pilnīgi brīvi no problēmām, tiem nepieciešama palīdzība, lai izvairītos no iespējama recidīva;
- Atpakalkrišana, jeb recidīvs- mācīšanās procesa fāze, kas ne vienmēr uzskatāma par sliktu, jo tā var atkārtoti motivēt vai novest personu atpakaļ izvērtēšanas fāzē.

Ir situācijas, kurās persona neiet secīgi pa iepriekš minētajām pārmaiņu fāzēm, bet gan tās pārlec. Piemēram, sāk darbību bez izvērtēšanas un plānošanas, tādēļ nonākot uzturēšanas fāzē, atkrīt atpakaļ (Prochaska, Norcross, DiClemente, 2013). Turklāt, pārmaiņu process nebūs noturīgs, ja pati persona nebūs iekšēji motivēta pārmaiņām, bet gan veiks tās ārējas motivācijas vadīts un spiests.

Kriminālās justīcijas jomā ir izvirzīti trīs galvenie virzītājspēki, kas virza personu cauri pārmaiņu fāzēm (Prochaska, Levesque 2002, as cited in Walters et.al., 2007, p.24). Pirmā fāze ir attīstoša, jo tiek pieņemts, ka laikam ejot, personām kļūstot vecākām un nobriestot, kriminogēna uzvedība mazinās, pienāk prosociālu pārmaiņu posms. Otrā fāze ir saistīta ar vidi, ja personas vide mainās, piemēram, piedzimst bērns, tiek iegūti jauni paziņas, dažreiz slimība maina cilvēka domāšanu un motivē viņu rīkoties, mainīties. Trešā fāze ietver sistēmas centienus, tādus kā tiesiskas sankcijas, rehabilitācijas pasākumus un mijiedarbību ar darbiniekiem.

Uzvedību pārmaiņu modelis parāda, kā cilvēki mainās, taču tas neparāda, kāpēc cilvēki mainās (Walters et.al., 2007, p.27). Līdz ar to, lai noskaidrotu iemeslus, kāpēc cilvēki mainās, ir jāpiemeklē mehānismi, ar kuru palīdzību to būtu iespējams izdarīt.

Klīvlendas Rietumu Rezervāta Universitātes, Mandela Lietišķo sociālo zinātņu skolas profesores Eimija Blanka Vilsone (Amy Blank Wilson) un Keitlina Farkas (Kathleen Farkas) norāda, ka sociālā darba praksē pieaug uz pierādījumiem balstīts prakses modeļa pielietojums. Tas praktiķiem piedāvā strukturētus lēmumu pieņemšanas mehānismus, kurus var izmantot empīriski atbalstītu intervenču iekļaušanā ikdienas praksē (Wilson, Farkas, 2014, p.2.).

Viņi uzskata, ka uz pierādījumiem balstītās prakses modelis ir progresīva inovācija sociālajā darbā, kas ir solis uz priekšu, lai pārvarētu problēmu, kas joprojām pastāv starp pētniekiem un praktiķiem. EBP ir veids kā stiprināt sociālo darbinieku iespējas tuvinot viņus pētniecībai un ka metodes ievērošana ir ētiska prasība, jo tā piedāvā klienta ārstēšanu. Tādējādi EBP tiek uzskatīts ne tikai par individuālā profesionāļa, bet arī kā ikdienas prakses organizēšanas veidu. Daudzas Skandināvijas valstis, piemēram, Norvēģija, Zviedrija un Dānija EBP ir ieviesušas savās politiskajās nostādnēs, taču redzams, ka pastāv šķēršļi, lai īstenotu EBP ikdienas darbībā gan organizatoriskā, gan profesionālā līmenī. Šie šķēršļi ietver zināšanu trūkumu, pieejamo tehnoloģiju un atbalstošas attieksmes trūkumu (Ekeland et.al., 2018, p.4.).

Lai noskaidrotu iemeslus, kāpēc cilvēks ir gatavs veikt pārmaiņas, kā nākamā darbā tiks apskatīta **Dzīvesspēka (resilience) teoriju**. Tās koncepts tiek definēts kā: „personas elastība, daudzpusība, kas ietver cilvēka apņēmību un spēju izturēt, pielāgoties un atgūties no nelaimēm” (Taormina, 2015, p.36.). Makau Universitātes profesors Roberts Josefs Taormina savā teorētiskajā analizē par „Pieaugušo personiskais dzīvesspēks: jauna teorija, jauns pasākums un praktisks pielietojums” secinājis, ka ir četri pieaugušo dzīvesspēka teorijas elementi: noteikšana (determination), noturība (endurance), adaptācija (adaptability), spēja atveseļoties (recuperability), lai varētu izveidot pilnīgu teoriju ir nepieciešams to definēt, jo tās ir personu raksturojošās iezīmes.

1. Noteikšana (determination)- mērķtiecība un spēks, kas personai piemīt, lai turpinātu virzīties un/ vai sasniegt sava lēmumu, gūt panākumus. Šis rādītājs atspoguļo apzinīguma un kognitīvo dimensiju personiskajā elastībā;
2. noturība (endurance)- personas spēks un izturība, kas tam piemīt, lai spētu izturēt nepatīkamas situācijas nepadodoties. Šis rādītājs varētu ietekmēt fizisko un kognitīvo personas stāvokli;
3. adaptācija (adaptability)- kapacitāte būt elastīgam un daudzpusīgam, sadzīvot ar mānīgajiem apstākļiem, un iemācīties ar tiem sadzīvot. Šis rādītājs ir vairāk kognitīvs, nevis fizisks, jo ir iespējams veikt izmaiņas domāšanā un/vai uzvedībā, bet nevar izmainīt fizioloģisko struktūru, lai persona varētu pielāgoties esošajai situācijai;
4. spēja atveseļoties (recuperability)- spējas atjaunoties gan fiziski, gan kognitīvi no dažādu veidu kaitējumiem, atpakaļ kritieniem un grūtībām, nevis atgriezties un atjaunot ierasto stāvokli ivai situāciju. Rehabilitācija var būt gan fiziska, gan arī kognitīva, taču parasti šīs abas komponentes ir saistītas (Taormina, 2015, pp.36-38).

Profesors Taormina (2015, p.38.) uzsver, ka sociālais atbalsts, protams, ir svarīgs faktors, kas palīdz personai atgūties no problēmām. Tomēr, problēma nav tajā vai sociāls atbalsts ir vai nav noderīgs, bet gan tajā, ka sociālais atbalsts ir ārējs indikators, kuru nevar iekļaut pie personas dzīvesspēka, jo nav iekšējs, tikai no indivīda atkarīgs.

Dzīvesspēka teorija literatūrā vairāk tiek pielietota darbā ar jauniešiem un tā tiek skaidrota ar trīs komponentēm- etniskā identitāte, sociālais atbalsts un prosociāla iesaiste- kas iekļauj individuālo, ģimenes un sabiedrības līmeņus. Arī Mičiganas Universitātes profesors Marks Zimmermans kopā ar citiem kolēģiem pētījumā “Bērnu attīstības perspektīvas. Pusaudžu dzīvesspēks: veicinošie faktori, kas ietekmē profilaksi” (Zimmerman et.al. 2015, p.1.).

Ir uzskati, ka adaptācija ir saistīta ar indivīda, grupas, kopienas un ģimenes spēju būt elastīgiem saskaroties ar neveiksmēm un var paļauties uz dažādām, dažreiz arī netipiskām, to pārvarēšanas stratēģijām (Gitterman, Knight, 2016, p.450.). Līdzīga izturība ir saistīta ar spēju pievērsties neveiksmei organizētā un sistemātiskā veidā- šīs īpašības parasti izpaužas tieši pirms izaicinājuma. Indivīda izturību nevar atdalīt no sociālā atbalsta, vienotības, piederības izjūtas un mijiedarbību ar citiem indivīdiem, ģimenes un kopienas līmenī. Tas iekļauj arī kopienas iestāžu pieejamību. Mijiedarbība ar citiem pastiprina personas pozitīvo cieņu un attieksmi pret apkārtējiem, paaugstina pašvērtējumu, kas veicina personas elastību.

Autore uzskata, ka profesora Taormina viedoklis ir pamatots, ka sociālais atbalsts ir svarīgs, taču to nevar sasaistīt ar indivīda dzīvesspēku. Tomēr, pēc autores domām, analizējot personas spējas ir jāiekļauj arī spējas socializēties un mijiedarboties ar apkārtējiem, jo vide, kurā personas atrodas, pašnoteikšanās, adaptācijas spējas un rehabilitācijas procesa kvalitāti nosaka ne tikai personas iekšējie resursi, bet arī ārējie resursi, apkārt esošie cilvēki un vide, tai skaitā piederība kādai grupai, mijiedarbība un personas identitāte.

Uz sociālo saišu un ģimenes atbalsta nepieciešamību norāda arī 2016.gada Ieslodzījumu žurnālā izdotajā Filadelfijas LaSalla Universitātes (LaSalle University) Socioloģijas un Kriminālo tiesību departamenta pētniece Keitlina J. Teilore (Caitlin J. Taylor) rakstā "Ģimenes loma agrāk ieslodzīto indivīdu reintegrācijā: Emocionālā atbalsta tiešs efekts" norāda, ka pēc atbrīvošanās bijušajiem ieslodzītajiem ir nepieciešamība vērsties sociālajā dienestā, lai risinātu jautājumus, kas saistīti ar mājokli, izglītību, nodarbinātību, atkarības problēmu ārstēšanu, kā arī mentālās un fiziskās veselības ārstēšana, jo nav citu atbalsta personu, nav pie kā vērsties, kas var radīt recidīva risku. Taču, ja ir ģimenes locekļi, kuri sniedz emocionālu atbalstu, kas atspoguļojas efektīvu attiecību un atbalsta uzturēšanā, kas ietver atbalstu finansiālu, mājokļa, nodarbinātības jautājumu risināšanu un citus sarežģītumu risināšanu, ar kurām saskaras personas pēc atbrīvošanās. Nodrošinot visas iepriekš minētās jomas un to funkcionēšanu, rezultātā mazinās recidīva risks, samazinās iespēja atgriezties ieslodzījumā. Ģimenes atbalsta izziņāšana ir ievietota plašā literatūrā zem sociālā atbalsta, sociālajām saitēm un sociālām robežām (Taylor, 2016, p.2.), kuru, ir iespējams izziņāt ar Dzīvesspēka teorijas palīdzību.

Pēc autores domām, pielietojot uz pierādījumiem balstīto prakses modeli un tās pamatmetodi- motivējošo intervēšanu, kas tiek papildināta ar uzvedības pārmaiņu modeli ir iespējams iegūt informāciju, kas palīdz izstrādāt turpmākā darba stratēģijas, izziņāt notiesātā gatavību pārmaiņām un pārmaiņu fāzi, kurā tas atrodas. Taču, lai analizētu atkarīgos, lietderīgi izmantot dzīvesspēka teorija, lai caur kognitīva, naratīvai vai citiem indivīdam raksturīgajiem faktoriem skaidrotu iemeslus, kāpēc tas pievērsies noziedzīgām darbībām, narkotisko vielu lietošanai, noskaidrotu personai esošos iekšējos un ārējos resursus, kas var veicināt notiesāto pārmaiņu procesu. Neviena no iepriekš minētajām pieejām vai teorijām pilnībā neaptver sociālā darba ar atkarīgajām personām ieslodzījuma vietās aspektus, tāpēc vairāku teoriju un metožu apvienojums var sniegt precīzāku ieskatu jēdziena analizē. Kvalitatīvais pētījums balstīsies uz pierādījumiem balstītā prakses modeļa, kas sevī iekļauj motivējošo intervēšanu un uzvedības pārmaiņu modeli, kā arī tiks izmantota dzīvesspēka teorija.

Apkopojot pirmajā apakšnodaļa apkopoto informāciju var secināt, ka:

- Ar uz pierādījumiem balstīto pieeju iespējams identificēt riska faktorus, kas ietekmēja un varētu ietekmēt arī nākotnē notiesātās personas uzvedību, risku izdarīt jaunu noziedzīgu nodarījumu.
- Motivējošā intervēšana palīdz iegūt nepieciešamo informāciju par klientu, motivē viņu pašu apzināt savas problēmas un risināt tas.
- Ar uzvedību pārmaiņu modeļa palīdzību iespējams identificēt personas gatavību pārmaiņām un, kurā pārmaiņu stadijā viņš šobrīd atrodas.
- Dzīvesspēka teorija koncentrējas uz iekšējo resursu apzināšanu un personas spējām mijiedarboties ar citiem, ārējo resursu izzināšanu un to nozīmi resocializācijas procesā.

Trešajā apakšnodaļā tiks apskatīti sociālā darba modeļi ieslodzījuma vietās.

1.3. Sociālā darba modelis ieslodzījuma vietās

Atlabšana no apreibinošu vielu lietošanas ir sarežģīts process. Patiesībā, tas ir ilgstošs process kurā apreibinošo vielu lietotājam ir jāatjauno bioķīmiskā funkcionēšana savā sistēmā, atlaist “vecu es” un izdomāt jaunu. Atjaunošanās process ir tiešām noslēdzies, kad viņa vai viņš ir ieguvis emocionālo un endokrīno līdzsvaru dzīvei, jaunus mērķus, jaunu svarīgo lietu izklāstu un apmierinošu jaunu sociālo lomu. Sevis atrašana notiek ar konsultantu palīdzību, atbalstu un ar uz ticību vērstu grupu atbalstu, kas pēc pētījumiem pierādīts, kā efektīvs veids, kā atbalstīt apreibinošo vielu lietotājus pārmaiņu procesā (Chau, Sung, 2014, p.510.). Autore uzskata, ka šo konsultēšanas procesu var salīdzināt ar sociālā darba procesu, kuru veic sociālie darbinieki, ne tikai sabiedrībā, bet arī brīvības atņemšanas iestādēs, kapelānu darbu, kuri strādā ieslodzījuma vietās, kā arī dinamiskās drošības pamatelementos un izpildes veidā.

Pētījumos norādīti trīs efektīvi intervenču principi ar notiesātajiem (Andrews, Bonta, Wormith, 2011, p.735; Walters et.al.,2007, p.15):

1. Riska princips- resocializācijas programma tiek vērsta uz augstāka recidīva riska klientiem; intensīvāks terapija augstāka recidīva riska klientiem un minimāla iedarbība uz zema recidīva riska klientiem.
2. Vajadzību princips- vērsta uz kriminogēnām vajadzībām, vai tām pārkāpēja vajadzībām, kas funkcionāli ir saistītas ar kriminogēnu uzvedību;
3. Adevātas reakcijas princips- vienots intervences stils un metode atbilstošs pārkāpēja mācīšanās stilam un iespējām.

Šie iepriekš minētie principi norāda uz veicamajām darbībām, kuras izpildāmas nekavējoties, lai ietekmētu noziedzīgas uzvedības iespējamību nākotnē (Andrews et.al., 1990.; Cullen, 2002.; Nacionālais sodu izpildes institūts, 2003.; Taxman, Shepardson, 2004, as cited in Walters et.al. 2007, p.15).

Riska, vajadzību un adekvātas reakcijas principi ir kā pamats, kas devis ievērojamu ietekmi uz korekcijas teoriju, praksi un politiku (Ogloff & Davis, 2004; Ward, Melsner, & Yates, 2007, as cited in Andrews, Bonta, Wormith, 2011, p.736).

Vašingtonas Universitātes profesore Dženifera Džolija (Jennifer M. Jolley) un Austrum Karolīnas Universitātes profesors Džons Kerbs (John J. Kerbs) pētījumā “Risks, vajadzības un atbildība: Nerealizēts potenciāls, starptautiskā pieredze narkotisko vielu ārstniecība ieslodzījuma vietās” norāda, ka labākie pieejamie pētījumi iesaka, ka efektīvām ārstniecības programmām noziedzniekiem jābalstās uz trīs pierādījumiem balstītiem principiem par noziedznieku risku, vajadzībām un spēju reaģēt uz ārstniecību, kurus savienojot būtu iespējams identificēt gan pareizos rehabilitācijas plānus, gan atbilstošās ārstēšanas pieejas (Jolley, Kerbs, 2010, p.283.).

Luisvillas Universitātes profesore Diane Pedro pētījumā “Atkarības ārstēšana un kriminālo tiesību sistēma: rehabilitācijas atdzimšana un terapeitiska tiesību sistēma” arī uzsver, ka rehabilitācijas dominance aizveda līdz daudzu programmu izveidei, kas koncentrējas uz pārkāpēju vajadzībām (2000, p.365.). Daudzas no programmām bija balstītas uz medicīnisku modeli, kas izmantots, lai diagnosticētu trūkumus, kuri noved personu līdz noziedzīga nodarījuma izdarīšanai un tad piedāvātu ārstēšanas iespējas, lai trūkumus novērstu. Programmās tika ietverts arī mērķis attīstīt prasmes caur darbu un izglītību. Aptuveni 1970. gadu vidū iesākās darbs pie atkarību izraisītu vielu lietošanas ārstēšanas jomas attīstības (Perdo, 2000, p.365.). Līdz tam jau tika organizēta metadona programma (lielākoties tā nebija pieejama ieslodzītajiem), dažas ārstniecības programmas varēja demonstrēt efektivitāti starp alkoholiķiem, narkotiku atkarīgajiem un citu vielu lietotājiem ieslodzījuma vietās.

Pret rehabilitāciju vērstajā sociologa Roberta Martinsona 1974 (as cited in Perdo, 2000, p.365.) uzrakstītajā atskaitē, kurā tiek apgalvots, ka rehabilitācijas process nestrādā. Pēc Martinsona teiktā, nav gan saprotams, vai programmas nestrādā pati par sevi vai tā nestrādā, neiedarbojas uz recidīvu tās organizēšanas dēļ (Martinson, 1974, p.26). Martinsons norāda, ka iespējams, recidīva riska līmenis nemazinās ieslodzījuma vietā esošo apstākļu dēļ (1974, pp.36-37) uzsverot, ka pētījumi liecina, ka kvalitatīvs darbs pie recidīva riska mazināšanas notiek brīvībā strādājot ar noziedznieku, jo ieslodzījums daudzus nelabo, bet gan padara sliktākus (Martinson, 1974, p.41.). Noziedzības un recidīvisma līmenis pieaug neskatoties uz lielajiem rehabilitācijas procesiem, kuri tika attīstīti vairumā korekcijas sistēmas, mēģinot

rehabilitēt noziedzniekus nezinot, kāpēc personas izdara noziedzīgos nodarījumus. Šī iepriekš minētā atskaite nopietni ietekmēja rehabilitācijas programmu izstrādi atkarīgajiem notiesātajiem. Līdz 80to gadu sākumam netika izstrādāta neviena rehabilitācijas programma, kā rezultātā strauji pieauga atkarīgo personu noziegumu skaits un tie rotēja cauri tieslietu sistēmai, jo netika veiktas izmaiņas tajā.

Taču, 1979. gadā Martinsons rakstā „Jauni atklājumi, jauni skatījumi: Uzmanību, veicot notiesāšanas reformu” norāda, ka piesardzīgi nepieciešams īstenot tiesību sistēmā izmaiņas, jo katrs nepārdomāts grozījums rada lielu risku. Un pretēji Martinsona iepriekšējai nostājai viņš norāda, ka programmām ir būtiska ietekme uz recidīva risku, jo dažas no tām ir patiešām labvēlīgas, bet dažas ir kaitīgas (Martinson, 1979, p.243). Martinsons secina, ka rehabilitācijas programmas, kas tiek pielietotas kriminālajā justīcijā ir būtiskas, bet to būtība nav palīdzīga vai kaitējoša. Ir nepieciešams izvērtēt katra notiesātā recidīva riska līmeni un organizēt turpmāko rehabilitācijas procesu. Kritiku izpelnīties varētu apstākļi kādos programmas tiek organizētas (Martinson, 1979, pp.254-255). Par efektīvu tiek uzskatītas gan daudzveidīgās ārstēšanas programmas, gan individuālā psihoterapija, grupu nodarbības un intensīva uzraudzība, kā arī individuālā palīdzība, kas sevī iekļauj palīdzību, padomu un konsultēšanu.

Individuālais darbs, gan darbs grupās palīdzēja indivīdiem un motivēja tos. Savstarpējā palīdzība un atbalsts sniedz primāro argumentāciju par grupu darbu priekšrocībām, izrietot no spēcīgiem, bet tomēr izsmalcinātiem starppersonu procesiem, kas veicina indivīda mijiedarbības nozīmi ar citiem. Grupa tiek izmantota, kā vajadzība izmantot citam citu, lai radītu ne tikai vienas, bet daudzas atbalstošas attiecības, kas ir vitāla grupu procesu sastāvdaļa un, kas veido kopīgu vajadzību pāri specifiskajam uzdevumam, priekš kura grupa tikusi izveidota (Gitterman, Knight, 2016, pp.450.-451.).

Vēlāk veiktie pētījumi, kad tika atsākts darbs pie rehabilitācijas programmu izstrādēs apliecina, ka labi izstrādātas, aptuveni 9-12 mēnešus garas programmas, kurām ir pēctecība, kas saistīta ar pieejamajiem pakalpojumiem sabiedrībā, var mazināt recidīva risku un pēc atbrīvošanās kriminālās aktivitātes (Pedro, 2000, p.368.). Viens no kopīgajiem ārstniecības paņēmieniem ieslodzījuma vietās ir Terapeitiskā kopiena (TC), kas nodrošina ļoti strukturētu vidi koncentrējoties uz resocializāciju, intensīvu terapiju, uzvedības izmaiņām un pakāpeniski palielinot notiesāto atbildību. Pēc aprūpes var iekļaut pāreju uz dzīvi pēc ieslodzījuma, ārstēšanu vai gadījuma uzraudzīšanu, kā arī mājoklis bez narkotikām, izglītības un profesionālo apmācību, psiholoģisko un medicīnisko aprūpi (Pedro, 2000, p.368.).

Apakšnodaļas kopsavilkumā secināms, ka:

- Risku un vajadzību izvērtējums iekļauj padziļinātu personu risku un vajadzību izvērtējumu, pēc kā vadoties notiesātais tiek iesaistīts viņam atbilstošā resocializācijas programmā.
- Resocializācijas programmas ir viens no veidiem, kā sociālais darbs tiek īstenots ieslodzījuma vietā.
- Terapeitiskās kopienas modelis, kas koncentrējas uz intensīvu terapiju, resocializāciju, izmaiņām uzvedībā un atbildības uzņemšanos.
- Paņēmiens- terapeitiskā kopiena- nepieciešams ieslodzījumā uzsākto rehabilitācijas darbu pēctecība, turpināt ar notiesāto atkarīgo strādāt arī brīvībā, kas var mazina recidīva risku.
- Nav vienotas atbalsta personas definīcija ieslodzījuma vietā – konsultants, sociālais darbinieks u.c.

Nākošajā apakšnodaļā tiks apskatīti citu valstu pētījumi par sociālo darbu ieslodzījuma vietās ar atkarīgām personām, kas palīdzēs iegūt citu valstu zinātnieku viedokli un skatījumu uz šo jēdzienu.

1.4. Pētījumi par sociālo darbu ieslodzījuma vietās

Ir pieejami pētījumi par sociālo darbu ieslodzījuma vietās, tā rašanās vēsture, kā arī tieši sociālais darbs ieslodzījuma vietā ar atkarīgu personu, piemēram, sociālo darbinieku iesaiste resocializācijas pasākumos, nozīmīgākie resocializācijas elementi un to iedarbība uz recidīva risku, kuri tiks apskatīti turpmāk apakšnodaļā.

Efektīvs darbs ar ieslodzītām personām pieprasa pielietot sociālā darba vērtības nestandarta situācijās. Tas pieprasa profesionālim būt elastīgam un kreatīvam sistēmā, kura no tās pirmsākumiem ir izslēgusi elastīgumu un kreativitāti. Sociālajiem darbiniekiem, kuri strādā ar ieslodzītajiem, ir jābūt gataviem uz pašizpēti ar personisku iedarbību. Efektīvs sociālais darbs ieslodzījuma vietās pieprasa tādu pašu attieksmi un sociālā darba vērtību pielietojumu kā jebkur citur, taču tāds uzstādījums ir riskants, jo rada personības izmaiņas, paaugstinātu atbildību un profesionālo izolāciju (Severson, 1994, p.452). Gluži, kā iepriekš minētajā pētījumā teikts – sociālajam darbiniekam jābūt elastīgam, vērstam uz pārmaiņām, uz efektīvu sociālo darbu, maģistra darba ietvaros plānots izpētīt sociālā darba metožu pielietojuma efektivitāti uz notiesātajiem atkarīgajiem.

Margarita Severson (1994) savā pētījumā par Sociālā darba vērtību iedzīvināšanu korekcijas vidē uzsver, ka veiksmīgai praksei nepieciešama sapratne par sistēmas

nosacījumiem un vērtībām, ko sociālais darbinieks tajā ienes. Tiek izvirzīti trīs pamatelementi, kuriem jāpiemīt sociālajam darbiniekam:

1. Strādājot brīvības atņemšanas iestādēs sociālajiem darbiniekiem jābūt skaidri definētai savai lomai brīvības atņemšanas iestādē. Sociālajam darbiniekam jāsaprot personu vai grupas ekspektācijas ar kuru viņš stādā, kā arī pašam savas ekspektācijas pret sevi kā sociālo darbinieku, jo šīm ekspektācijām vajadzētu saskanēt, kaut tām nav jābūt vienādām;
2. Sociālajam darbiniekam jāsadarbojas ar institūciju, lai definētu ārstniecības mērķus. Vai mērķi ietver ilgtermiņa terapijas īstenošanu, vai krīzes intervenci.
3. Sociālajam darbiniekam jādzīvo ārpus vērtībām, ko tie ienes darba vidē dzīvojot starp- ieslodzīto kā klientu un institūciju kā klientu (Severson, 1994, p.455).

Savukārt Trakijas Universitātes pētnieki Benkova u.c. (2017, p.333.) pēc veiktā pētījuma par ieslodzīto emocionālo pārliecību, trauksmi, emociju kontroli, pašmotivāciju, empātiju un citu emociju atpazīšanu norāda, ka darbs ar notiesāto emocijām tiek veikt atbilstoši un tiek iets pareizajā virzienā, jo sociālajam darbam ar notiesātajiem ir plaša nozīme. Tam jāveicina izmaiņu procesa uzsākšanu, kas savienotas ar indivīda personības izmaiņām dažādās attīstības stadijās. Sociālais darbs ar grupām vai indivīdu pieprasa katram individuālu intervenci, metodes, pieejas un paņēmienus, lai varētu identificēt veiktās izmaiņas un turpmāk veicamās darbības, lai veiktu kvalitatīvu korekcijas darbu (Benkova et.al., 2017, p.338).

Rodu salu Koledžas Sociālā darba skolas profesors Frederiks Rīmers (Frederic G. Reamer) rakstā "Sociālais darbs un kriminālā justīcija : Nepārtraukta aliance" norāda, ka liels skaits sociālo darbinieku savus atvaļinājumus nopelna strādājot probācijas dienestos un sodu izpildes iestādēs, kā konsultanti korekcijas iestādēs un pusceļa mājās, kā arī citur. Strādājot ar notiesātajiem sociālie darbinieki saskaras ar pieaugušajiem, gan arī nepilngadīgajiem likumpārkāpējiem, kuri tiek diskriminēti, apspiesti saistībā ar to rasi, etnisko un nacionālo piederību, ādas krāsu, dzimuma vai garīgās un fiziskās invaliditātes traucējumu dēļ (Reamer, 2004, p.220). Saprotams, ka iepriekš minētie faktori neattaisno personu kriminālās darbības. Tomēr, profesionālis krimināltiesību jomā saprot, ka nabadzība, garīgās slimības, atkarība, rasisms un citi diskriminācijas veidi ir tiešs kriminālo darbību cēlonis. Analizējot personas uzvedību jāpārbauda un jāsaprot politiskās, ekonomiskās, ģeogrāfiskās, ģimenes un citu faktoru ietekmi uz cilvēka uzvedību. Savukārt, psiholoģijas, psihiatrijas konsultāciju jomā, un sociālajā jomā, darbs tiek formulēts kā nepārprotama apņemšanās risināt personu uzvedības problēmas sociālā kontekstā- perspektīva, kas ir būtiska ikvienā nopietnā mēģinājumā reaģēt un novērst noziedzīgu uzvedību.

Strādājot nepilngadīgo vai pieaugušo korekcijas iestādēs sociālie darbinieki veic individuālas un grupu konsultācijas, kas iedalās vispārējā un specializētā konsultēšanā, kas sevī ietver konsultēšanu par vardarbības jautājumiem, arī vardarbība ģimenē un seksuālie pārkāpumi. Krīzes intervences pakalpojumi, piemēram, darbs ar notiesātajiem, kuri mēģinājuši izdarīt pašnāvību vai kuriem ir psihisko traucējumu izpausmju epizodes, kā arī izvērtēšanas pasākumi pēc personas nokļūšanas iestādē un personu sagatavošana atbrīvošanai no brīvības atņemšanas iestādēm. Sociālie darbinieki tiek iesaistīti dažādās resocializācijas, vai rehabilitācijas programmās, ne tikai ieslodzījuma vietās, bet arī ārpus tām (Reamer, 2004, p.220).

Amerikas Savienoto Valstu Brigmanas Jaunās Universitātes (Brighman Young University, USA) pētnieki Kelaste Deivisa (Celeste Davis), Stefans Bahrs (Stephen J Bahr) un Karola Varda (Carol Ward) pētījumā „Notiesāto reintegrācijas process: Uztvere par to, kas palīdz ieslodzītajam atgriezties sabiedrībā” apgalvo, ka notiesātie norādījuši sešus faktorus, kas ietekmējusi to reintegrāciju un atturēšanos no noziedzības:

- 1) vielu atkarība;
- 2) nodarbinātība;
- 3) ģimenes atbalsts;
- 4) draugu ietekme;
- 5) personīgā motivācija veikt pārmaiņas;
- 6) vecums.

Lielākā daļa no respondentiem uzsvēra, ka ģimenes atbalsts, draugi un ārstniecības servisi bija svarīgi veiksmīgai reintegrācijai.

Laubs un Samsons (2003, as cited in Davis et.al., 2012, p.452.) norādījuši, ka attiecību izveidošana ar ģimenes locekļiem var palīdzēt personām izvairīties no noziedzības. Tie notiesātie, kuriem nav labas attiecības ar ģimenes locekļiem, var vieglāk izveidot kontaktu ar deviantiem vienaudžiem. Apmierinošu attiecību trūkums indivīdiem rada lielāku deviantas vienaudžu uzvedības pārņemšanas risku (Bahr et al., 2010; Morizot and Le Blanc, 2007, as cited in Davis et.al., 2012, p. 452.). Laulības un bērnu esamība var radīt robežas, kas paaugstina likuma neievērošanas „cenu” un var būt kā motivācija nepārkāpt likumu. Vairāki zinātnieki ir apstiprinājuši, ka atbalsts no ģimenes locekļiem tiek saistīts ar zemāku recidīva līmeni (Farrall, 2004; Laub and Sampson, 1998; Shinkfield and Graffam, 2009; Zamble and Quinsey, 1997, as cited in Davis et.al., 2012, p.452.).

Sociālajiem darbiniekiem un citiem profesionāļiem, strādājot ar atkarīgām personām, jābūt speciāli apmācītiem par narkotiku lietošanu un uz pierādījumiem balstītajā praksē, lai risinātu atkarības jautājumus. Sociālo darbinieku pieredze, zināšanas un apmācības var būt

nodrīgas personām, kas iesaistās atkarību ārstēšanas programmās, liekot notiesātajiem justies droši. Tiem sociālajiem darbiniekiem, kuri strādā ar personām pēc atbrīvošanās no brīvības atņemšanas iestādes jāuzņemas tāda kā aizstāvja loma, kā arī sabiedrībai jārada pieejama izglītības sistēma, lai atbalstītu sociālo darbinieku tam saskaroties ar unikālajām vajadzībām un problēmām, kas ir narkotiku atkarīgiem ieslodzītajiem. Taču tiem sociālajiem darbiniekiem, kuri strādā brīvības atņemšanas iestādēs un pārrauga atkarības programmas ir jāpiedalās nepārtrauktajā aprūpes plānošanas procesā kopā ar ieslodzītajiem, lai nodrošinātu efektīvu ārstēšanas plānošanu (Andrews et.al., 2011, p.745.).

Savukārt, darbā ar atkarīgiem notiesātajiem, kuri tiek iesaistīti rehabilitācijas programmās pirms tām jāiziet novērošanas procedūra un padziļināta novērtēšana, kurās īpaša uzmanība jāpievērš tādiem jēdzieniem, kā „kriminālā domāšana, izziņas prasmju attīstīšana, recidīvu novēršana, starppersonu mijiedarbība, emocionālā labsajūta un pārmaiņu plānošana (Ranet et.al., p.6 as cited in Andrews et.al., 2011, p.747.)”. Pielietojot biopsihosociālo teoriju rehabilitācijas procesā ar atkarīgām personām, tā var palīdzēt pašiem atkarīgajiem apzināties sistemātiskos narkotisko vielu lietošanas sekas.

Augstāk minētajā pētījumā tā autori norāda, ka atkarīgās personas iesaistot resocializācijas vai rehabilitācijas programmās tām jābūt sasaistītām ar reālo pasauli (Cnaan et.al., as cited in Andrews et.al. 2011, pp.747.-748.) Pētījumi ir pierādījuši, ka kvalitatīva atkarīgo rehabilitēšanas programma ir balstīta uz pierādījumiem balstīto praksi.

Arī kopienas attīstības modeļi tiek pielietoti atkarīgo rehabilitācijas programmās, lai tie atgriežoties sabiedrībā būtu pozitīvāki. Viena šāda programma „Kā likumpārkāpēji strādā (HOW)”, kas ir pieejama notiesātajiem Filadelfijā (Kemp, Savitz, Thompson, & Zanis, 2004, p. 2496 as cited in Andrews et.al., 2011, p.748.). HOW programma strādā savienojumā ar Kriminālistikas atjaunošanas programmu, kas piedāvā līdzdarboties sabiedrībā balstītā narkotiku lietošanas programmā, arī tiem ieslodzītajiem, kas arī cietuši no narkotiku atkarības. Programma ir divu etapu, pirmajā strādā ar atkarības problēmām, otrajā ar nodarbinātības jautājumiem.

Pētījuma autori uzsver, ka svarīgi laikā, kad persona gatavojas izešanai brīvībā, būtu jāstrādā pie pirms - atbrīvošanas intervences, kurā runātu par iespējām, stratēģijām, kā personai palikt skaidrā izejot sabiedrībā, kas varētu mazināt recidīva risku. Būtu arī nepieciešams norādīt, kur tie var saņemt palīdzību un vērsties pēc atbalsta, piemēram, Anonīmo narkomānu grupas vai citas atbalsta grupas un veidi (Cnaan et.al.2008. as cited in Andrews et.al., 2011, p.749).

Citu valstu pētījumi palīdz labāk izprast sociālā darba specifiku ieslodzījuma vietās un veidot teorētisko bāzi. Pētījumu galvenās atziņas:

- Sociālais darbs ir neatņemama, nozīmīga kriminālās justīcijas jomas sastāvdaļa.
- Ir nepieciešama speciāli apmācīti sociālie darbinieki, lai tie strādātu kriminālās justīcijas jomā, kā arī ar atkarīgiem noziedzniekiem.
- Sociālie darbinieki veic ne tikai individuālās un grupu konsultācijas, bet arī specifisks konsultācijas, piemēram par vardarbību, seksuālajiem pārkāpumiem u.c. jomām, jautājumiem, kā arī līdzdarbojas resocializācijas un rehabilitācijas programmu izstādē un vadīšanā, personu sagatavošana atbrīvošanās brīdī no brīvības atņemšanas iestādes.
- Pirms personas iesaistīšanas resocializācijas, rehabilitācijas vai kādos citos pasākumos jāizanalizē tā spējas, veselības stāvoklis un attieksme, motivācija, gatavība pārmaiņām.
- Ar mērķtiecīgu, kvalitatīvu darbu ir iespējams veikt izmaiņas personu emocionālajā stāvoklī un domāšanā.
- Sociālais darbinieks praksē pielieto uz pierādījumiem balstīto pieeju, intervences modeli.
- Biopsihosociālo teorija pielietota darbā ar atkarīgajiem, kas tiem palīdz apzināties narkotiku kaitīgo ietekmi.
- Pirms notiesātā atbrīvošanas tam jāskaidro stratēģijas, kas varētu to noturēt skaidrā, kā arī jānorāda iespējamie atbalsta resursi brīvībā.

Primajā nodaļā analizēts atkarīgas personas jēdziens un atkarība, kas pēc Latvijas Slimību un profilakses centra (2016) definēta, kā: “slimība, kuras laikā indivīds nespēj kontrolēt psihoaktīvo vielu lietošanu vai tiek negatīvi ietekmēta indivīda uzvedība”. Apskatītas ieslodzījuma vietu sistēmā pielietotās sociālā darba teorijas, kas ir uz pierādījumiem balstītais prakses modelis, kas sevī iekļauj motivējošo intervēšanu un uzvedības pārmaiņu modeli, kā arī tiek analizēta Dzīvesspēka teorija. Iepriekš minētās metodes un teorijas tiks pielietotas empīriskā pētījuma veikšanā un datu analīzē. Apakšnodaļā par sociālā darba modeli ieslodzījuma vietās tiek analizēts riska vajadzību un adekvātas reakcijas princips un sociālā darba nozīme ieslodzījuma vietās. Taču ceturrtā apakšnodaļā par pētījumiem par sociālo darbu ieslodzījuma vietās tiek apskatīti citu valstu pētnieku pētījumi un analizēti tie, lai tajos sniegtās atziņas izmantotu empīriskajā pētījumā iegūto datu analīzei.

Otrajā nodaļā tiks analizēta sociālais darbs ieslodzījuma vietās, tā rašanās vēsture un normatīvais regulējums, sociālajam darbam ieslodzījuma vietās.

2. SOCIĀLAIS DARBS IESLODZĪJUMA VIETĀS UN TĀ NORMATĪVAIS REGULĒJUMS

IeVP Risku un vajadzību izvērtēšanas daļas galvenā inspektore Mudīte Kruvese sarunā informēja, ka faktiski sociālais darbs ieslodzījuma vietās tika uzsākts Eiropas kopienas iniciatīvas “EQUAL” projektā Jauni risinājumu bijušo ieslodzīto nodarbinātības veicināšanai” 2005. gadā, līdz ar to sociālais darbs ieslodzījuma vietās ir salīdzinoši jauns. Tajā laikā četrās ieslodzījuma vietās uzsāka darbu sociālie darbinieki. Ņemot vērā ieslodzīto skaitu un sociālo darbinieku skaitu uz to laiku konsultācijas bija stipri ierobežotas, jo sociālās rehabilitācijas nodaļa veica sociālā, režīma, operatīvo, izglītības, sagādes, apkalpošanas, psiholoģijas un citus darbus (Siļņeva u.c., 2005, 24.lpp).

Uzsākot darbu ieslodzījuma vietās sociālo darbinieku pienākumos bija ieslodzīto sociālo problēmu un vajadzību identificēšana, un palīdzība ieslodzīto sociālo problēmu risināšanā. Taču šobrīd, pēc M. Kruveses teiktā, sociālo darbinieku darba pienākumos ietilpst:

- notiesāto sociālo problēmu un vajadzību identificēšana;
- palīdzība ieslodzīto sociālo problēmu risināšanā;
- sadarbība ar valsts un pašvaldības iestādēm un nevalstiskajām organizācijām sociālās palīdzības jomā;
- ieslodzīto sociālo prasmju apguves nodrošināšana (individuālā vai grupu darba formā);
- informācijas sniegšana par sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības saņemšanas iespējām pēc atbrīvošanās no brīvības atņemšanas iestādes.

Uz doto brīdi desmit Latvijas ieslodzījuma vietās strādā 24 sociālie darbinieki.

Otrajā nodaļā tiks analizēts sociālais darbs ieslodzījuma vietās un tā regulējošā normatīvo aktu bāze, bet trešajā apakšnodaļā analizēts Olaines cietuma Atkarīgo centra darbību reglamentējošais normatīvais regulējums.

2.1. Sociālā darba ieslodzījuma vietās normatīvais regulējums

“Par Ieslodzīto resocializācijas pamatnostādņēm 2015.-2020. gadam”, redzams, ka pēc resocializācijas koncepcijā noteiktā uz 175 notiesātajiem vai apcietinātajiem strādā viens sociālais darbinieks. 2015.gadā konstatēts, ka uz 162 notiesātajiem ir viens sociālais darbinieks. (MK Nr.580, 24.09.2015). Pēc autorei pieejamās informācijas, uz šo brīdi IeVP

brīvības atņemšanas iestādēs ir pietiekošs sociālo darbinieku skaits, atbilstoši pamatnostādņēs noteiktajam.

Pēc IeVP sniegtās informācijas, IeVP nav atsevišķi izstrādātas vadlīnijas sociālajam darbam ar notiesātajiem, bet ir izstrādāti Ministru kabineta noteikumi Nr. 191 „Notiesāto resocializācijas īstenošanas kārtība”, kuru 2.nodaļā “Notiesātā risku un vajadzību izvērtēšana”, aprakstīts kad un kā jāveic riska vajadzību novērtējums un 8.nodaļā „Sociālā darba pakalpojuma sniegšana notiesātajām personām”, sešos punktos aprakstīts, ka:

- „sociālā darba pakalpojumu ieslodzījuma vietā īsteno sociālais darbinieks, kas piedalās notiesāto izvērtēšanā un resocializācijas plāna izstrādē”,
- nepieciešamības gadījumā „sociālais darbinieks sniedz konsultatīvo atbalstu sociālo problēmu risināšanai sadarbībā ar valsts un pašvaldības institūcijām”.
- „Sociālais darbinieks individuāli vai grupā var konsultēt notiesātos pēc notiesāto lūguma vai brīvības atņemšanas iestādes priekšnieka uzdevumā, lai veicinātu sociālo problēmu risināšanu.”
- Speciāli tam apmācīti „sociālie darbinieki veic arī sociālo rehabilitācijas programmu vadīšanu, lai veicinātu notiesāto sociālo prasmju atjaunošanu un pilnveidošanu”.
- Pirms notiesātā atbrīvošanās no brīvības atņemšanas iestādes „sociālais darbinieks viņu informē par sociālās palīdzības un pakalpojumu pieejamību un pieejamo naktsmītni pēc atbrīvošanās, kā arī par nodarbinātības iespējām” (MK Nr.191., 2013).

Bet Olaines cietuma Atkarīgo centrā ir izstrādātas vadlīnijas sociālajam darbiniekam strādājot Izvērtēšanas nodaļā. Vadlīnijās uzskaitīti pielietojamie sociālā darba principi, pielietojamās metodes, pats sociālā darba process un tā etapi, dokumentācija, kura jāaizpilda sociālajam darbiniekam un jāveic klienta rezultātu izvērtējums (Dombrovskis u.c., 2017). Taču par šāda instrumenta esamību sarunā ar IeVP Centrālā aparāta darbiniekiem netika saņemta informācija.

Latvijas brīvības atņemšanas iestādēs, tai skaitā Olaines cietuma Atkarīgo centrā, tiek strādāts ar „Risku un vajadzību novērtējumu”, kas ir instruments, kurš palīdz izzināt noziedznieku risku, vajadzīgas un tam labāk atbilstošo resocializācijas programmu. „Ja pirmreizējā vai atkārtotā RVN sastādīšanā tiek konstatēti alkohola, narkotisko, psihotropo vai toksisko vielu lietošanas risks, brīvības atņemšanas iestādes amatpersona vai darbinieks veic atzīmi notiesātā resocializācijas plānā un piedāvā notiesātajam iesaistīties atkarību mazināšanas pasākumos brīvības atņemšanas iestādē” (MK not. Nr.23., 03.01.2017, 6.pk.).

Nonākot brīvības atņemšanas iestādē Latvijā, pirmajos mēnešos notiesātajam tiek veikts risku un vajadzību novērtējums. Informāciju no notiesātā iegūst psihologs un sociālais darbinieks, kuri izvērtējot notiesātā riskus un vajadzības sniedz atzinumu, kurā norāda ieteicamos resocializācijas pasākumus notiesātajam. Gadījumā, ja tiek identificētas atkarības problēmas vai noziedzīgais nodarījums ir saistīts ar atkarību izraisošu vielu lietošanu, tirgošanu vai glabāšanu, vai tas izdarīts apreibinošo vielu ietekmē un pēc risku un vajadzību izvērtējuma notiesātā recidīva riska līmenis ir vidējs vai augsts, par to informē ieslodzījuma vietas koordinatoru.

Koordinators veic pārrunas ar notiesāto un, ja notiesātais atbilst kritērijiem, lai nokļūtu Atkarīgo centrā, tad notiesātais raksta iesniegumu IeVP pārvaldei, kura lemj jautājumu par notiesātā pārvešanu. Taču, ja persona ir notiesāta par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu pret personas tikumību vai dzimumneaizskaramību, tad pirms nonākšanas Atkarīgo centrā notiesātajam jāiziet speciāli dzimumnoziedziniekiem paredzēta resocializācijas programma un tikai tad var uzsākt darbu pie atkarību problēmas.

Iepriekš minēto, sarunā ar darba autori, apstiprināja arī Ieslodzījuma vietu pārvaldes centrālā aparāta Resocializācijas daļas priekšnieces- Svetlanas Trubačovs, norādot, ka : „tieši pēc psihologu konsultācijām izkristalizējas tās personas, kurām ir atkarību problēmas. Ja persona ir gatava tās risināt, tad viņš vēršas pie ieslodzījuma vietas koordinatora. Katrai ieslodzījuma vietai ir savs koordinators, kas nodarbojas ar personu atlasī, kuras varētu atbilst kritērijiem, lai to iesaistītu Olaines cietuma Atkarīgo centra programmās”.

Apkopojot iepriekš minēto autore secina, ka :

- Pieejamais sociālo darbu reglamentējošais normatīvais regulējums ir vispārīgs.
- Nav informācijas, ka sociālajiem darbiniekiem ieslodzījuma vietās būtu izstrādātas vadlīnijas darbam ar notiesātajiem, izņemot Olaines cietuma Atkarīgo centrā.
- Jaunam profesionālim būtu problemātiski uzsākt darbu ieslodzījuma vietās, ja nav pieejamas vadlīnijas darbam ar notiesātajiem.

Nākamajā apakšnodaļā tiks analizēts normatīvais regulējums, kas nosaka Olaines cietuma Atkarīgo centra darbību.

2.2. Olaines cietuma (Latvijas Cietumu slimnīcas) Atkarīgo centra darbību regulējošie normatīvie akti

Pamatojoties uz Latvijas Sodu izpildes kodeksa 61.⁸ pantu, kurā noteiktas atkarību mazināšanas programmā iesaistīto notiesāto resocializācijas īpatnības (LSIK, 01.04.1971.)

izdoti Ministru kabineta noteikumi Nr. 23, kas nosaka "Iekšējās kārtības noteikumi brīvības atņemšanas iestādes struktūrvienībā, kurā tiek īstenota resocializācijas programma atkarību mazināšanai".

Strādājot Olaines cietuma Atkarīgo centrā, saistoši ir MK noteikumi Nr. 23., jo 16 nodaļās nosaka tā darbības pamatprincipus un struktūru (2017). Tajās noteikts, kā persona nonāk līdz Atkarīgo centram –atlase un uzņemšana, kā notiek personu padziļinātā izvērtēšana, to dienas kārtība un notiesāto tiesības un pienākumi. Noteiktas arī notiesāto tiesības īslaicīgi atstāt brīvības atņemšanas iestādi, pamudinājumu un sodu piemērošanas kārtība, personu materiālo un sadzīves vajadzību nodrošinājums. Kā tiek nodoti mācību materiālu sūtījumi un pienesumi, kā arī notiesāto personisko mantu glabāšanas kārtība, notiesāto apmeklēšanas kārtība, garīgā aprūpe, un drošības pasākumi. Aprakstīti arī gadījumi notiesāto izslēgšanai no atkarību mazināšanas programmas, pārvietošana uz brīvības atņemšanas iestādi un notiesāto atbrīvošanu, kā arī uzskaitīta informācija, kā jārikojas notiesātā nāves gadījumā (MK not. Nr.23., 03.01.2017).

Olaines cietuma Atkarīgo centram ir saistošs arī Ministru kabineta rīkojums Nr. 580 „Par ieslodzīto resocializācijas pamatnostādņem 2015.-2020.gadam” (MK rīkojums Nr.580, 24.09.2015.), kurā noteikts politikas rezultāts notiesāto iesaistei atkarības mazināšanas programmā laika periodā no 2016.gada līdz 2020.gadam.

Atšķirībā no citām ieslodzījuma vietām, Olaines cietuma Atkarīgo centrā notiesātie sastopas ar virkni jauniem, citām ieslodzījuma vietām neraksturīgiem nosacījumiem. Tie ir:

- ierodoties Atkarīgo centrā jāņem līdz visu nepieciešamais, jo pēc tam Centrā nav iespējams saņemt sūtījumus. Izņēmums ir mācību materiālu saņemšana.
- Ierodoties Centrā katrs notiesātais 15 kilogramus savu mantu var turēt kamerā, 15 kilogramus glabāt mantu grabāšanas noliktavā.
- Notiesāto kamerās nav izvietotas elektropreces.
- Saziņai ar tuviniekiem katru dienu pieejams telefons. Vienai telefona sarunai atļauts izmantot ne vairāk par 20 minūtēm. Ir iespējami arī video zvani caur Skype, ja notiesātais saņēmis pamudinājumu. Tie var būt līdz divām reizēm mēnesī, kas ir ne ilgāki par 30 minūtēm.
- Tiek organizētas ģimenes dienas, kas notiek ar administrācijas līdzdalību.
- Centrā ir smēķēšanas ierobežojumi. Atļauts smēķēt speciāli tam paredzētā laikā un vietās.
- Visiem notiesātajiem ir vienādi uzturēšanās apstākļi, Centrā tie nav atkarīgi no pakāpes, kurā notiesātais atrodas.

- Par atkārtotiem, rupjiem pārkāpumiem, tiek piemērots disciplinārsods. Pēc pirmajiem pārkāpumiem tiek veiktas pārrunas (OCAC,07.11.2017).

Olaines cietuma Atkarīgo centrā ir izstrādāti iekšējie kārtības noteikumi. Arī katrā no nodaļām paši notiesātie izstrādā savus iekšējos kārtības noteikumus, kuri nav pretrunās ar Centra noteikumiem, vai citiem normatīvajiem aktiem.

Apkopojot iepriekš teikto, autore var secināt:

- Atkarīgo centram saistošs ir Ministru kabineta rīkojums Nr. 580 „Par ieslodzīto resocializācijas pamatnostādņēm 2015.-2020.gadam, kura noteikts politikas rezultāts notiesāto iesaistei atkarības mazināšanas programmā.
- Olaines cietuma Atkarīgo centra darbību nosaka MK noteikumi Nr.23.
- Atkarīgo centrā izstrādāti iekšējie kārtības noteikumi.
- Katrā nodaļā paši notiesātie izstrādā kārtības noteikumus.
- Olaines cietuma Atkarīgo centra iekšējie kārtības noteikumi ir specifiski un atšķiras no citu brīvības atņemšanas iestāžu noteikumiem.

Otrajā nodaļā tika analizēta sociālā darba pirmsākumi Latvijas ieslodzījuma vietu sistēmā, lai saprastu tā attīstību līdz šim brīdim, kā arī sociālā darba normatīvais regulējums ieslodzījumu vietās un atsevišķi Olaines cietuma Atkarīgo centrā. Normatīvo aktu analīze tika veikta, lai empīriskā pētījuma datu iegūšanas laikā būtu skaidras sociālo darbinieku darba vadlīnijas un Atkarīgo centrā spēkā esošās normas, sociālo darbinieku pienākumi darbā ar atkarīgajiem.

Trešajā nodaļā tiks analizēta Olaines cietuma (Latvijas Cietumu slimnīcas) Atkarīgo centra struktūra un sociālais darbs tajā.

3. OLAINES CIETUMA (LATVIJAS CIETUMU SLIMNĪCAS) ATKARĪGO CENTRA STRUKTŪRA

Olaines cietums uz 1965.gadu bija kā iestāde, kurā tika izveidots un atklāts pirmais ārstniecības profilaktorijs, kurš 1993.gadā tika pārdēvēts par Olaines cietumu. Olaines Cietumu slimnīca savu darbu sāka 2007.gadā un ir Olaines cietuma struktūrvienība, tāpat kā Atkarīgo centrs, kas atklāts 2006.gadā (Latkovskis u.c., 2016).

2013.gada 18.septembrī tika uzsākts Tieslietu ministrijas un Norvēģijas valdības divpusējā finanšu instrumenta līdzfinansētās programmas „Latvijas korekcijas dienestu un Valsts policijas īslaicīgās aizturēšanas vietu reforma” ietvaros Ieslodzījuma vietu pārvaldes projekta „Jaunas nodaļas izveide Olaines cietumā, ieskaitot būvniecību un personāla apmācību”, kā rezultātā 2016.gada 5.oktobrī tika atklāts Olaines cietuma (Latvijas Cietumu slimnīca) Atkarīgo centrs. Projekta mērķis bija izveidot sistēmu, pēc kuras strādāt ar atkarīgajiem ieslodzītajiem (IeVP, 2018).

Centrā strādā ar četriem pamatprincipiem (OCAC,07.11.2017), kas ir:

- Kopienas princips- iemāca kā ir dzīvot kopā, dalīties un runāt par privātam lietam, sekmējot personīgo integritāti;
- Dinamiskā drošība- attieksme pret ieslodzīto ir stingra, vienlīdzīga un taisnīga;
- Motivēšana- patstāvīga motivēšanas izturēšana;
- Brīvprātības princips- dalība programmās ir pēc paša notiesātā vēlēšanās.

Savukārt, kā Centra pamatvērtības tiek norādītas- atklātība, tolerance, uzticēšanās, atbildība, savstarpējais atbalsts un pārmaiņas.

Saeimas aizsardzības, iekšlietu un korupcijas novēršanas komisijas 2016.gada 14.jūnija sēdes protokolā Nr.124., norādīts, ka Atkarīgo centrs atrodas trīs ēkās – A un C korpusi ir divu strāvu, bet B korpusam ir viens stāvs, kuros atrodas astoņas nodaļas, 98 kameras, viens soda izolators un viens nomierināšanās izolators, kas apšūts ar mīkstu apdari, bibliotēka, viena lasītava, četri pastaigu laukumi un viens pastaigu laukums ar trenāžieriem, kā arī viens soda izolatora pastaigu laukums. Dzīvojamie korpusi sadalīti blokos, kuram piešķirts savs nosaukums, tādi kā- Pļava, Rīts, Ziedi u.c. Centrā īstenotā programma tiek balstīta uz terapeitiskās kopienas principiem, tā aizgūta no Polijas un Norvēģijas. Programmas pamatvērtība ir atklātība, atbildība, savstarpējs atbalsts, uzticēšanās, pārmaiņas un tolerance (Latkovskis u.c., 2016).

Atkarīgo centra ēka veidota H burta formā, kas simbolizē 5 H ideju: higiēna, hermētisms, harmonija, humānisms, holisms (dažādu individuālu sistēmu veselums).

Centrā īstenotās programmas - Pathfinder aizgūta no Norvēģijas un Atlantis, kas ir aprobēta Minesotas 12 soļu programma, aizgūta no Polijas. Atlantis programma strādā ar atkarības problēmu – atrod to un analizē. Ar notiesātajiem programmā strādā psihologs un kontaktpersonas, kas veido nodarbības un ir mijiedarbībā ar notiesātajiem katru dienu. „Šīs programmas ietvaros ir iespējams arī saņemt ģimenes terapiju, kad uz Centru atbrauc notiesātā ģimene, tiek ar psihologu, kurš izskaidro kādas pārmaiņas iespējamās notiesātajā, redz notiesātā ģimeni un identificē iespējamos riskus, kā arī sagatavo ģimeni pārmaiņām. Šo iespēju Centrā izmanto maz notiesāto. Atlantis programmu (pagātne un tagadne) nodaļu mērķi ir pašattīstība, izaugsme, sevis pilnveidošana, kvalitatīvas izmaiņas visās dzīves jomās.

Savukārt, Pathfinder programma koncentrējas uz sociālo prasmju apguvi- “Dzīvot, domāt un darboties tagadnē tā, lai nākotnē būtu gatavs ceļam uz mājām”. Tās mērķis ir dzīves restrukturizācija apgūstot sociālas prasmes un to praktiskais pielietojums. Grupu darbā tiek runāts par „dzīves prasmēm”, individuālais darbs notiesātajiem notiek ar sociālo darbinieku, kontaktpersonām, kapelānu un nepieciešamības gadījumā ar psihologu. Tiek organizētas dažādas komandu sporta spēlēs, izglītojošas lekcijas par pilnvērtīgu brīvā laika pavadīšanu un citiem jautājumiem. Šīs programmas ietvaros ir iespējams biežāk tikt ar ģimeni, kā arī notiesātajiem, kuri ir sevi pierādījuši, līdzdarbojas programmas norisē un nav saņēmis nevienu aizrādījumu, tiek dota iespēja iziet ārpus Centra.

Ar tām personām, kuras atgriežas Centrā pēc kādas no atkarību mazināšanas programmas pabeigšanas, tiek strādāts ar „recidīva brutnīcu”.

Atkarīgo centra klients ir pilngadīgs vīrietis, kas motivēts dzīvei bez atkarības, gatavs pārmaiņām (Ušacka, 02.06.2016). Tam nav nepieciešama regulāra medikamentoza ārstēšana un dalība metadona programmā. Prot lasīt un rakstīt, saprot latviešu valodu. Noziedzīgais nodarījums un disciplinārsodi ir izdarīti apreibinošo vielu ietekmē. Un atlikušajam soda termiņam būtu jābūt vairāk par 6 mēnešiem.

Centram tiek piesaistītas arī nevalstiskās organizācijas, organizēti sporta pasākumi, individuālie uzdevumi un mājas darbi, lekcijas un nodarbības, motivējošā intervija, kino un mākslas nodarbības, darbs ar grāmatu, grupu darbs, kultūras un brīva laika pasākumi, nodrošināta garīgā aprūpe (OCAC,07.11.2017).

Tā kā brīvības atņemšanas iestādēs darbojas kastu sistēma, jeb kā CPT norāda- „ieslodzījuma vietās pastāv neformāla ieslodzīto savstarpēja hierarhija” (CPT, 2017, 23.lpp), ir problemātiski veikt kvalitatīvu resocializāciju, jo hierarhijas esamība personu sadarbību ar speciālistiem ierobežo. Taču Olaines cietuma Atkarīgo centrā tiek pielietota jauna pieeja

veicot notiesāto uzraudzību- dinamiskā drošība, kas ir arī viens no darbības pamatsincipiem. Pēc 2016.gada 9. un 10.novembrī notikušās „Korekcijas dienestu darbības efektivitātes priekšnosacījumi – dinamiskā drošība” (IeVP, 2016.). IeVP interneta vietnē definēta dinamiskā drošība, kā: „Regulāra un konsekventa mijiedarbība ar likumpārkāpējiem un savlaicīga informācijas apmaiņa un dalīšanās”. Savukārt, kā dinamiskās drošības principi tiek minēti : „profesionālisms, notiesāto situācijas izpratne, pozitīvas un draudzīgas attiecības, stingrība, bet vienlaikus arī taisnīgums, informācijas apmaiņa starp visiem iestādes darbiniekiem” (IeVP, 2016.).

Nevar prasīt no bijušajiem notiesātajiem, lai atgriežoties brīvībā tie dzīvotu likumpaklausīgu dzīvi bez narkotikām, ja viņiem ir disfunkcionāla ģimene un nav nodrošināta stabila dzīvesvieta, darba vieta (Pedro, 2000, p.4). Pēc autore domām, iepriekš minētajiem faktoriem jāpievieno arī nespēja iekļauties sabiedrībā, dzīvot sociāli atbalstāmi, jo personas neprot socializēties nezina, kā sarunāties neaizskarot citus, nelietojot rupju leksiku un ka pret apkārtējiem jāizturas ar cieņu.

Nākamajā nodaļā tiks analizēts sociālais darbs Olaines cietuma Atkarīgo centrā.

3.1. Sociālais darbs Olaines cietuma (Latvijas Cietumu slimnīca) Atkarīgo centrā

Olaines cietuma Atkarīgo centrā darbu uzsāka pilnīgi jauni veidots personāls, kurā ir speciāli darbam ar atkarīgajiem apmācītas personas. Centrā var izvietot 200 notiesātos, taču Centra telpas pildās lēnām un pakāpeniski, uz šo brīdi Centrā atrodas vairāk kā 60 notiesātie.

No Olaines cietuma Atkarīgo centra vadītājas vietnieka Valērija saņemtā informācija liecina, ka no šī gada 1.janvāra līdz 18.maijam Atkarīgo centrā bijuši 29 notiesātie vīrieši un 6 notiesātās sievietes. Savukārt, Centra pirmā gada statistika no 30.11.2016- 31.12.2017, liecina, ka Centrā kopā bijuši 105 notiesātie vīrieši un 13 notiesātās sievietes. Taču, „ Par ieslodzīto resocializācijas pamatnostādņēm 2015.-2020.gadam” (MK rīkojums Nr.580, 24.09.2015.) noteikts, ka 2016.gadā ieslodzīto skaitam, kas iesaistīt Atkarīgo centra atkarības mazināšanas (resocializācijas) programmās, bija jābūt 200 ieslodzītajiem. Savukārt, laika periodā no 2017.-2020.gadam iepriekš minētajā programmā būtu jāiesaista vismaz 200 notiesāto, kā norādīts pamatnostādņēs.

Dati, kas norādīti pamatnostādņēs neizpildās, jo daudzi notiesātie baidās doties uz Centru, vai arī nokļūstot Centrā, nespēj izturēt tajā noteikto režīmu, līdz ar to atgriežas kādā citā IeVP struktūrvienībā. Atkarīgo centra sniegtie dati apliecina, ka no 2017.gada 1.janvāra līdz 31.decembrim no Izvērtēšanas nodaļas izlēgtas 23 notiesātās personas vīrieši un trīs notiesātas personas sievietes, no programmas Atlantis septiņas notiesātas personas vīrieši, bet

no programmas Pathfinder viena notiesāta persona vīrietis. Notiesātajiem, kuriem neizdevās iesaistīties atkarību mazināšanas programmā ir iespējams atkārtoti rakstīt iesniegumu un mēģināt nokļūt Centrā, lai strādātu ar savu atkarību. Savukārt, no 2018.gada 1. janvāra līdz 18.maijam no Izvērtēšanas nodaļas izslēgtas astoņas notiesātās personas vīrieši un viena notiesātā persona sievietē. No Atlantis programmas izlēgti divas notiesātās personas vīrieši, bet no Pathfinder programmas piecas notiesātās personas vīrieši.

Kā sarunā paskaidroja Olaines cietuma Atkarīgo centra Izvērtēšanas nodaļas vadītāja Madara - nonākot Atkarīgo centrā notiesātais tiek ievietots „Izvērtēšanas nodaļā”, kur tiek iepazīstināts ar iekšējās kārtības noteikumiem un katram no notiesātajiem tiek piesaistītas kontaktpersonas. Izvērtēšanas nodaļā notiesātais pavada līdz vienam mēnesim. Katrā nedēļā tiek runāts par kādu konkrētu tēmu: pirmā nedēļa- motivācija, otrā nedēļa- atkarības, trešā nedēļa- izmaiņas šeit un tagad. Paralēli ikdienu aktivitātēm arī kontaktpersonas organizē papildus aktivitātes, piemēram nodarbības par cieņu, attieksmi, etiķeti. Notiesātie Izvērtēšanas nodaļā tiek vērtēti, kontaktpersonas seko līdz kā tie iesaistās un pilda dažādus uzdevumus, tad kontaktpersona raksta raksturojumu un iesniedz komisijai. Komisija lemj jautājumu, kurā no Atkarīgo centrā esošajām programmām konkrēto notiesāto iesaistīt atbilstoši identificētajiem riskiem un vajadzībām.

Darbu ar jaunuzņemtajiem notiesātajiem Izvērtēšanas nodaļā veic arī sociālais darbinieks, kurš noskaidro notiesātā izglītības līmeni, darba pieredzi, vai ir personu apliecinošs dokuments, finansiālo situāciju (parādsaistības) un informāciju par ģimeni un dzīvesvietu pirms nokļūšanas ieslodzījumā. Lai pārliecinātos par notiesātā sniegto informāciju, sociālais darbinieks dodas uz Uzskaites daļu, kurā iepazīstas ar notiesāto lietu, jo tās glabājas tikai Uzskaites daļā. Visu apkopojot, sociālais darbinieks sniedz raksturojumu komisijai.

Sešus mēnešus pirms personas atbrīvošanas sociālais darbinieks rakstiski sazinās ar pašvaldību, kurā bijusi pēdējā notiesātā deklarētā dzīvesvieta un noskaidro, vai deklarācija vēl ir spēkā un vai pēc personas atbrīvošanās šī dzīvesvieta būs pieejama. Kad persona gatavojas atbrīvošanas brīdim, tad sociālais darbinieks atkārtoti sazinās ar konkrētās pašvaldības sociālo dienestu, lai informētu, ka persona tiks atbrīvota. Noskaidro arī jautājumu par pašvaldībā pieejamajiem pakalpojumiem, pabalstiem un dzīvesvietas pieejamību. Turklāt, nepieciešamības gadījumā sociālā darbiniece veic darbu elektroniskajā deklarēšanās sistēmā, kā arī risina un meklē atbildes uz jautājumiem, ar kuriem notiesātie vēršas pie darbinieces. Sociālais darbinieks arī kārtro jautājumus, kas saistīti ar notiesātajam izsniedzamo ceļa naudu, lai notiesātais var nokļūt mājās pēc atbrīvošanas.

Sociālā darbiniece sarunā ar autori informēja, ka „iesaka arī pašam notiesātajam rakstīt uz pašvaldību, kur bijusi pēdējā deklarētā dzīvesvieta, lai noskaidrotu iespējas saņemt dzīvojamo platību pašvaldībā pēc atbrīvošanās. Un ja iespējams, ja pašvaldībā ir mājokļu rinda, tad jau laicīgi tajā iestāties”. Sociālā darbiniece paskaidroja, ka „ir bijuši divi gadījumi, kad pašvaldība ir nākusi pretī notiesātajam un ielikusi dzīvokļu rindā, kamēr notiesātais vēl atradās ieslodzījumā”. Diemžēl sociālajai darbiniecei ir gadījies saskarties arī ar ļoti noraidošām pašvaldībām, kuras informē, ka pēc atbrīvošanās, kad pagājuši seši mēneši ārpus ieslodzījuma vietas, bijušais ieslodzītais var lūgt piešķirt dzīvojamo platību pašvaldībā. Viena no šādām pašvaldībām ir Rīga.

Kā atzinuši sociālie darbinieki savās supervīzijās uz ko norādā arī Centra sociālā darbiniece, tad „visgrūtākais ir redzēt, ka notiesātajam nav kur palikt, nav kur dzīvot, kas vairumā gadījumu nozīmē, ka ieslodzījumā veiktais darbs būs veltīgs, jo persona būs spiesta atgriezties vecajā vidē, kas var novest atpakaļ ieslodzījumā.” Atkarīgo centrs sadarbojas arī ar resocializācijas centru “Lediņi” un “Ratnieki”. Bet uz iespēju pirmos mēnešus pēc atbrīvošanās pavadīt resocializācijas centrā notiesātie skatās skeptiski, jo, pēc sociālās darbinieces teiktā: „tie nevēlas uzturēties kopā ar “ugalovņikiem” (citiem bijušajiem notiesātajiem)”.

Atkarīgo centrā izveidotajās darba vadlīnijās Izvērtēšanas nodaļā iekļauti arī sociāla darbinieka uzdevumi un darbā pielietojamie sociālā darba principi, piemēram, mērķa izvirzīšanas princips, risināšanas dinamikas princips, elastīguma princips, savlaicīguma princips, pieņemšanas princips u.c. (Dombrovskis u.c., 2017, 12.lpp). Tiek uzsvērts, ka atkarība rada problēmas visās personas dzīves jomās, bet tiek izvirzītas četras sfēras, kurām jāpievērš uzmanība:

- garīgais līmenis- vērtību deviācija, “aizliegtā” izpratnes nobīdes, ideālu un normu maiņa u.c.,
- fiziskā līmenī- veselības pasliktināšanās, izmaiņas izskatā u.c.,
- starppersonu līmenī- attiecībās ar draugiem, ģimeni, paziņām, grupas dalībniekiem,
- psiholoģiskā līmenī- personas rakstura un komunikācijas stila izmaiņas, aizsardzības mehānismu pastiprināšanās, izmaiņas kognitīvajos procesos (domāšana, atmiņa, dāvinātā uzvedība) (Dombrovskis u.c., 2017, 12.lpp).

Ir uzskaitītas daudzas sociālā darbinieka pielietotās metodes, tādas kā aktīvā klausīšanās, motivējošā intervēšana, ekokartes un genogrammas izveidošana, sociālā tīklojuma kartes izveidošana, datu un dokumentu analīze, risku un vajadzību izvērtējums u.c. (Dombrovskis u.c., 2017, 12.lpp)

Sociālā darba process ar atkarīgo personu norit līdzīgi, kā ar citām mērķu grupām un ietver sekojošus pamat soļus (Dombrovskis u.c., 2017, 12.lpp):

- 1) pirmreizējā noskaidrošana, jeb sociālās situācijas skrīnings,
- 2) izvērtēšana (nepieciešamo sociālo pakalpojumu klāsts, ģimenes saišu izpēte, kādas dzīves jomas skārusi atkarības problēma u.c. jautājumi),
- 3) intervence (kognitīvo procesu novērošana, personas rakstura un komunikācijas stila analīze),
- 4) novērtēšana sastāv no Bio-Psiho-Sociālo problēmu izpētes pielietojot sociālā darba metodes.

Savukārt pie izvērtēšanas par atbilstību atkarību mazināšanas programmai tiek pielietotas tādas sociālā darba metodes (Dombrovskis u.c., 2017, 13.lpp), kā:

- ekoloģiskā pieeja;
- psihosociāla sistemātiska sociālā darba teorija;
- kognitīvā teorija;
- sociāli psiholoģiskie un komunikācijas modeļi;
- psihodinamiskā teorija;
- krīzes iejaukšanās un uz mērķi centrētie modeļi;
- iespēju došanas un aizstāvības teorija.

Kā tika novērots veicot pētījumu Centrā, tad sociālais darbinieks strādā ne tikai ar Izvērtēšanas nodaļā esošajiem notiesātajiem, bet arī ar citās nodaļās mītošajiem notiesātajiem. Lai notiesātie saņemtu sociālā darbinieka konsultāciju tiem jāraksta iesniegums ar sev interesējošo jautājumu, kuru izskatot sociālais darbinieks sniedz vai nu rakstisku atbildi, vai ievāc informāciju un dodas uz tikšanos ar notiesāto. Ir arī gadījumi, ka vairākus notiesātos interesē kāds jautājums, tad sociālais darbinieks vienas grupas (konkrētās programmas dalībnieku starpā) ietvaros var vadīt konsultāciju visām personām, kurām interesē pārrunājamais jautājums. Līdz šim vēl šāda grupa Olaines cietuma Atkarīgo centrā nav bijusi, jo sociālais darbinieks vēl apkopo biežāk uzdotos jautājumus un grupas plāno organizēt ar laiku.

Pēc Centra sociālās darbinieces sniegtas informācijas, notiesāto aktuālākie jautājumi ir saistīti ar nodarbinātību, dzīvesvietu. Dažkārt ir arī situācijas, kad notiesātais ir alimentu nemaksātājs, tad nepieciešams noskaidrot parāda apmēru un, kā iespējams risināt šo jautājumu, vai arī ir citas veida parādsaistības. Sociālais darbinieks raksta dažādus pieprasījumus valsts iestādēm un citām organizācijām, lai noskaidrotu iespēju atgūt aizgādības tiesības pār bērniem, kā arī risina citus jautājumus, pēc kā redzams, ka sociālajam

darbiniekam jābūt ļoti daudzpusīgam, zinošam un elastīgam. Pēc Centrā dzirdētas informācijas, ir bijis gadījums, kad sociālajam darbiniekam bija jāorganizē kāzas, jeb ieslodzītā laulības noslēgšanas process, kas līdz galam teika novests, jo notiesātais pārbrauca uz citu brīvības atņemšanas iestādi. Taču šobrīd atkal šāda veida jautājums ir aktualizējies, jo kāds no Centra notiesātajiem ir iesniedzis iesniegumu ar lūgumu organizēt kāzas ar viņa draudzeni, kura notiesāto gaida brīvībā.

Pēc Centra sociālās darbinieces teiktā, individuālās konsultācijas ar sociālo darbinieku Centrā norit no 40-60 minūtēm, bet ir situācijas, kad tās ir īsākas, jo notiesātais nav gatavs runāt. Dažreiz tās ir garākas, jo notiesātajam ļoti gribas parunāt.

Sociālajam darbiniekam nemitīgi notiek papildus apmācības, semināri un supervīzijas, kas ir ļoti svarīgs resurss sociālajam darbiniekam un iespēja satikt pārējo ieslodzījuma vietu sociālos darbiniekus un pārrunāt interesējošos jautājumus. Uzsākot darbu ir jāiziet paš aizsardzības apmācības un jānokārto sertifikāts, kā arī apmācības ar speciāldzēļiem. Šobrīd sociālais darbinieks apguvis apmācības ārkārtas situācijās un par pašnāvībām. Ir plānotas vēl dažādas apmācības, tai skaitā apmācības par atkarībām.

Arī Centrā strādājošo kontaktpersonu darbu, pēc autore domām, var uzskatīt par sociālo darbu, jo tie atbalsta, konsultē notiesātos, sniedz palīdzību un informē par notiesātos interesējošajiem jautājumiem.

Apkopojumā autore var secināt, ka:

- Sociālā darbinieka ikdiena Atkarīgo centrā ir dinamiska.
- Sociālajam darbiniekam tiek nodrošināti profesionālo prasmju un iemaņu papildināšanas un atjaunošanas apmācības, bet uzsākot darbu Atkarīgo centrā sociālā darbiniece netika apmācīta darbam ar atkarīgajiem.
- Sociālā darbinieka aptvertais notiesāto problēm jautājumu klāsts ir plašs, līdz ar to sociālajam darbiniekam jābūt daudzpusīgam, zinošam un elastīgam, kas ir problemātiski strādājot valsts iestādē.
- Sociālā darba pazīmes var saskatīt ne tikai sociālā darbinieka darbā, bet arī notiesāto kontaktpersonu darbā.

Trešajā nodaļā tika analizēta Olaines cietuma Atkarīgo centra struktūra un sociālais darbs tajā, lai empīriskā pētījuma datu apstrādes laikā būtu iespējams precīzi izanalizēt sociālā darbinieka lomu Atkarīgo centra sistēmā un tā pielietoto sociālā darba metožu atbilstību Centrā izstrādātajām sociālā darbinieka darba vadlīnijām.

Ceturtajā nodaļā tiks apskatīts pētījuma metožu pamatojums, respondentu atlase un pētījuma gaitas apraksts.

4. PĒTĪJUMA METODOLOĢIJA

Maģistra darba mērķis ir izpētīt sociālā darba metožu pielietojumu un to efektivitāti darbā ar atkarīgajiem Olaines cietuma (Latvijas Cietumu slimnīca) Atkarīgo centrā. Lai sasniegtu pētījuma mērķi, tajā izmantotas kvalitatīvas pētniecības metodes. Maģistra darba ceturtajā nodaļā tiek pamatotas pētījuma un datu analīzes metodes, kā arī sniegts respondentu atlases pamatojums un aprakstīta pētījuma gaita.

4.1. Pētījuma metožu pamatojums

Kvalitatīvajā pētījumā tika izmantotas kvalitatīvās pētniecības metodes - daļēji strukturētā, tiešā intervija un fokusgrupas diskusija. Datu analīzē tika izmantota tematiskā analīze un atvērtās kodēšanas pamatelementi.

Kvalitatīvā pētījuma izvēle balstās uz iespēju iegūt plašāku atkarīgo problēmas izpēti (Sabiedriskās domas un tirgus izpētes centrs, 2018). Kvalitatīvais pētījums sniedz dziļāku ieskatu atkarīgo personu problēmās, to attieksmes un motivācijas izpratni. Ar kvalitatīvo pētījumu tiek izveidots tuvāks kontakts ar respondentu, kas nodrošina kvalitatīvāku atbilžu iegūšanu. Savukārt, profesors Kroplis un profesore Raščevska (2004, 17.lpp) skaidro, ka kvalitatīvā pieeja pieņem, ka internālo struktūru svarīgākā sastāvdaļa ir katras personas individuālās vēstures reprezentācija, ko tas konstruē balstoties uz savas dzīves pieredzi.

Kvalitatīvā pētījuma datu ievākšanai tika izmantota intervijas metode. Kā norāda Kroplis un Raščeska, tad intervija ir svarīga pētniecības metode, jo tā tiek izmantota 90 % sociālo zinātņu pētījumos (Briggs, 1986, kā minēts Kroplis & Raščevska, 2004, 92.-93.lpp). Intervija tiek uzskatīta par respondenta atbilžu sēriju uz intervētāja jautājumiem, nevis tā nepārtraukts stāstījums. Uz iepriekš minēto faktu norāda arī profesores Mira Kroča (Mira Crouch) un Hetere Makkenzija (Heather McKenzie), ka intervija ir viens no vis biežāk izmantotajiem kvalitatīvo pētījumu metodēm. Termins “kvalitatīvās metodes” parasti apzīmē datu vākšanas metodes, kuru pamatā ir saruna starp respondentu un pētnieku (Crouch & McKenzie 2006, p.2.). Savukārt, profesores un pētnieces Kristīne Mārtinsone un Anita Pipere interviju definē kā “vienpusēju iztaujāšanu vai uz mijiedarbību balstītu dialogu starp pētnieku un vienu vai vairākiem pētāmajiem, kas noris klātienē vai pastarpināti ar kāda saziņas līdzekļa palīdzību” (Mārtinsone, Pipere, 2016, 244.lpp).

Pastāv dažādi interviju iedalījumi – 1) pēc intervijas formas, jeb strukturētības līmeņa; 2) pēc attāluma starp intervējamo un intervētāju; 3) pēc intervējamo skaita (Mārtinsone, Pipere, 2016, 245.lpp).

Pētījuma izstrādē tiks izmantota **daļēji strukturētā intervija**, kas ir strukturētāka nekā atvērtā intervija, jo pētniekam jau ir zināšanas par jautājumiem un gaidas. Intervija parasti tiek uzsākta ar atvērtu, plašu jautājumu, kas tiek virzīts konkrētā virzienā (Kroplijs, Raščevska, 2004, 98.lpp, Padgett, 2017, p.115.). Intervētājs ir sagatavojis vispārīgus jautājumus, uz kuriem respondents var sniegt dažādas atbildes, kuras pēc tam intervētājs var papildināt ar papildjautājumiem (Bryman, Bell, 2003., kā minēts Mārtinsone un Pipere, 2016, 246.lpp). Un viens no grupu interviju veidiem - **fokusgrupas diskusija**, kura sākotnēji tika pielietota mārketingā, kad tika pieaicināti nesaistītas personas, kuras izteica viedokli par kādu produktu vai pakalpojumu (Krueger, 1994 as cited in Padgett, 2017, p.111.). Fokusgrupai jābūt tik lielai, lai būtu viedokļu dažādība, bet pietiekoši mazai, lai visi no dalībniekiem varētu izteikties. Pieci līdz septiņi dalībnieki ir pietiekoši, bet dažreiz pietiek arī ar trīs dalībniekiem (Morgan, 1997 as cited in Pedgett, 2017, p.111.). Fokusgrupas metode ir grupas intervijas forma, kurā :

- līdztekus mediatoram piedalās arī citi grupas dalībnieki;
- tajā notiek izjautāšana par konkrētu, precīzi definētu tēmu;
- tiek akcentēta mijiedarbība grupā un tiek konstruēta kopīga jēga (Bryman, Bell, 2003., kā minēts Mārtinsone, Pipere, 2016, 251.-252.lpp).

Intervijas var būt arī personīgās, kad personas runā aci pret aci (face-to-face interview), kuru parasti izmanto sensitīvo datu iegūšanai (Lavrakas, 2008). Šis intervijas veids palielina intervijas datu kvalitāti, jo ne tikai dzird respondentu atbildes, bet redz arī ķermeņa kustības, žestus un mīmiku. Ir iespējams veikt arī attālinātas intervijas, piemēram – telefona intervijas, vai intervijas ar e-pasta starpniecību, skype (Mārtinsone, Pipere, 2016, 245.lpp).

Empīriskajā pētījuma datu ieguvei tiks izmantota daļēji strukturētā intervija un fokusgrupas diskusija, jo tās būs personiskās intervijas, ar kuras palīdzību būs iespējams ar respondentu izveidot verbālu un neverbālu kontaktu. Ar fokusgrupas palīdzību tiks intervēti Olaines cietuma Atkarīgo centra darbinieki, kuri ir notiesāto kontaktpersonas.

Kvalitatīvā pētījuma datu analīzei tiks izmantota tematiskā analīze. Tematiskā analīze tiek definēta kā kvalitatīvā metode tēmu kolekcijas atklāšanai “veido dažādu līmeņu atbildes un nozīmes” (Braun & Clarke, 2006, p. 82, as cited in Fugars, Potts, 2015, p.669) ar datu kopu. Tas attiecas tikai uz vārdu vai frāžu skaitīšanu, veicot analīzi, kas ietver identificēšanu un apskatot gan netiešās, gan tiešās idejas (Guest, MacQueen, & Namey, 2012, p. 10, as cited in Fugars, Potts, 2015, p.669). Savukārt Mārtinsone un Pipere (2016, 360.lpp) tematisko

analīzi definē, kā “intervijas vai citu kvalitatīvo datu galveno tēmu analīze par to, kas ir teikts, nevis par to, kā tas ir pateikts”. Tematiskā analīze ir plaši izmantota psiholoģijā, veselības aprūpes pētniecībā, sociālajos pētījumos un citur. Pētījumi, kuros tiek pielietota tematiskā analīze ir ar dažādām tēmām, piemēram, izpratni par pieredzi, sapratni, uztveri, praksi un cēloņsakarību faktoros (Braun & Clarke, 2013, pp.44-55, as cited in Fugars, Potts, 2015, pp.669-670.).

Tematiskā analīze nav tik cieši sasaistīta ar kādu teoriju, kā pārējās datu analīzes metodes, tāpēc šis analīzes veids ir piemērots kvalitatīvo pētījumu jomā nepieredzējušiem, vai mazāk pieredzējušiem pētniekiem. Tematiskā analīze ir vairāk datus aprakstoša nevis teoriju veidojoša metode. Pozitīvā lieta, pielietojot tematisko analīzi, ir tāda, ka iegūtie dati ir viegli saprotami gan sabiedrībai, gan politikas veidotājiem (Howitt, 2010, kā minēts Mārtinsone, Pipere, 2016, 360.lpp)

Tematiskās analīzes pamatnostādnes (Braun & Clarke, 2013, p.50, as cited in Fugars, Potts, 2015, p.671) iesaka kategorizēt pēc datu vākšanas veida un projekta lieluma (“mazs”, “vidējs” vai “liels”). Mazajiem projektiem nosaka sešus līdz desmit respondentus intervijām, divus līdz četrus fokusgrupām, 10-50 dalībnieku radītiem tekstiem un 10-100 sekundāriem avotiem. Nav īsti saprotams, kā pētnieki nonākuši līdz šiem rādītājiem, taču pamatojumā ir pietiekoši daudz datu, lai parādītu modeļus, vienlaikus nodrošinot, ka nav pārāk daudz vadāmie dati. Savukārt Mārtinsone un Pipere (2016, 360.lpp) uzsver, ka tematiskajai analīzei izmantojamie dati satur tekstuālu materiālu, kursu var iegūt intervijas ceļā, vadot fokusgrupas diskusijas, kā arī var izmantot plašsaziņu līdzekļos un internetā pieejamos datus u.c. Pētījuma dalībnieku skaitam būtu jābūt atbilstošam pamatotās teorijas ietvariem, kas ierasts izmantojamās teorijas apjomam vai arī atbilstoši katram specifiskajam gadījumam vai metodei.

Datu padziļinātai analīzē tiks izmantota kodēšana, kurai ir trīs līmeņi, pirmie divi parasti tiek dēvēti par atvērto kodēšanu, kas apraksta izolētu datu elementu jēgu, savukārt trešais kodēšanas līmenis ir aksiālā kodēšana, kas norāda uz atsevišķu datu elementu savstarpējā saistības veidiem (Mārtinsone, Pipere, 2016, 366.lpp). Taču, tā kā datu analīzē tiks izmantota atvārtā kodēšana, tad turpmāk tekstā tiks apskatīti tās pamatelementi.

- Atvārtā kodēšana

1.līmeņa kodēšana- tajā tiek iegūti patstāvīgie kodi, kurus iegūst pētot datus rindu pa rindai, vai teikumu pa teikumam, kā arī var atkāpi un visu tās rindkopu analizēt un tai piešķirt kodu vai kodus. Kodēšana tiek veikta kā abstrakcijas vai vispārinājuma līmenī, kas konkrēti apraksta konkrētā teksta vienībā pateikto. Kodēšanas būtība ir palīdzēt pētniekam stingri turēties pie datiem (Mārtinsone, Pipere, 2016, 366.-367.lpp).

2.līmeņa kodēšanas gaitā 1.līmeņa kodēšanā iegūtos pastāvīgos kodus apvieno kategorijās, kas parasti nepārklājas (Mārtinsone, Pipere, 2016, 367.lpp).

Atvērtā kodēšana ļauj pētniekam saskatīt virzienu kādā orientēt pētījumu, izmantojot teorētisko izlasi, pirms pievērst uzmanību kādai konkrētai problēmai. Pētnieks sākot sastāt kategoriju veidus, kas ļauj aptvert datus teorētiskā skatījumā un ļauj izprast, kā kodēt visus datus, lai nodrošinātu topošās teorijas saderību ar datiem (Glaser, Holton, 2004, kā minēts Mārtinsone, Pipere, 2016, 367.lpp).

Pēc autores, domām daļēji strukturētā intervija pētniekam palīdz nenovirzīties no pētījuma mērķa un ir kā vadlīnija veicot interviju ar respondentu, organizēt sarunas struktūru un nepieciešamības gadījumā arī iespēju uzdot precizējošus papildjautājumus. Savukārt, ņemot vērā Olaines cietuma Atkarīgo centra notiesāto kontaktpersona noslogotību un dinamisko dienas ritmu, tad fokusgrupas diskusija palīdzēs nepieciešamo informāciju iegūt ātrāk, nekā individuālajās intervijās, kā arī nodrošinās iespēju veikt diskusijas par konkrēto jautājumu un novērot respondentu mijiedarbību. Kā iepriekš minēts, tad tematiskā analīze ir piemērota analizējot intervijās un fokusgrupas diskusijā iegūtos tekstus. Turklāt, šis datu analīzes veids ir piemērots nepieredzējušiem kvalitatīvo pētījumu pētniekiem par kādu autore uzskata sevi. Un ar atvērtās kodēšanas palīdzību būs iespējams sastrukturizēt respondentu sniegtās atbildes, lai pēc to apkopošanas varētu sniegt pamatotus secinājumus un izvērtēt nepieciešamos uzlabojumus.

Interviju jautājumi tika pielāgoti Olaines cietuma Atkarīgo centrā izvietoto notiesātajiem, lai tie būtu viegli uztverami un atbildami (skatīt 2.pielikumu). Interviju jautājumi akcentē galvenos pētījuma virzienus, saistību ar pētījuma priekšmetu un teorētiskajiem avotiem.

Atsevišķi tika izveidoti jautājumi Olaines cietuma Atkarīgo centra sociālajam darbiniekam (skatīt 3.pielikumu) un fokusgrupas diskusijai (skatīt 4.pielikumu), kurā tiks iesaistīti Atkarīgo centra darbinieki- notiesāto kontaktpersonas. Tiks veikta arī daļēji strukturētā intervija (skatīt 5.pielikumu) ar diviem notiesātajiem, kuri ir pabeiguši atkarības mazināšanas programmu un šobrīd atrodas VPD Rīgas TSV Kurzemes rajona filiāles uzraudzībā. Intervijas jautājumiem ir kopīgas iezīmes, kurus iespējams apkopot vairākos blokos, lai varētu akcentēt galvenos pētījuma virzienus, saistību ar pētījuma priekšmetu un teorētiskajiem avotiem, kā arī iegūtu atbildes uz izstrādātajiem pētījuma jautājumiem.

Intervijas jautājumi notiesātajiem un ekspertiem (skatīt 2.-5.pielikumu) vērsti uz to, lai iegūtu sociālā darba ieslodzījumu vietās **teoriju skaidrojumu un pētījumos minēto datu apstiprinājumu:**

- Kādas sociālā darba teorijas, metodes un tehnikas pielietojat strādājot ar

atkarīgajiem? (Uz pierādījumiem balstītā prakse.)

- Kādi, Jūsaprāt, ir galvenie iemesli personu atkarībām? (Uz pierādījumiem balstītā prakse.)
- Kas, Jūsaprāt, būtu nepieciešams atkarību problēmu mazināšanai sabiedrībā? (Uz pierādījumiem balstītā prakse.)
- Kādas vielas lietojāt, cik ilgi? (Dzīvesspēka teorija.)
- Kāpēc sākat lietot? (Dzīvesspēka teorija.)
- Kāpēc ieradāties Centrā? (Uzvedības pārmaiņu modelis.)
- Kā pāiet ikdiena Centrā? (Dzīvesspēka teorija.)
- Kādi cilvēki palīdz Jums nelietot, cīnīties ar atkarību- ģimene, draugi, atbalsta grupas, sociālie darbinieki? Kādas ir Jūsu attiecības? (Uzvedības pārmaiņu modelis)
- Kādas pārmaiņas esat novērojis sevī? (Dzīvesspēka teorija, Uzvedības pārmaiņu modelis.)
- Ko gribas sasniegt/ izdarīt pēc atbrīvošanās? (Dzīvesspēka teorija, Uzvedības pārmaiņu modelis.)
- Kur dzīvosiet pēc atbrīvošanās? (Dzīvesspēka teorija.)
- Kur meklēt palīdzību, atbalstu Jūsu pašvaldībā? (Dzīvesspēka teorija.)

Jautājumu bloks:

- Notiesātajiem un darbiniekiem lai **noskaidrotu sociālā darbinieka iesaisti atkarīgo resocializācijas pasākumos;**
- kas palīdz noskaidrot **iemeslus personu nonākšanai līdz atkarību izraisītu vielu lietošanai;**
- par **atkarīgajiem notiesātajiem pieejamajiem resursiem** atrodies atkarīgo centrā un pēc atbrīvošanās no tā.

Intervijas jautājumi, kas tiek uzdoti notiesātajām personām palīdz iegūt informāciju par faktoriem, kas ietekmējuši personu pievēršanos narkotikām un tiem pieejamie resursi. Ikdienas notikumiem Atkarīgo centrā un sociālā darbinieka iesaisti atkarīgo personu resocializācijas pasākumos, kuros līdzdarbojas arī kontaktpersonas. Savukārt, jautājumi sociālajam darbiniekam palīdz noskaidrotu pieejamos resursus Atkarīgo centrā un notiesāto sagatavošanu atbrīvošanai no brīvības atņemšanas iestādes. Taču fokusgrupas diskusijas jautājumi palīdz noskaidrot kontaktpersonu skatījumu uz Atkarīgo centrā izveidoto sistēmu un tās ietekmi uz notiesātajiem atkarīgajiem.

Kvalitatīvajā pētījumā izmantotās metodes:

- Daļēji strukturēta intervija un fokusgrupas diskusija.
- Datu analīze balstās uz tematisko analīzi un jēdzienu atvērto kodēšanu.

Nākošajā apakšnodaļā apskatīta respondentu atlase.

4.2. Respondentu atlase

Šajā apakšnodaļā tiek raksturoti pētījuma dalībnieki un apskatīti respondentu atlases veidošanas principi. Kā norāda profesore Anita Pipere, tad “pētījuma dalībnieku atlase ir viens no neskaidrākajiem jautājumiem kvalitatīvā pētījuma stratēģijas ietvaros” (Pipere, 2011, kā minēts Mārtinsone, Pipere, 2016, 309.lpp). Tomēr ir izvirzītas trīs plašas pieejas dalībnieku atlasei kvalitatīvajam pētījumam, veidojot pieejamības, jeb ērtuma izlasi, mērķtiecīgo izlasi un teorētisko izlasi (Marshall, 1996., kā minēts Mārtinsone, Pipere, 2016, 310.lpp).

Pētījuma atlasē tiek izvēlēti respondenti, kuri atrodas Olaines cietuma Atkarīgo centrā, ir iesaistīti resocializācijas un rehabilitācijas programmās, kas spēj piedalīties intervijā, uztvert pētījuma jautājumus un to būtību, un vēlas atbildēt uz jautājumiem. Pētījuma dalībnieku galvenais atlases kritērijs- ir atkarīga notiesāta persona Olaines cietuma Atkarīgo centrā.

Olaines cietuma Atkarīgo centra darbinieku atlases kritērijs nosaka darbinieku iesaisti darbā ar atkarīgajiem notiesātajiem un to vēlmi piedalīties pētījumā. Atkarīgo centra darbinieki ir iesaistīti atkarīgo personu atbalsta pasākumos. Katram notiesātajam ir viena vai vairākas kontaktpersonas, kas palīdz izdomāt brīvā laika aktivitātēs un atbalsta atkarīgos ikdienas ritmā, sniedz emocionālu atbalstu un organizē sarunas par dažādiem notiesātos interesējošiem jautājumiem, tēmām, veido nodarbības. Kontaktpersonas ir dažādu nozaru speciālisti ar dažādiem izglītības līmeņiem, no kuriem daļa pirms darba uzsākšanas ar notiesātajiem atkarīgajiem iziet speciālas apmācības, kā arī nemitīgi papildina savas zināšanas IeVP organizētajās apmācībās.

Pētījumā respondentu skaits noteikts pēc tematiskās analīzes uzstādījuma, ka mazu pētījumu kvalitatīvai veikšanai nosaka sešus līdz desmit respondentus (Braun & Clarke, 2013, p.50, as cited in Fugars, Potts, 2015, p.671). Tāpēc, autore plāno intervēt 10 Olaines cietuma Atkarīgo centrā mītošos notiesātos un divus notiesātos, kas beiguši atkarību mazināšanas programmu. Pēc autores domām, respondentu atlase pamatojoties uz tematiskās analīzes pamatnostādņēm, tajās minēto ieteicamo interviju daudzumu un pētījuma apjomu, Atkarīgo centra darbinieku pieredze un motivētu notiesāto iesaiste pētījumā var nodrošināt kvalitatīvu datu iegūvi un pētījuma mērķa sasniegšanu.

- Respondentu iesaisti pētījumā nosaka Atkarīgo centra darbības specifika un darbinieku pieredze resocializācijas darbā ar atkarīgām personām.
- Respondentu atlases stratēģija balstās uz nejaušu izlases metodi.
Nākošajā apakšnodaļā aprakstīta pētījuma gaita.

4.3. Pētījuma gaitas apraksts

Lai uzsāktu pētījumu 2018.gada 26.janvārī tika nosūtīta elektroniskā vēstule IeVP ar lūgumu atļaut veikt pētījuma Olaines cietuma Atkarīgo centrā un atļaut tikties ar notiesātajiem, kuri tur atrodas, lai veiktu intervijas un fokusgrupas diskusiju ar Centra darbiniekiem. Pēc kā 2018.gada 31.janvārī Ieslodzījuma vietu pārvaldes centrālā aparāta Risku un vajadzību izvērtēšanas daļas priekšnieks Valdis Groza informēja, ka nepieciešams sazināties ar Tieslietu ministrijas Kriminālsodu izpildes politikas nodaļas juristi Lauru Šileikisti, lai saņemtu atbalstu maģistra darba izstrādei un nepieciešamos dokumentus, lai veiktu pētījumu.

2018.gada 31.janvārī elektroniski sazinoties ar Tieslietu ministrijas Kriminālsodu izpildes politikas nodaļas juristi Lauru Šileikisti, 1.februārī tika saņemta atbilde, ka nepieciešams iesniegt maģistra darba tēmas pieteikumu, kurš tiks izvērtēts īpašā darba grupā.

2018.gada 14.februārī nosūtīts pieteikums Tieslietu ministrijas Kriminālsodu izpildes politikas nodaļas juristei Laurai Šileikistei, kura informēja, ka pieteikums maģistra darba izstrādei tiks izskatīts 2018.gada 23. februārī.

Tā kā autore darba apstākļu dēļ nevarēja piedalīties iepriekš minētajā sēdē, tad 2018.gada 26.februārī tika nosūtīta elektroniskā vēstule Tieslietu ministrijas Kriminālsodu izpildes politikas nodaļas juristei Laurai Šileikistei, kura 2018.gada 28. februārī apstiprināja, ka maģistra darba tēma ir apstiprināta un kā kontaktpersonu norādīja - Ieslodzījuma vietu pārvaldes Resocializācijas daļas priekšnieci Svetlanu Trubačovu un Valsts probācijas dienesta Mācību un pētījumu nodaļas vadošo pētnieku Anvaru Zavacki.

2018.gada 28.februārī elektroniski sazinoties ar IeVP centrālā aparāta Resocializācijas daļas priekšnieci Svetlanu Trubačovu, vienojāmies, ka klātienē tiksimies 2018.gada 1.martā, lai pārrunātu maģistra darba izveidei nepieciešamo informāciju par Olaines cietuma Atkarīgo centra izveides vēsturi, darbības mērķi un sistēmu, kā arī iespējas intervēt notiesātos un citus Centra darbiniekus. Sarunā piedalījās IeVP Risku un vajadzību izvērtēšanas daļas galvenā inspektore Mudīte Kruvese, kura tieši strādā ar sociālajiem darbiniekiem un ir informēta par viņu darba specifiku. Tikšanās laikā tika noskaidrots, ka nepieciešams iesniegt iesniegumu,

kas var būt elektroniskās vēstules formā, IeVP ar lūgumu atbalstīt maģistra darba izstrādi un atļaut iekļūt Olaines cietuma Atkarīgo centrā, lai veiktu pētījumu, intervētu notiesātos un sociālo darbinieku un veiktu interviju ierakstus diktofonā, kā arī iepazītos ar Centra struktūru.

2018.gada 1.martā tika nosūtīts iesniegums IeVP ar lūgumu atbalstīt maģistra darba izstrādi, uz ko 2018.gada 7.martā no IeVP centrālā aparāta Risku un vajadzību izvērtēšanas daļas priekšnieka Valda Groza tika saņemta informācija, ka nepieciešams noslēgt trīspusējo līgumu pētījuma veikšanai. Sazinoties ar Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes (turpmāk arī- LU SZF) metodiķi Ingu Poļaku tika nodota informācija par nepieciešamību noslēgt līgumu, bet tā kā universitātē nebija šāda veida prakses, tad Inga Poļaka sazinājās ar IeVP centrālā aparāta Risku un vajadzību izvērtēšanas daļas priekšnieku Valdi Grozu un vienojās, ka no augstskolas puses tiks sagatavota informatīva vēstule, kas apstiprina nepieciešamību veikt maģistra darba izstrādi un pētījumu. 2018.gada 12.marta IeVP nosūtīta informatīvā vēstule ar nepieciešamajiem dokumentiem. Tā kā uz elektronisko vēstuli netika saņemta atbilde 2018.gada 26.martā telefoniski sazinājos ar IeVP un atkārtoti nosūtīju informatīvo vēstuli, kas apstiprina nepieciešamību izstrādāt maģistra darbu.

2018.gada 28.marta tika saņemts saskaņojums no IeVP pēc kā sazinoties ar norādīto kontaktpersonu Atkarīgo centrā - IeVP Olaines cietuma Atkarīgo centra priekšnieces vietnieku Vitāliju Jakovļevu vienojāmies par tikšanos Centrā 2018.gada 6.aprīlī.

Klātienē iepazīnos ar Centra struktūru, darbiniekiem un pārrunājām pētījuma veikšanas nosacījumus. Vienojāmies, ka uz nākamo tikšanos ieradīšos pēc 2018.gada 16.aprīļa, lai tiktos ar sociālo darbinieku un Olaines cietuma Atkarīgo centra otru priekšnieces vietnieku Valēriju Dombrovski, kurš atbild par Centrā īstenotajām programmām, pirms uzsākt sarunas ar notiesātajiem.

2018.gada 19.aprīlī tīkoties ar Olaines cietuma Atkarīgo centra priekšnieces vietnieku V. Dombrovski iepazīstos ar abu centrā īstenoto programmu vadlīnijām, kas tika izstrādātas projekta ietvaros un noteica, kā apmācīt darbiniekus un organizēt nodarbību norisi, kā arī iekšēji izstrādātajām vadlīnijām. Tiku iepazīstināta ar Centrā izstrādāto programmu saturu darbiniekiem, kurā norādīts, kā organizēt nodarbību, ko ņemt par pamatu nodarbībai, pašas nodarbības saturs un kā pareizi sniegt atgriezenisko saiti notiesātajiem. Psihologi strādā secīgi pēc vadlīnijām, savukārt kontaktpersonas var brīvāk strādāt izvēloties dienas tēmu vadoties pēc noteiktās nedēļas tēmas. Ir izstrādāta arī "Recidīva burtnīca", kura tiek izmantota strādājot ar personām, kuras Centrā nonāk atkārtoti.

Tīkoties ar sociālo darbinieci vienojāmies par turpmāko sadarbību, kā varētu noritēt intervijas, kādus jautājumus autore vēlas noskaidrot, kā arī sociālā darbiniece tika iepazīstināta ar jautājumiem, kurus plānots uzdot viņai veicot interviju. Tā kā pati sociālā

darbiniece Centrā strādā no 2017.gada novembra, tad viņai nav skaidra procedūra, kā ļaut studentei tikties ar notiesāto. Vienojamies, ka par to konsultēsies ar Centra vadību.

Neilgi pēc izešanas no Centra saņemu zvanu no sociālās darbinieces, kura informē, ka pēc sarunas ar Centra vadību ir noskaidrojusi, ka nepieciešama arī vienošanās, kuru paraksta notiesātais, ka piekrīt intervijai. Viņam ir saprotami intervijas jautājumi un ir informēts, kā iegūtie dati tiks pielietoti. Tāpēc tiek izstrādāta vienošanās veidlapa interviju respondentiem (skatīties 6. un 7.pielikumu).

2018.gada 21.aprīlī tika veiktas trīs daļēji strukturētās intervijas ar Olaines cietuma Atkarīgo centra notiesātajiem un viena ar sociālo darbinieci.

2018.gada 25.aprīlī tika veiktas četras daļēji strukturētās intervijas ar Olaines cietuma Atkarīgo centra notiesātajiem.

2018.gada 7.maijā veikta viena daļēji strukturētā intervija ar Atkarīgo centra notiesāto un saruna ar Atkarīgo centrā kapelānu.

2018.gada 10.maijā veiktas divas daļēji strukturētās intervijas ar Centrā mītošajiem notiesātajiem un novadīta fokusgrupas diskusija ar četrām kontaktpersonām.

2018.gada 16.maijā veiktas divas daļēji strukturētās intervijas ar bijušajiem Atkarīgo centra klientiem, kuri ir pabeiguši atkarību mazināšanas programmu.

Plānots Olaines cietuma Atkarīgo centrā veikt desmit daļēji strukturētās intervijas ar notiesātajiem, vienu daļēji strukturēto interviju ar sociālo darbinieci, fokusgrupas diskusiju un doties uz Atkarīgo centru laika periodā līdz 2018.gada 18.maijam. Veikt divas daļēji strukturētās intervijas ar bijušajiem ieslodzītajiem, kuri pabeiguši atkarības mazināšanas programmu.

Piektajā nodaļā tiks veikta daļēji strukturētajās intervijās iegūto datu analīze.

5. REZULTĀTU ANALĪZE

Šajā nodaļā analizēti interviju rezultāti un apkopoti galvenie temati, kuri tika iegūti tematiskās analīzes un kodēšanas ceļā. Lai sasniegtu maģistra darba mērķi, izpētītu sociālā darba metodes un to ietekmi darbā ar atkarīgajiem tika izvirzīti sekojoši jautājumi, uz kuriem autore centīsies atbildēt datu analīzes gaitā:

1. Kādas ir sociālā darba īpatnības brīvības atņemšanas iestādē ar atkarīgām personām?
2. Kādi resursi ir pieejami notiesātajiem Centrā un pēc atbrīvošanās?
3. Kā ieslodzītie uztver Centra sistēmu, darbiniekus, to veikto darbu un tā kvalitāti?
4. Ko būtu nepieciešams uzlabot Centra sistēmā?

Empīrisko datu apstrādē tika pielietota atvērtās kodēšanas metode, lai identificētu jēdzienus un to izpausmes formas (skatīt 13.pielikumu). Kopā tika iegūtas 20 apakškategorijas un deviņas kategorijas. Iegūtās kategorijas ietver dzimumu, vecumu un izglītības līmeņu atšķirības; sodāmības un atbrīvošanās termiņš; atkarību izraisošās vielas; atkarību izraisošo vielu lietošana; ikdienas aktivitātes Centrā; atbalsts, motivācija nelietot atkarību izraisošās vielas; notiesāto novērotās pārmaiņas; atbalsta resursi pēc atbrīvošanās; resocializācijas programmu īstenošana Centrā un vēlamās izmaiņas.

5.1. Dzimuma, vecuma un izglītības atšķirības

Respondentu atbildes un iesaisti resocializācijas pasākumos iezīmē – notiesāto atkarīgo portretu, t.i. atkarīgais, kas ir pilngadīga persona un spēj uztvert un līdzdarboties programmu norisē un Centra ikdienas darbā, saprot un spēj runāt latviešu valodā:

„Sākotnēji, bija plānots, ka Centra klients būs pilngadīgs vīrietis, kuram identificētas atkarības problēmas, kurš saprot latviešu valodu un ir motivēts risināt atkarības problēmu” (Madara, OCAC, 10.05.2018), taču Centrā ir izveidota arī sieviešu nodaļa, kas Centra personālam liek vairāk plānot aktivitātes un kontroli, lai sieviešu un vīriešu nodaļas nesāktu veidot intrigas, kas varētu ietekmēt Centra ikdienu.

Ierodoties Centrā motivāciju pastiprina cerība, ka varēs iepazīties aizmirstot, ka Centrā ieradās, lai risinātu savu atkarības problēmu un izciestu noteikto sodu. Ar motivāciju un vēlmi risināt dažreiz ir par maz, jo daudziem notiesātajiem ir zems izglītības līmenis, kas apgrūtina iesaistīšanos atkarību mazināšanas programmā:

„Dažiem piecas un sešas klases, pat deviņas, bet nonākot ieslodzījumā, ko viņi dara, principā neko nedara.[...] smadzeņu attīstība krīt un ir ļoti zems līmenis (Oksana, OCAC, 10.05.2018)”.

Seši respondenti norādījuši, ka ieguvuši pamatizglītību un laiku, kamēr atradušies ieslodzījumā nav izmantojuši, lai apgūtu ko jaunu. Četri respondenti norādījuši, ka ieguvuši vidējo profesionālo izglītību, no kuriem viens ir ieguvis divas profesijas atrodoties brīvības atņemšanas iestādē. Pēc Atkarīgo centra darbinieku teiktā, izglītība, ko saņem ieslodzītie, nav augstas kvalitātes, kaut notiesātajiem dota iespēja apgūt darba tirgū pieprasītas profesijas.

Ne tikai izglītības līmenis, bet arī vecums nosaka notiesāto spēju un vēlme iesaistīties atkarību mazināšanas programmā. Respondentu vecums ir no 27 līdz 52 gadiem, kas vēl tiek uzskatīti par brieduma gadiem, taču domājot par iesaisti programmā jāņem vērā ieslodzījuma vietās pavadītais laiks. Pētījumā pierādījies un apstiprinājuši arī vairāki respondenti, ka iesaisti programmā bremzē pašu notiesāto attieksme un bailes pieņemt kaut ko jaunu, mainīt savus vecos ieradumus un pakļauties noteikumiem. Uzsverot, ka vis grūtāk mainīties ir tiem notiesātajiem, kuri ieslodzījuma vietu sistēmā ir pavadījuši daudzus gadus.

Jāņem vērā arī atkarību izraisošo vielu lietošanas uzsākšana, jo tā var atstāt ietekmi uz centrālo nervu sistēmu (RDL, 2018), kas attiecīgi var ietekmēt notiesāto uztveri un domāšanu.

Respondenti arī norādījuši, ka būtu nepieciešams atkarību mazināšanas programmas dažiem notiesātajiem iziet atkārtoti, lai būtu iespējams saprast programmas vielu un tur apgūtās zināšanas tikru nostiprinātas. Daudziem ar vienu reizi izietu programmu nepietiekot, jo informāciju ātri uztvert ir sarežģīti un domāšanas temps atšķiras.

Balstoties uz praktiski gūtajiem pierādījumiem, kā arī sociālā darba metodēm, notiesāto narkomānu iesaiste resocializācijas un rehabilitācijas pasākumos varētu noritēt veiksmīgāk, ja vien lielāka uzmanība tiktu pievērsta notiesāto spējām līdzdarboties attiecīgā līmeņa un intensitātes programmās pirms personas nonākšanas Atkarīgo centrā. Jo sociālais darbs prasa katram individuālu intervenci, metodes, pieeju un paņēmienus, lai varētu identificēt veiktās izmaiņas un noteikt turpmāk veicamās darbības (Benkova et.al.,2017, p.338).

Analizējot teorētisko literatūru pētījumos tika likts uzsvars uz darbinieku profesionalitāti un elastīgumu darbā ar atkarīgām personām, taču pietiekoši netika pievērsta uzmanība veidojot atkarīgo grupas, tās apvienojot pēc spējām intensīvi strādāt un uzņemt lielu daudzumu informācijas. Netiek ņemts vērā notiesāto vecums un izglītības līmenis.

Dzimumu, vecuma un izglītības dažādības starp notiesātajiem atkarīgajiem tēmas kontekstā rezultātu apkopojums parāda, ka:

- Notiesātie atkarīgie pārsvarā ir vīriešu dzimuma pārstāvji ar pamatizglītību, to vidējais vecums ir 35 gadi.
- Vīriešu dzimuma pārstāvji tiek dalīti divās programmās, vairākās nodaļās.
- Sieviešu dzimuma pārstāves tiek ievietotas vienā nodaļā, kurā tiek strādāts pielietojot abu, Centra īstenoto atkarības mazināšanas programmu saturu.
- Notiesāto sieviešu īpatsvars Atkarīgo centrā ir mazāks, respondentēm ir vidējā profesionālā izglītība un to vidējais vecums ir 38 gadi.
- Strādājot ar katru notiesāto grupā, jāpievērš uzmanība tā spējam apgūt konkrēto vielu, lai problēmas to apgūt neradītu sociālu nevienlīdzību un izstumšanu no grupas.

5.2. Sodāmība, atbrīvošanās termiņi

Notiesāto atbrīvošanās termiņu nosaka tiesas piemērotais sods un notiesātā iespējas pretendēt uz nosacītu pirms termiņa atbrīvošanos ar elektronisko uzraudzību vai bez tās. Sodāmību skaits norāda uz to, ka brīvības atņemšanas sods nav veicinājis notiesātā resocializāciju, jo kā atzīst respondenti, tad:

„Olaines cietuma Atkarīgo centrā reāli strādā, bet citās IeVP struktūrvienībās dara, lai būtu un vairs neiedziļinās. Darbu, kas notiek Centrā ar notiesātajiem nav iespējams salīdzināt ar notiekošo darbu citās brīvības atņemšanas iestādēs. Apstākļi un attieksme no personāla puses ir labāka, kā citās brīvības atņemšanas vietās, jo visi tiek uztverti kā līdzīgi” (Aleksandrs, 32.g., 10.05.2018).

Lai iesaistītu personu Centrā īstenotajās programmās liela uzmanība tiek pievērsta soda izciešanas termiņam, lai tas būtu ne mazāks par sešiem mēnešiem līdz pirmstermiņa atbrīvošanas termiņam, vai atbrīvošanai pēc pilna soda termiņa izciešanas. Taču netiek pievērsta uzmanība personas sodāmību skaitam. Kā sarunā ar autori norādīja IeVP Olaines cietuma Atkarīgo centra vadītājas vietnieks Valērijs, tad:

„labākajā gadījumā līdz atbrīvošanai ir jābūt gadam, lai notiesātais var iziet abas programmas, jo no vielu lietošanas un pagātnē piedzīvotais nopietni izmainījis personas psihi ar ko ir pastiprināti jāstrādā” (Dombrovskis, 10.04.2018).

Bez soda izciešanas termiņa nozīmīgs faktors notiesātā iesaistei Centrā īstenotajās atkarību mazināšanas programmās ir atkarība, kas, kā pētījumā noskaidrots, bieži ir saistīta ar noziedzīgu uzvedību. Piemēram, divi no respondentiem ir pārkāpuši likumu un sēdušies pie automašīnas stūres atrodoties alkohola reibumā, turklāt viens no viņiem Latvijā par tādu pašu pārkāpumu jau bija sodīts iepriekš, kā arī, divas reizes bija sodīts Lielbritānijā. Savukārt, pieci

respondenti norādījuši, ka brīvības atņemšanas iestādē nonākuši par narkotisko vielu lietošanu, glabāšanu un realizēšanu. Ne visi no respondentiem noziedzīgo nodarījumu ir izdarījuši atrodoties apreibinošo vielu ietekmē, tomēr atkarību ir izdevies identificēt, kā problēmu, līdz ar to iesaiste programmās arī ir nozīmīga.

No iepriekš minētā autore secina, ka personu sodīšana ar brīvības atņemšanu, ja ar recidīva risku un atkarības problēmām netiek strādāts, tad resocializācijas process nevar būt pilnvērtīgs. Kaut tiek uzskatīts, ka noziedzniekiem jāatrodas brīvības atņemšanas iestādē, tomēr ieslodzījums ne vienmēr labo, bet mēdz padarīt arī notiesātos sliktākus, jo ieslodzījuma vidē ir iespējams ļoti daudz ko apgūt:

„Cietums nodarbojas ar uzturēšanu nevis ar resocializāciju. [...] cietuma sistēma uz izmaiņām nestrādā. Es dzirdēju, ka Valmierā var dzert „samagonku”. Sēžot cietumā es iemācījos taisīt „samagonku”. [...] tur iemācās visu un redz, kā viss ieslodzījumā tiek sagādāts” (Aleksejs, 32.g., 16.05.2018.).

Pēc autores domām, profesionāls sociālais darbs ar notiesāto atkarīgo var veicināt izmaiņas viņa uzvedībā, emocionālajā stāvoklī un spējā iekļauties sabiedrībā, ievērot tajā vispārpieņemtās uzvedības normas. Strādājot pie atkarības problēmas risināšanas, atkarīgajiem ir nepieciešams atbalsts, lai tie spētu uzturēt apgūtās iemaņas, pārrunāt radušās bažas ar uzticības personu, jo kā norāda dzīvesspēka teorija, ir nozīmīgs sociālais atbalsts un prosociālā iesaiste (Zimmerman et.al., 2015, p.1).

Tomēr, nevar uzskatīt, ka resocializācijas darbs, kas notiek Olaines cietuma Atkraīgo centrā ir pietiekošs, lai persona varētu pilnvērtīgi atgriezties sabiedrībā. Centrā notiesātie dzīvo pēc režīma, tiem ir pieejams atbalsts no darbinieku puses un tie tiek mācīti, kā dzīvot ārpusē. Taču atbrīvojoties no ieslodzījuma tiem ir jāveido jauns režīms, jāmeklē atbalsta personas un jāemācās uzturēt apgūtās prasmes arī situācijās, ka vide, kurā tie atgriežas, nav mainījiesies.

No pieejamās informācijas IeVP interneta vietnē šī gada 21.aprīlī tika organizēta pirmā tikšanās ar notiesātajiem, kuri pabeiguši atkarību mazināšanas programmu (IeVP, 24.04.2018), uz kuru ieradās trīs no bijušajiem notiesātajiem. Pēc pieejamās informācijas uz tikšanos ieradās tie notiesātie ar kuriem bija iespējams sazināties kādam no Centra darbiniekam. IeVP interneta vietnē pieejamā informācija liecina, ka saņemta atgriezeniskā saite no bijušajiem klientiem. Pēc sarunas ar darbinieku, kas piedalījās, autore neguva apstiprinājumu tam, ka tikšanās ir bijusi veiksmīga un notiesātie ir snieguši patiesas atbildes uz Centra darbiniekus interesējošiem jautajumiem. Kopš Centra izveides šī bija pirmā tāda veida tikšanās ar bijušajiem Centra klientiem, kas norādā uz mazo Centra informētību par to

bijušajiem klientiem un, kā Centrā apgūtās prasmes strādā brīvībā. Kāda ir Centrā īstenoto programmu ietekme uz atkarīgo notiesāto un tā recidīva līmeni.

Autore uzskata, ka nepieciešama regulāra saziņa ar notiesātajiem, jeb to kontrole pēc atbrīvošanās no Atkarīgo centra, lai parliecinātos par sociālā darba efektivitāti tieši Olaines cietuma Atkarīgo centrā. Uzskatu, ka nepieciešams izvērtēt nepieciešamību veidot grupu tikšanos, jo pēc autores domām, efektīvāk būtu tikties vienam pret vienu ar notiesāto, jo tā, pēc autores domām, iespējams iegūt patiesāku atgriezenisko saiti.

Analizējot teorētisko literatūru norādīts, ka ir iespējams identificēt veiktās pārmaiņas un turpmāk veicamās darbības, lai pēc iespējas pilnvērtīgāk notiktu notiesāto resocializācija. Līdz ar to jāveicina arī ciešāka sadarbība ar citām institūcijām, kuras spētu atbalstīt notiesāto, apgūto prasmju un iemaņu uzturēšanā, notiesātajam atbrīvojoties no ieslodzījuma vietas.

Sodāmību un atbrīvošanās no ieslodzījuma vietām tēmas kontekstā rezultātu apkopojums parāda, ka:

- Lai notiesāto iesaistītu atkarības mazināšanas programmā uzmanība tiek pievērsta brīvības atņemšanas soda termiņa beigām un laikam, kad persona var kandidēt uz nosacītu pirms termiņa atbrīvošanu, lai tā varētu pilnībā iziet vismaz vienu no programmām.
- Iesaistot personu atkarības mazināšanas programmā netiek pievērsta uzmanība tā sodāmību skaitam.
- Svarīgs faktors personas iesaistīšanai atkarības mazināšanas programmā ir atkarība un motivācija ar to cīnīties.
- Pielietojot sociālā darba metodes un teorijas darbā ar atkarīgo personu ir iespējams veikt izmaiņas tā domāšanā, uzvedībā un sociālo normu ievērošanā.
- Ir nepieciešami turpmāki pētījumi, uzskaitē un regulāra saziņa ar bijušajiem Centra klientiem, lai precizētu Centrā veikta resocializācijas darba un pielietoto sociālā darba metožu ietekmi uz atkarīgajiem pēc atbrīvošanās no ieslodzījuma.
- Nepieciešama sadarbība ar citām valsts un pašvaldības iestādēm, kuras varētu atbalstīt notiesātos turpināt attīstīt un uzturēt Centrā apgūtās prasmes.

5.3. Atkarību izraisošās vielas

Respondentu atbildes iezīmē narkotisko, psihotropo un citu apreibinošo vielu veidus, kurus respondenti bija lietojuši atrodoties brīvībā un ieslodzījuma vietās. Pētījumā identificēta šādu vielu lietošana:

- Alkohols (pārsvarā alus);
- Marihuāna;
- Spaiss;
- Medikamenti- tromadols, amfetamīns, extasy;
- Kokaīns
- Heroīns;
- Dažādas tabletes.

Respondentu nosauktās narkotiskās vielas tiek atzītas arī par populārām Latvijā Eiropas Narkotiku un narkomānijas uzraudzības centra izdotajā 2017.gada ziņojumā. Kurā no 15-64 gadu vecumu sasniegušām 1 303 300 personām (avotā dati iegūti 26.03.2017.), 23 % uzsākuši ārstēšanos no kaņepju (marihuānas) atkarības, 16 % no amfetamīna atkarības, 47 % no heroīna atkarības, 1% no kokaīna atkarības un 13 % no citu vielu atkarības (EMCDDA,2017, 1.lpp).

Pētījumā iegūtie dati norāda uz to, ka personām no lauku reģioniem izplatītāka ir problēmas ar alkohola lietošanu, alkohola atkarība, taču notiesātajiem, kuri dzīvojuši lielākās pašvaldībās, tādās kā Rīga, Liepāja un Ventspils vairāk izteikta ir narkotisko vielu atkarība.

Aleksandrs (32.g., 10.05.2018) no Rīgas: „Līdz kāzām lietoju visu izņemot heroīnu (marihuānu, visa veida extasy, LSD, sēņu kapsulas). Palika problēma ar marihuānu, jo tā bija pirmā narkotika, pieejamākā un nekaitīgākā, no pirmā skatījuma. Tur, kur dzīvoju agrāk, blakus dzīvoja „čigāni”, kuri audzēja un tirgoja marihuānu, tā arī sāku lietot. Lietoju septiņus gadus.”

Atkarību izraisošo vielu pieejamība, personu interese pamēģināt, vides ietekme un vēlāk problēmas atturēties no tām rada nopietnu atkarības risku, kas apdraud ne tikai pašus lietotājus, bet visu sabiedrību kopumā. Jo, kā iepriekš darbā minēts, daudzi noziedzīgi nodarījumi tiek izdarīti atrodoties atkarību izraisošo vielu ietekmē. Tāpēc, pēc autores domām, pārmaiņas ir nepieciešamas, ne tikai, lai palīdzētu pašam notiesātajam dzīvot savādāk, bet arī tā ģimenes locekļiem un sabiedrībai kopumā, veidojot drošu vidi apkārt, mazinot narkotiku pieejamību.

Teorētiskajā analīzē norādīts, ka Motivējošā intervēšana tiek pielietota, lai virzītu notiesāto tuvāk pārmaiņām (Miller & Rollnick, 2002 as cited in Emsley, 2013, pp. 3-4), ko sarunā ar autori norādīja arī darbinieki, kā vienu no metodēm, kura tiek pielietota ikdienā darbā ar atkarīgajiem. Sarunas ir nozīmīgas, pat tādas, kas rada dažādas nepatīkamas emocijas. Uz to norāda arī respondents Aleksandrs : „Kad tev skalo smadzenes un lien dvēselē, tas nepatīk, bet tas ir vajadzīgs” (Aleksandrs, 32.g., 10.05.2018).

Apkopojot un izanalizējot iegūtos rezultātus par narkotiskajām vielām var secināt, ka:

- Atkarību izraisošo vielu pieejamība rada augstu to lietošanas risku.
- Liela nozīme narkotisko vielu lietošanā ir vietai un videi, kurā persona ir uzaugusi un uzturas.
- Strukturētas, mērķtiecīgas un arī ikdienišķas sarunas ir nozīmīga resocializācijas sastāvdaļa, jo tas notiesātajiem palīdz virzīties tuvāk pārmaiņām.
- Strādājot ar atkarīgajiem, ikdienā tiek pielietota motivējošā intervēšana.

5.4. Atkarību izraisošu vielu lietošana

Respondentu sniegtās atbildes norāda, ka precīzu atbildi uz jautājumu : „Kāpēc sākt lietot?” nav iespējams iegūt, jo daudzi no respondentiem atbildi uz iepriekš minēto jautājumu cenšas atrast Centrā strādājot ar psihologu un kontaktpersonām:

„Uz šito jautājumu es meklēju atbildes te”. Ir jau kaut kādas atbildes, bet kāpēc tieši un konkrēti, tā esmu uz šejieni braucis. **Lai saprastu?** Jā, lai saprastu. Es sevi uzskatu par normālu cilvēku, man ir izglītības esmu kaut ko pamācījies...,bet kāpēc tā viss notiekas, es nespēju saprast” (Artūrs, 34.g., 10.05.2018).

Pieci respondenti atkarību izraisošo vielu lietošanu saista ar dažādiem dzīves notikumiem, piemēram, šķiršanos, kompāniju un vidi ap tiem, kā arī interesi pamēģināt un vecāku atbalsta trūkumu. Atzīstot, ka sākuši lietot kompānijas ietekmē pasākumos, bet ar laiku tas pārgājis pieradumā un bijis kā brīva laika pavadīšanas veids, jo nemācēja atrast saturīgas brīvā laika pavadīšanas nodarbes.

Turklāt, ir arī situācijas, ka dzīvojot brīvībā persona pamēģina apreibinošās vielas, taču nelieto tās ikdienā, bet nonākot ieslodzījumā sāk tās lietot:

„Jā, bet es turēju distanci, bet lietot es sāku cietumā, tieši cietumā. [...] 2008./2009 gads, tie zelta gadi bija, kad tie zelta gadi lūza, tad administrācijai sāka trūkt naudas... cietumā sākās atkal haoss. Sākās narkotikas, brīva pieeja bija, nu teiksim tā, ka man bija līdz tam, ka es varēju jebkurā dienā cik vien gribēju lietot narkotikas cietumā. Un man atkal kameras biedrs lietoja un mēs kaut kādīgi, solis pa solim tikām pie tām narkotikām. Pēdējie savi pāris gadi, es sāku lietot cietumā” (Artūrs, 34.g., 10.05.2018).

Savukārt, kā norāda Centrā strādājošie speciālisti, tad atkarību izraisošo vielu lietošanu ietekmē dažādi faktori:

„Lielākoties nāk no sociāli nelabvēlīgām ģimenēm, draugi, apkārtējā vide, kur bērnībā viņi uzturējās. [...] vai arī ģimenes modelis, kad ir tikai māte vai tēvs, tad attiecīgi bērnam netiek pievērsta uzmanība un viņš atrod sev kompāniju, kura nelabvēlīgi ietekmē” (Madara, OCAC, 10.05.2018).

Centrā strādājošā kontaktpersona Oksana (OCAC, 10.05.2018) pamanījusi, ka „ļoti daudzi cilvēki nāk no bērnu namiem, kur arī var saskatīt gan vides ietekmi, gan arī vecāku atbalsta trūkumu”.

Ir arī gadījumi, kad jaunieši pievēršas narkotiskajām vielām nevis vecāku atbalsta trūkuma dēļ, bet „Vairāk, lai ieriebtu vecākiem par šķiršanos” (Vitālijs, 23.g., 16.05.2018).

Savukārt, Olaines cietuma Atkarīgo centra vadītājas vietnieks Valērijs sarunā ar autori norādīja, ka sievietēm parasti tā ir līdzatkarība, kas pāriet atkarībā, bet vīriešiem sākas ar atkarību un destruktīvu dzīvi, vai sākotnēji ir destruktīva dzīve, kurai seko atkarība. Būtiskākie lietošanas iesmesli slēpjas:

- Ģimenē, kad tiek pārņemts tās destruktīvais uzvedības modelis. Retāk ir tā, ka persona nāk no labvēlīgas ģimenes, kurā ir pāraprūpe.
- Attiecību dēļ, piemēram, vīrietis lieto narkotikas un līdzatkarīga sieviete ar laiku arī to sāk darīt. Pēc attiecību izjukšanas, kāds no pāra sāk lietot, jo nespēj tikt galā ar emocijām.
- Sociāli atstumtie meklē atbalsta grupas vai līdzīgi domājošos.
- Vēl viena kategorija- personas ar noziedzīgo domāšanu, kuri meklē asas izjūtas un atkarība ir kā tēla sastāvdaļa, tā nav primārais. Tas ko viņi lieto ir atkarīgs no tā, kādu emocionālo stāvokli viņš vēlas iegūt. Pretēji sabiedrībā valdošajiem uzskatiem, alkohols personu „uzvelk”, bet narkotikas nomierina.

Iepriekš minētos faktorus, kas ietekmējuši personu atkarību izraisošo vielu lietošanu var identificēt pielietojot uz pierādījumiem balstīto prakses modeli, motivējošo intervēšanu un Dzīvesspēka teoriju, kuras palīdz izzināt personai apkārt esošos resursus un iemeslus, kas veicinājuši atkarību izraisošo vielu lietošanu.

Centrā strādājošie speciālisti norāda, ka: „[...] Pie mums viņš var iziet visu programmu un tā tālāk, bet, ja viņš ir viegli pāvedināms uz kaut kādām atkarībām, tad viņam ir vajadzīga persona atbalstam. Un darbs arī ar viņa ģimeni brīvībā, ja viņš atgriežas pie ģimenes, tas ir nepieciešams, jo bieži ir tā, ka ārpusē viņam ir palikusi tā pati sieva, kas lieto alkoholu vai narkotikas un viņš nonāk atpakaļ tajā vidē un atkal tas pats aplis” (Madara, OCAC, 10.05.2018).

Pēc pieejamās informācijas Centrā īstenotajā programmā Atlantis ir iespējams organizēt ģimenes terapiju, kuras laikā psihologs tiekas un veic konsultāciju ar ģimeni, lai vērotu ģimenes ietekmi uz notiesāto un sagatavotu ģimeni pārmaiņām. Taču, pēc Valērija teiktā: „šis pakalpojums Centrā praktiski netiek izmantots”. Pēc autores domām, šī pakalpojuma nepopularizēšanu un neizmantošanu var izskaidrot ar Centrā trūkstošo psihologu skaitu.

Ja Centrā tiek piedāvāts šāds pakalpojums, tad brīvībā nav informācijas par to, vai ar notiesāto ģimeni tiek strādāts, lai tās locekļus sagatavotu personas atbrīvošanās brīdim no ieslodzījuma vietas un strādātu pie vides, kurā viņš atgriezīsies.

Apkopojot un izanalizējot rezultātus par atkarību izraisošo vielu lietošanu tiek secināts:

- Atkarību izraisošo vielu lietošanu ietekmē vide, kurā persona aug un uzturas, apkārtējo ietekme, šķiršanās vai atbalsta trūkums un citi faktori.
- Lai notiesātajam sabiedrībā būtu iespējams uzturēt Centrā iegūtās prasmes ir nepieciešams lielāks atbalsts no pašvaldībām un jāveic darbs ar atkarīgas personas ģimeni.
- Novecojusī ieslodzījuma vietu sistēma rada risku ieslodzītajiem piekļūt pie narkotikām un lietot tās atrodoties brīvības atņemšanas iestādē.
- Centrā netiek izmantotas programmās visas iespējamās metodes darbā ar atkarīgo notiesāto, piemēram, ģimenes terapija.

5.5. Ikdienas aktivitātes Atkarīgo centrā

Notiesāto dienas ritmu nosaka nodaļas režīms un atkarības mazināšanas programma, kurā tas atrodas, viņu veselības stāvoklis un dažos gadījumos- vēlme iesaistīties aktivitātēs. Atkarīgo centra kontekstā, respondentu atbildes iezīmē aktivitāšu virzienus, kas sastāv no:

- Grupu nodarbībām- kopā ar psihologu vai kontaktpersonām, TV skatīšanās, kapelāna veidotās nodarbības, ēst gatavošana, rīta vingrošana, sporta nodarbības, svētbrīdis;
- Individuālās nodarbības- nodarbības ar psihologu, kontaktpersonu;
- Individuālās nodarbes- saruna ar sociālo darbinieku, kapelānu un grāmatu lasīšana, mājas darbu pildīšana, dienasgrāmatu rakstīšana un saziņa ar ģimeni (telefoniski);
- Centrā noteiktās aktivitātes- pastaigas, bibliotēkas laiks, klusā stunda, iešana ārpus centra, ģimenes dienas un sporta sacensības.

Olaines cietuma Atkarīgo centra notiesāto ikdienas aktivitātes ir grupu nodarbības, kuras Pathfinder programmā vada nodaļas kontaktpersonas, savukārt Atlantis programmā grupu nodarbības pirmajā dienas daļā vada psihologs, bet otrajā dienas daļā nodarbības vada kontaktpersonas. Starp nodarbībām notiesātie dodas pastaigās, katrā grupā tam paredzētajā laikā. Ir dienas, kad ikdienas aktivitātēs iekļautas arī sporta nodarbības un bibliotēkas un spēļu

klases apmeklējums. Tomēr noslogotajā ikdienā notiesātajiem ir arī klusā stunda, kurā laikā personas tiek ieslēgtas kamerās, lai atpūstos, kā arī no nodarbībām brīvajā laikā notiesātajiem iespējams lasīt grāmatas, rakstīt dienasgrāmatas un veikt citus pierakstus, pildīt mājas darbus vai spēlēt galda spēles, skatīties televizoru.

Pirms persona tiek ievietota kādā no programmām un ierodoties Centrā, tā tiek ievietota Izvērtēšanas nodaļā, kur ar notiesātajiem tiek strādāts, lai izvērtētu notiesātā spēju līdzdarboties, attieksmi un motivāciju. Izvērtēšanas nodaļā pirmās trīs nedēļas tiek organizētas kontaktpersonu nodarbības par kādu no nedēļās tēmām. Personas tiek novērotas un aptuveni pēc mēneša, kontaktpersonas sagatavo atzinumu un iesniedz komisijai, kura izvērtēs un lems, kura no programmām notiesātajam ir atbilstošāka.

Programmas Pathfinder tiek apgūtas sociālās prasmes. Tās ietvaros personas tiek izvestas arī ārpus ieslodzījuma vietas, lai tiem parādītu šī brīža situāciju brīvībā, pietuvinātu notiesātos realitātei, kas tos sagaida pēc atbrīvošanās. Pathfinder programmā tiek strādāts ar sociālo prasmju uzlabošanu, tāpēc, pēc autores domām, notiesāto izvešana sabiedrībā palīdz tiem veiksmīgāk atgriezties sabiedrībā pēc soda izciešanas.

Divas reizes gadā Centrā ierasto režīmu izmaina ģimenes diena, kad Centrā var ierasties notiesāto tuvinieki. Tikšanās notiek Centra sporta zālē kopā ar pārējiem notiesātajiem un Centra darbiniekiem esot blakus, kas nerada intīmu un privātu gaisotni. Centra sporta zāle tiek pārvērsta, izdekorēta un ģimenes tiek cienātas ar notiesāto sarūpēto, pagatavoto cienestu. Izmaiņas ikdienas ritmā ienes arī brīvprātīgo organizētie pasākumi, nodarbības vai uzstāšanās grupās vai visiem Centra iemītniekiem kopā.

Izmaiņas ierastajā ikdienas ritmā var radīt satraukumu un spriedzi, uz to norāda arī respondente, kura atzīst, ka pieradums pie režīma un disciplīnas ir un ja tajā notiek kādas izmaiņas, tad rada stresu.

Darbs Centrā ir dinamisks un dienas tiek aizpildītas. Ar ikdienas nodarbību palīdzību notiesātie mācās dzīvot savādāk, paskatīties uz iepriekš veiktajām darbībām no cita skatu punkta un uzklusot arī citu notiesāto viedokli izmainīt savu lēmumu pieņemšanas stratēģijas. Apzinoties savu mērķi un veicamās pārmaiņas, darbā ar atkarīgajiem tiek pielietots Uzvedības pārmaiņu modelis, kas notiesātajiem parāda posmus, pa kuriem jāiet, lai veiksmīgi nokļūtu līdz mērķim (Vanaga, 22.04.2017, Pro-change, 2018).

Par programmām, to struktūru un dienas ritmu respondenti stāsta, ka:

„Pabeigts Atlantis un Pathfinder. Nodarbības- kaut kādas patīk, kaut kādas nē, dažas ir noderīgas, dažas jau zināmas. [...] Atlantisā bija darbs ar psihologu, kuru pabeidza. Kad Tev skalo smadzenes un lien dvēselē, tas nepatīk, bet ir vajadzīgs. Pathfinder –sociālās prasmes, kuras jau bija zināmas, bet zināšanu atsvaidzināšana. Dienas ritms- pamošanās, brokastis,

šobrīd nodarbību nav, jo pabeidzu programmu, gaidu tiesu. Izmantoju laiku un mācos ceļa satiksmes noteikumus, gribu nokārtot motocikla tiesības. Raksta vēstules ģimenei un kopā ar Centra psihologu veido runu tiesai” (Aleksandrs, 32.g.,10.05.2018).

Respondenti norādīja, ka pozitīvais Atlantis programmā ir tas, ka var dzirdēt citu notiesāto viedokli un stāstu, kas palīdz uz notiekošo paskatīties no cita skatu punkta un parāda citus problēmu risināšanas veidus, taktikas. Ikdienas ritms gan esot daudz noslogotāks, nekā Pathfinder programmā.

Teorētiskajā analīzē tika norādīts, ka sociālajam darbiniekam jāveicina notiesāto pārmaiņu procesa uzsākšana, kas ir savienots ar indivīda personības izmaiņām dažādās attīstības stadijās (Benkova et.al., 2017, p.333). Atkarīgo centra kontekstā šos pārmaiņu veicinātājus nevar saukt tikai par sociālajiem darbiniekiem, bet tās ir arī kontaktpersonas un kapelāns, kas, pēc autores domām, arī veic sociālo darbu.

Par notiesāto dienas ritmu, jeb tiem organizētajām nodarbībām izsakās kontaktpersona Oksana: „Nodarbības ir obligātās un papildnodarbības. Piemēram, ja mēs redzam, ka ir nepieciešams novadīt kādu nodarbību mēs varam paši sagatavot un novadīt.” (OCAC, 10.05.2018). Kas norāda uz to, ka kontaktpersonām ir iespējams izveidot nodarbību par dažādām notiesātajiem svarīgām tēmām un jautājumiem.

Dažreiz notiesāto spēju piedalīties aktivitātēs nosaka to veselības stāvoklis: „Bija problēmas ar kājām, ko grūti pierādīt, jo bērnībā sastieptās potītes saites sportojot sāka sāpēt. Kas radīja nepatīkamas sajūtas un apgrūtināja piedalīšanos sportā. Bija grūti pierādīt, bet tagad viss labi” (Aleksandrs, 32.g., 10.05.2018).

Centrā strikti tiek sekots līdzi režīmam un sastādītajam grafikam katrā nodaļā, taču notiesātie mēdz būt neapmierināti ar režīmu, it sevišķi brīžos, kad ārā paliek labāki laikapstākļi. Vairāki respondenti norādīja, ka iestājoties siltajam laikam vairāk laika gribētos pavadīt svaigā gaisā nevis telpās, kurās ir maz gaisa un tās nevar regulāri izvēdināt. Tās tiek vēdinātas brīžos, kad notiesātie ir pastaigās, kas ilgst stundu un ne vienmēr ir pietiekami, lai telpas piepildītu ar svaigu gaisu.

Ja soda termiņš notiesātajiem vēl nav beidzies, bet atkarību mazināšanas programma ir pabeigta, tad Centrā tiek dota iespēja notiesātajiem uzturēties Centrā un iesaistīties ikdienas aktivitātēs, kamēr tiek gaidītas soda termiņa beigas vai tiesa par nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanos:

„Nedaudz ātrāk pabeidzu programmu un man atļāva palikt. Kopā ar kontaktpersonu vadīju nodarbības. Sapratu, ka vajag to darīt un darīju, bija interesanti” (Vitālijs, 23.g.,16.05.2018.).

Apkopojot iegūtos rezultātus par notiesāto ikdienas aktivitātēm un tos izanalizējot, var secināt, ka:

- Galveno notiesāto ikdienas daļu aizņem grupu vai individuālās nodarbības.
- Nodarbību veidu un to vadītājus nosaka atkarības mazināšanas programmas vadlīnijas, kurā notiesātais atrodas.
- Kontaktpersonām ir iespējams strādāt pēc programmu vadlīnijām un arī organizēt grupu nodarbības par jautājumiem, kuri notiesātajiem ir aktuāli vai tie vēlas apgūt kaut ko jaunu.
- Centrā tiek organizēti arī brīvprātīgo pasākumi un divas reizes gadā ģimenes dienas.
- Arī pēc atkarību mazināšanas programmas notiesātajiem tiek dota iespēja neilgi turpināt uzturēties Centrā līdz tiek sagaidīta nosacīta pirmstermiņa atbrīvošana vai soda izpildes biegas.
- Resocializācijas darbs Centrā notiek, taču ne vienmēr notiesātie tiek ievietoti viņu vajadzībām atbilstošajā programmā.

5.6. Atbalsts, motivācija nelietot atkarību izraisošas vielas

Respondentu atbildes galvenokārt norāda, ka galvenais notiesāto personu atbalsts nāk no to ģimenēm un ja ne sākotnēji, tad ar laiku Centrā esošie notiesātie kļūst par iekšēji motivētiem veikt pārmaiņas savā uzvedībā, domāšanā, attieksmē un dzīves kvalitātes uzlabošanā. Pētījumā identificētie atbalsta veidi un personas ir :

- Ģimenes atbalsts
- Sievas atbalsts;
- Draugu atbalsts;
- Speciālistu atbalsts;
- Ticība.

Un motivācijas veidi:

- Iekšējā motivācija;
- Ārējā motivācija.

Sociālajos pētījumos norādīts, ka ģimenes locekļi, kuri sniedz emocionālu atbalstu, kas atspoguļojas efektīvu attiecību un atbalsta uzturēšanā un tiek nodrošināti personai arī atbrīvojoties no ieslodzījuma, ir nozīmīgs recidīva mazināšanas veids (Taylor, 2016, p.2; Farrall, 2004; Laub and Sampson, 1998; Shinkfield and Graffam, 2009; Zamble and Quinsey, 1997, as cited in Davis et.al., 2012, p.452).

Taču, kā norādījuši vairāki pētījuma respondenti, tad komunikācija ar ģimenes locekļiem atrodies Centrā ir sarežģīta:

„Obligāti vajadzētu pamainīt to, ka biežāk ļaut satikties ar ģimeni, it sevišķi ar tuviem cilvēkiem. [...] bet šeit maksas telefons, it sevišķi tas Lattelecom, nu viņš ir baigi dārgais, lai tur 5-10 min.parunātu tur padsmi latī aiziet” (Artūrs, 34.g.,10.05.2018).

Notiesātie sūdzas, ka nav iespēja satikt tuviniekus. Bet no Olaines cietuma Atkarīgo centra administrācijas puses ir saprotams, ka tiekoties ar ģimeni, tās locekļi notiesātajam var nodot dažādas vielas un tad, pēc autores domām, Centrs neatšķirsies ne ar ko no pārējām IeVP struktūrvienībām. Tikšanās ar ģimeni ietekmē notiesātos, kā rezultātā tikšanās var ietekmēt arī rehabilitācijas procesu. Tomēr iespēja satikties ar ģimeni divas reizes gadā šķiet par maz.

Arī draugi tiek minēti, kā atbalsta personas un motivētāji mainīties, atteikties no alkohola un pamēģināt arī tādas atkarības risināšanas stratēģijas, kā vizīte pie zīlnieces. Kā atbalsta avots tiek norādīta arī ticība- ticība sev un Dievam. Arī citu kristiešu dzīvesstāsti un pieredze.

Teorētiskajā analizē minēts, ka sociālā darba modelis un notiesāto sevis atrašanas process ieslodzījuma vietās iet caur konsultanta palīdzību, atbalstu un uz ticību vērstu grupu atbalstu, kas pēc pētījumiem pierādīts, kā efektīvs veids, kā atbalstīt apreibinošo vielu lietotājus pārmaiņu procesā (Chau, Sung, 2014, p.510).

Taču ir arī situācijas, kad tieši Centrā vai cietumā strādājošie speciālisti tiek norādīti kā atbalsts un palīgi pārmaiņu procesā, jo atrodies citās IeVP struktūrvienībā tieši ieslodzījuma vietas psihologs bija tas, kas iedrošināja mēģināt un doties uz Centru, lai uzsāktu darbu pie atkarības problēmas. Arī Centra strādājošie psihologi tiek norādīti kā atbalsta personas atrodies Centrā un pēc atbrīvošanās, jo notiesātais ir vienojies ar Centra psihologu, ka nepieciešamības gadījumā tas varēs vērsties pie speciālista.

Arī Dzīvespēka teorijā tiek likts uzsvars uz sociālo vidi ap notiesāto un atbalsta sistēmu, kas ir nozīmīgs resurs rehabilitācijas un resocializācijas procesā. Kā norādīja diskusijas dalībnieki, tad :

„Pirmām kārtām atbalsta persona” (Madara, OCAC, 10.05.2018).

„ [...] tuviniekiem ir jābūt, lai arī viņiem uz to brīdi kaut kāda palīdzība, arī viņiem jāsniedz mājās, atgriežoties ģimenēs. Jo šeit viņi apzinās un grib to visu, bet realitātē, tas īstais dzīves pārbaudījums jau viņiem tikai sākas tad, kad viņi atbrīvojas un iziet ārā” (Saiva, OCAC, 10.05.2018).

Lai dotos uz Olaines cietuma Atkarīgo centru notiesātajam ir jābūt motivētam, par to tiek runāts Centrā, bet ieslodzījuma vietās notiesātie uzskata, ka:

„Ja tu iziesi Centru, tev būs vieglāk atbrīvoties pirmstermiņā” (Aleksejs, 32.g., 16.05.2018).

Šādu, iepriekš minēto faktu nenoliedz arī notiesātie, kas atrodas Centā norādot, ka par Centru uzzināja, kad tas tika atvērts, tomēr atteicās uz to doties, jo vēlējās atbrīvoties nosacīti pirms termiņa. Noteisātais netika atbrīvots, jo tiesa uzskatīja, ka tam nepieciešams iziet Centrā piedāvātās programmas, lai atrisinātu atkarības problēmu un varētu pilnvērtīgi atgriezties sabiedrībā, kandidētu uz nosacītu pirms termiņa atbrīvošanu. Līdz ar to, vēlme atbrīvoties ātrāk mudināja notiesāto iesaistīties atkarību mazināšanas programmā Atkarīgo centrā, nevis atkarības problēmas risināšana. Pēc respondentu teiktā, sākot strādāt ar atkarību notiesāto motivācija un prioritātes izmainījās.

Pēc Centra speciālistu teiktā nevajag aizmirst arī par tik ļoti svarīgo atbalstu no pašvaldībām, kurās atgriežas notiesātie, jo vairumā gadījumu tiem nav kur atgriezties, nav dzīvesvietas. Rehabilitācijas centru piedāvājums ir mazs un daudzi nevēlas uz tiem doties, jo tur ir tā pati subkultūra, kas ieslodzījuma vietās. Ja persona nonāk uz ielas, tie nākšņo patversmēs vai kur pagadās. Ar laiku viņi atsāk lietot apreibinošas vielas, kas nozīmē, ka Centrā ieguldītais darbs ir bijis veltīgs. Atbrīvojoties persona nespēj Centrā apgūtās prasmes uzturēt, jo nav bijis pietiekams atbalsts no tuviniekiem, sabiedrības un pašvaldības.

Tēmas apskatā par atbalstu un motivāciju, izanalizējot diskusiju rezultātus, var secināt, ka:

- Galvenās notiesāto atbalsta personas ir ģimene, sievas, draugi un speciālisti, kā arī cīnīties ar atkarību palīdz ticība.
- Centra klients ir motivēts, bet īpašu motivāciju dod uzskats, ka pēc programmu pabeigšanas tas varēs pretendēt uz nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanos.
- Saziņa ar ģimeni ir nozīmīga resocializācijas procesa sastāvdaļa, taču telefona sarunas ir dārgas, ko daudzi notiesātie nevar atļauties, tas veicina nevienlīdzību un konfliktus notiesāto starpā un tikšanās klātienē.
- IeVP struktūrvienībās valda uzskats, ka Centrs ir vieta, no kuras ātrāk var atbrīvoties nosacīti pirms termiņa no brīvības atņemšanas iestādes.

5.7. Notiesāto novērotās pārmaiņas

Respondentu atbildes parāda, ka galvenās pārmaiņas, kuras tie novērojuši sevī ir saistītas ar motivāciju, mērķtiecību un atradināšanos no ierastā. Atzīstot, ka svarīgs ir darbs ar sevi, pievēršanās sev. Pētījumā identificētās pārmaiņas ir:

- vērtību maiņa;
- izmaiņas domāšanā;

- runāšana bez necenzētiem vārdiem;
- atmesta smēķēšana;
- drošība par sevi un saviem lēmumiem;
- pievēršanās ticībai;
- atvērtība komunikācijā ar apkārtējiem;
- apziņa par atkarību un tās izraisītajām sekām;
- grāmatu lasīšana;
- izturība, disciplīna;
- prasme runāt un uz klausīt citus, ieklausīties;
- pievēršanās sportam;
- mērķtiecība;
- emociju savaldīšana.

Kā norādīts teorētiskajā daļā, tad personas iekšējā morivācija ir viens no faktoriem, kas ietekmē reintegrāciju un personu spēju atteikties no noziedzīgām darbībām. Pašanalīze un spēja savu brīvo laiku aizpildīt ar saturīgām aktivitātēm- sportu, grāmatu lasīšanu, vēstuļu vai dienasgrāmatu rakstīšanu, kas uzsākta atrodoties Atkarīgo centrā, pēc autores domām, liecina par notiesāto gatavību veikt pārdomātas un izvērtētas pārmaiņas savā dzīvē.

Tomēr, Centrā notiesāto novērtotās pārmaiņas, pēc autores domām, iezīmējas atbilstoši veiktajam darbam ar notiesātajiem un tiem nodrošinātajām aktivitātēm. Strādājot grupā notiesātie iemācās runāt, izteikt savu viedokli un uz klausīt pārējos grupas dalībniekus. Pildot mājas darbus tiem jāraksta, jāanalizē un jākonspektē, tas attīsta rakstu valodu un sarunvalodu, bez necenzētu vārdu lietošanas, kaut tie sarunvalodā iepriekš bijuši tik pierasti. Pievēršanās sportam rodas no regulāru sporta nodarbību iekļaušanas dienas ritmā, kā arī smēķēšanas samazināšana un pat atmešana tiek veicināta ar Centrā noteiktajiem smēķēšanas ierobežojumiem.

Taču, kas notiek ar notiesātajiem, kad tie pamet Centru un tiem nav ierastā režīma, disciplīnas un ir brīvāka pieeja atkarību izraisošajām vielām? Un kā radušās pārmaiņas notiesātajā uztver to ģimenes, kas atrodas brīvībā ir turpinājušas savu ierasto dzīves ritumu, nebūt ne to pareizāko?

Intervētie Centra darbinieki norādīja, ka veiksmīgai notiesāto resocializācijai nepieciešams arī darbs ar to ģimenēm ārpusē:

„Pie mums viņš var iziet visu programmu, bet, ja viņš ir vieglāk pavadināms uz kaut kādām atkarībām, tad viņam ir vajadzīga persona atbalstam. Un darbs arī ar viņa ģimeni brīvībā, ja viņš atgriežas pie ģimenes, tas ir nepieciešams, jo bieži ir tā, ka ārpusē viņam ir palikusi tā

pati sieva, kas lieto arī alkoholu vai narkotikas un viņš nonāk atpakaļ tajā vidē, tad atkal sākas tas pats aplis no gala.” (Madara, OCAC, 10.05.2018).

Esošo pārmaiņu nostiprināšanu būtu nepieciešamas turpināt pēc atbrīvošanās, taču kā intervijās iegūtie dati liecina, tad pašvaldību un valsts iestāžu attieksme un nevēlēšanās saprast un iedziļināties notiesāto problēmās var radīt recidīva risku.

Negatīva pieredze rada pretestību un personai nav vēlēšanās vērsties pēc palīdzības un nav ticība saņemtajam atbalstam. Tomēr, Centrā notiesātie tiek iepazīstināti ar papildus atbalsta grupām un pasākumiem, kas pieejami brīvībā, lai viņos esošās pārmaiņas varētu uzturēt.

„Šeit, Centrā sāku uzzināt. [...] anonīmos narkomānus esmu aizgājis uzklaut. Es speciāli vērsos pie viņiem ar jautājumiem, kur tāda veida kā viņu pasākumi, kurus viņi veido šeit, kur notiek, vai viņi vispārībā notiekās brīvībā. Un man tika ļoti labi izskaidrots, ka tas notiekās katru dienu, kurās vietās, kā meklēt un, es uzskatu, ka tā ir lieliska palīdzība tādiem cilvēkiem, kā man. Teiksim, tāpēc kad paliek grūti, vēl kaut kas, sāk nesaprasts, tad var savākties, teiksim, kaut kādās kompānijās, kā viņi, nu ne kompānijās- grupās, izrunāt, aprunāt un tas ir pieejams izrādās katru dienu, ja agrāk tādu nebija manā galvā, es pat nuu.” (Artūrs, 34.g., 10.05.2018).

Tēmas apskatā par notiesāto novērotajām pārmaiņām sevī rezultātu analīze sevī ietver:

- Galvenās notiesāto novērotās pārmaiņas saistītas ar motivāciju, mērķtiecību un atradināšanos no ierastā un, darbs ar sevi, pievēršanos sev.
- Notiesāto identificētās pārmaiņas uzvedībā un veiktajās aktivitātēs iezīmē to saplūšanu ar noteiktajām notiesāto ikdienas režīma aktivitātēm Centrā.
- Pārmaiņu uzturēšana un nostiprināšana bez režīma, izejot brīvībā var radīt recidīva risku, jo notiesātie pie režīma ir pieraduši.
- Nepieciešams darbs arī ar notiesātā ģimeni, tuviniekiem pie kuriem tas atgriezīsies pēc atbrīvošanās, lai arī tie spētu atbalstīt notiesāto pārmaiņās.

5.8. Atbalsta resursi pēc atbrīvošanās

Iegūtās atbildes par notiesāto informētību par pieejamajiem atbalsta resursiem pēc atbrīvošanās, kas nav saistīti tieši ar viņu ģimenēm vai draugiem iezīmē šaubas par iespējām saņemt atbalstu, kaut zināšanas par to, kur vērsties pēc palīdzības ir. Respondentu visvairāk nosauktās atbalsta iestādes, organizācijas vai personas ir:

- Sociālais dienests;
- Nodarbinātības valsts aģentūra;

- Valsts probācijas dienests;
- Atbalsta grupas- anonīmie alkoholiķi vai anonīmie narkomāni;
- Sadarbība ar Centra psihologu arī pēc atbrīvošanās;
- Narkologs,
- Līdzgaitnieki.

Lielākā daļa no respondentiem norādījuši, kā atbalsta resursu sociālo dienestu, kas var palīdzēt ar materiālu atbalstu un pārtikas pakām. Tomēr, sliktā pieredze vai pazīšanās sociālajā dienestā rada barjeru un nevēlēšanos lūgt palīdzību uz ko sarunā norādīja kāds no Centra darbiniekiem:

„Viņi zina par pakalpojumiem, bet cik aktīvi tos izmanto. Piemēram, daudzi neiet uz SD, jo tur viņu pazīst, lepnums, nebrauks pēc palīdzības, bet cīnīsies pats. Notiesātie tiek informēti par pakalpojumiem ierodoties Centrā un vēl pirms atbrīvošanās” (Darbinieks, __. __.2018).

Bet ja personai pēc atbrīvošanās no ieslodzījuma nav dzīvesvietavieta, kur atgriezties un nav nekādu papildus iztikas līdzekļu, lai nokļūtu līdz tuviniekiem un iegādātos ēdienu, tas var veicināt recidīva risku:

„IeVP izsniedz tikai ceļa naudu cents centā, nekādu kafijas naudu vai papildus līdzekļus ceļam nepiešķir. Tiem, kuriem nekā nav, nav iekrājumu vai palīdzība no tuviniekiem varētu iedot nedaudz vairāk naudas, lai kafiju vai kādu maizīti var nopirkt gaidot nākamo transportu. Būtu elastīgi jāizvērtē katra situācija, nevar ar visiem strādāt pēc viena standarta” (Darbinieks, __. __.2018).

Kā notiesātais var turpināt uzturēt Centrā apgūtas prasmes un iemaņas, ja jau uzreiz pēc atbrīvošanās tam tiek izsniegta ceļa nauda uz mājām cents centā, nepadomājot par elementārām pamatvajadzībām- fizioloģisko vajadzību apmierināšana un ēdiens, kas gadījumos, ja notiesātais dzīvo tālu ir ļoti svarīgi. Taču, no valsts puses par to netiek padomāts un ja darbinieks vēlas būt elastīgs un izvērtēt katru gadījumu individuāli, tad šajā situācijā to darīt nedrīkst. Tomēr, ja ir cilvēki, kuriem šī ceļa nauda nav nepieciešama, jo pie ieslodzījuma vietas vārtiem to sagaida auto, tad kāpēc tam, kuram nav nekā nevarētu iedot vairāk, lai tas vajadzību vadīts nepārkāpj likumu.

Centrā uzsāktās sadarbības turpināšana pēc atbrīvošanās arī notiek. Pēc Centrā novērotā darbinieki tajā ir noslogoti un trūkst daži speciālisti. Tomēr, no respondentu atbildēm redzams, ka Centrā pieejamie resursi tiek izmantoti, vai tiek plānots tos izmantot, arī atrodoties brīvībā. Ar respondentu runājot par iespējam vēršties pēc palīdzības brīvībā tas norādīja, ka ir sarunājis, ka nepieciešamības gadījumā varēs sazināties ar Centra psihologu, ja paliks grūti un nezinās, kā tikt galā ar radušos situāciju.

Arī tie notiesātie, kuri jau atbrīvojušies no Centra atzīst, ka pēc iziešanas brīvībā turpināja sazināties ar Centra speciālisti:

„Pēc atbrīvošanās pirmo laiku sazvānījāties. Tagad ar kontaktpersonu sazinās mazāk” (Aleksejs, 32.g., 16.05.2018).

Atbalsta resurss, kas ir pieejams brīvībā ir anonīmo narkomānu vai alkoholiķu grupas, par kurām vairums notiesāto uzzina tikai Centrā, apmeklējot to pasākumus:

„Šeit, Centrā sāku uzzināt. [...] anonīmos narkomānus esmu aizgājis uzklaut. Es speciāli vērsos pie viņiem ar jautājumiem, kur tāda veida kā viņu pasākumi, kurus viņi veido šeit, kur notiek, vai viņi vispārībā notiekās brīvībā. Un man tika ļoti labi izskaidrots, ka tas notiek katru dienu, kurās vietās, kā meklēt un, es uzskatu, ka tā ir lieliska palīdzība tādiem cilvēkiem, kā man. Teiksim, tāpēc kad paliek grūti, vēl kaut kas, sāc nesaprasts, tad var savākties, teiksim, kaut kādās kompānijās, kā viņi, nu ne kompānijās- grupās, izrunāt, aprunāt un tās ir pieejams izrādās katru dienu, ja agrāk tādu nebija manā galvā, es pat nuu.” (Artūrs, 34.g., 10.05.2018).

Tomēr, kas vieniem der, tas otram neder, jo, kā norāda respondents : „Anonīmie neizmantoju. Centrā centos iet uz anonīmo narkomānu sanāksmēm, bet sapratu, ka tas nav priekš manis. Es viņiem neuzticos un neuzskatu, ka viņi man kaut ko var palīdzēt” (Aleksandrs, 32.g., 10.05.2018).

Atbalsta grupu nozīme ir notiesāto resocializācijā, bet tikai, ja pats notiesātais saskata atbalstu sanāksmēs, jo brīdī, „kad pretī sēž tāds pats cilvēks, kas piedzīvojis to pašu ko tu un saprot par kādām sajūtām, emocijām un vēlmēm tiek runāts atbalsts, ko tas spēj sniegt ir savādāks nekā tas, ko sniedz parējie apkārt esošie” (Vitālijs, 16.05.2018). Atkarīgajam, gluži tāpat kā citiem ir svarīgi būt saprastam un tiešām saprast viņu var tikai cits atkarīgais.

Valsts probācijas dienests arī tiek norādīts, kā atbalsta resurss, kur var vērsties pēc palīdzības, taču, pēc autores domām, VPD ir duāla loma, jo tas ir kā soda izpildes institūcija un atbalsts notiesātajām personām, kas var radīt barjeru kvalitatīvai resocializācijai. Tomēr VPD ir iespēja notiesāto iesaistīt dažādos atbalsta pasākumos, uz ko norādīja arī pētījuma respondenti.

Atrodoties Centrā un cenšoties atbrīvoties nosacīti pirms termiņa notiek sadarbība ar Valsts probācijas dienesta amatpersonām, kuras Centrā notiesātajam izskaidro pirmstermiņa atbrīvošanās nosacījumu un atbalsta veidus, kādus notiesātajam var piedāvāt VPD. Respondenti norādīja, ka sarunā ar VPD amatpersonām, kad tika runāts par iespējām atbrīvoties nosacīti pirms termiņa, tika pieminēta iespēja saņemt atbalsta personas pakalpojumu pēc atbrīvošanās. Respondenti šo iespēju uzskata par pozitīvu un ir apņēmušies to izmantot. Intervijās tika norādīts arī uz to, ka nosacīti pirms termiņa atbrīvošanās ar elektronisko uzraudzību palīdzēs motivēt tos, nostiprināt pārmaiņas un uzliks rāmi.

Respondentu atbildes rada iespaidu, ka tie ir informēti, kur vērsties pēc palīdzības, taču tie nav pārliecināti, ka tur ir iespējam saņemt reālu atbalstu. Pēc autores domām pozitīvi ir tas, ka sociālā darbiniece un kontaktpersonas informē notiesātos par pieejamajiem pakalpojumiem tieši pašvaldībās, uz kurām tie plāno atgriezties, taču šo iespēju izmantošana paliek pašu notiesāto ziņā. Notiesāto informētības par atbalsta resursiem brīvībā tēmas kontekstā rezultātu analīze ietver:

- Notiesātie ir informēti par pieejamajiem atbalsta resursiem brīvībā.
- Sliktā pieredze, pazīšanās vai kauns lūgt palīdzību vērsties dienestos var radīt recidīva risku.
- Kā atbalsta resursi tiek nosaukti Sociālais dienests, Nodarbinātības valsts aģentūra, Valsts probācijas dienests, Anonīmo narkomānu vai alkoholiķu atbalsta grupas un sadarbības turpināšana ar Centra speciālistiem.
- Sadarbības turpināšana ar Centra speciālistiem pēc atbrīvošanās var veicināt speciālistu izdegšanu, jo Centrā novērots speciālistu trūkums.
- Respondenti norāda uz nepieciešamību pēc režīma, kontroles, „rāmja” un atbalsta personām, pēc atbrīvošanās no ieslodzījuma vietas.

5.9. Atkarības mazināšanas programmu īstenošana Centrā un vēlamās izmaiņas tajās

Atšķirīga ir pētījuma respondentu nostāja par Centra sistēmu, atkarību mazināšanas programmu īstenošanu un sistēmā nepieciešamajām izmaiņām. Respondentu sniegtas atbildes ir dažādas. Kādu no respondentiem apmierina viss, gan programma, gan darbinieku attieksme un to pieejamība, gan ēdināšana un režīms. Kāds cits, strādājot tieši Centra gupā, saņem tās emocijas un atbalstu, kuru nekad nav saņēmis no saviem tuviniekiem. Savukārt, kādam ir par maz pastaigas, par maz gaisa, par maz fizisku aktivitāšu, par maz iespēju sazināties ar tuviniekiem un satikties, kā arī ir problēmas sadarboties ar kontaktpersonām.

Kā atzīst respondenti, tad Centrā strādā viss. Atkarīgs no katra indivīda vai tie spēj to pieņemt, atmetot vecos ieradumus un uzskatus, lai uzsāktu pārmaiņas.

Pēc sarunām ar notiesātajiem ir novērojams, ka tie notiesātie, kuri ieslodzījuma vietā nav pirmo reizi un ir ilgstoši uzturējušies citās IeVP struktūrvienībās ir vairāk neapmierināti ar Centra noteikumiem un dienas kārtību nekā tie notiesātie, kuriem ir bijušas viena vai divas sodāmības, bet brīvības atņemšanas iestādē atrodas pirmo reizi.

Kāda no respondentēm sūdzās, ka nav iespējams saņemt paciņas, kas liedz iespēju sarūpēt sev apģērbu un apavus atbilstoši sezonai un laikapstākļiem. Taču pirms došanās uz Centru notiesātie tiek informēti, ka Centrā nav iespējams saņemt nekādus sūtījumus, ja vien

tie nav saistīti ar mācību materiālu saņemšanu, tāpēc tiem liek paņemt visu nepieciešamo līdzī. Notiesātajiem ir atļauts turēt kamerā 15 kg privāto lietu un 15 kg glabāt noliktavā. Ja ir situācija, ka personai nav atbilstošu apģērbu, apavu, tad Centrs tos nodrošina atbilstoši sezonai un laikapstākļiem. Centrā novērotais, pēc autores domām nav pareizi, notiesātie tiek mācīti par apģērbu un etiķeti, bet ikdienā tie tiek nodrošināti ar treniņtērpiem, kā ikdienas apģērbiem, kaut treniņtērpā būtu jādodas sportot. Apzinoties, ka ar treniņtērpiem varētu būt vieglāk ikdienā, tomēr nedz kontaktpersonas, nedz arī sabiedrības vairākums ikdienā pa ielām un uz darbu nedodas treniņtērpos, ja vien tas nav saistīts ar profesiju. Līdz ar to, pēc autores domām, būtu nepieciešams izvēlēties citu apģērbu kombināciju, lai arī notiesātie ikdienā būtu pietuvināti reālajai situācijai brīvībā.

Tikšanās ar tuviniekiem arī ir ļoti diskutabls jautājums Centra sistēmā, jo notiesātie tiekoties ar tuviniekiem var tikt 'izsisti' no ierastā ritma un emociju vadīti var regresēt vai pamest atkarību mazināšanas programmu. Tuvinieki var mēģināt ienest atkarību izraisošās vielas ieslodzījuma vietā. Pēc kāda Centra darbinieka teiktā: „šobrīd ir tik daudz dažādu metožu kā piegādāt apreibinošās vielas. Tās mēdz būt iešūtas apģērbā, vai grāmatu lapas tiek piesūcinātas ar kādu vielu”. Par ko domā arī Centra vadība un tāpēc divas reizes gadā tiek organizēta ģimenes dienas Centrā, kurā piedalās gandrīz visi Centrā mītošie notiesātie. Vienīgie izņēmumi ir Izvērtēšanas nodaļas notiesātie un tie notiesātie, kas atrodas Atlantis programmā pirmos divus mēnešus. Pathfinder programmā tiek veidotas atsevišķas ģimenes dienas, jo tajā persona tiek sagatavots dzīvei brīvībā. Sieviešu nodaļā arī tiek organizētas ģimenes dienas.

„Obligāti vajadzētu pamainīt to, ka nedod tikties ar ģimeni, it sevišķi ar tuviem cilvēkiem. Dotajā brīdī, paskaidrošu, man ir tā, ka es stāvu dilemmas priekšā... tāpēc, ka man ir sieva man sākās kaut kādas attiecības veidoties, vēl kaut kas. Mums tās attiecības diezgan pasliktas, par cik mēs neredzamies, viss pārējais, tās narkotikas un viss... sliktas attiecības. [...] Divas reizes gadā ģimenes dienas, bet neviens nevar pateikt konkrētu datumu, kad [...]nu kā es sievai iešu un tagad teikšu, nu pagaidi meitenīt, nu kaut kad vasaras beigās, kādreiz, var būt. Cilvēki uz var būt ļoti slikti reaģē, ja viņiem pasaka konkrētu datumu, tad vismaz konkrēti var gaidīt. Ir ko gaidīt, ir ko plānot. Bet ko šeit. Divreiz gadā tikties ar saviem tuvajiem, tas ir ļoti maz” (Artūrs, 34.g.,10.05.2018).

Intervijās un literatūrā ģimene tiek uzskatīta par resursu recidīva mazināšanai, taču Centra politika neļauj tikties ar ģimenes locekļiem, lai notiesātie pievērstos sev un risinātu savas atkarības problēmas, taču ir iespējams sazināties ar ģimenes locekļiem telefoniski. Uz ko notiesātie reaģē kritiski, jo:

„[...] un tikšanās ar ģimeni- maz un nekonfortabli trešo personu priekšā. Zvani, ļoti dārgi, pārk dārgi” (Aleksandrs, 32.g., 10.05.2018.).

Ja ģimene tiek uzskatīta par resursu un to tikšanās reižu skaits ir ierobežots, tad pēc pieejamās informācijas saziņai ar tuviniekiem katru dienu pieejams telefons. Vienai telefona sarunai atļauts izmantot ne vairāk par 20 minūtēm. Ir iespējami arī video zvani caur Skype, ja notiesātais saņēmis pamudinājumu, tie var būt līdz divām reizēm mēnesī, kas ir ne ilgāki par 30 minūtēm.

Telefona zvani ir maksas, kas, pēc respondentu teiktā, var apgrūtināt sarunu ar ģimenes locekļiem, jo tie nevar atļauties garas sarunas. Tomēr tie notiesātie, kuriem pašiem un viņu ģimenes locekļiem ir neierobežoti finanšu līdzekļi var runāt ar saviem tuviniekiem brīvāk, kas arī var radīt nevienlīdzību notiesāto vidū un konfliktus.

Centrā visi notiesātie tiek turēti vienādos apstākļos neatkarīgi no to soda izciešanas pakāpes. Katrai nodaļai ir noteikts laiks dažādām ārpus nodarbību aktivitātēm, piemēram, sporta nodarbībām, pastaigām. Vairums notiesāto atzīst, ka vēlētos vairāk pastaigu svaigā gaisā, vairāk iespēju izkustēties sporta zālē. Tomēr, kāds no respondentiem uzsver, ka vēlētos vairāk pastaigu svaigā gaisā un fiziskas aktivitātes, taču apzinoties dienas noslogoto ritmu saprot, ka neko vairāk vēlēties nevar.

Tomēr ir respondente, kas norāda nevis uz nepieciešamību vairāk iet pastaigās, bet gan uz nepareizo pastaigu laiku plānošanu. Apzinoties, ka nav vienīgā grupa Centrā, norāda, ka brīvdienās pastaigas ir stundu garas, no rīta puses pulksten 10 un pēcpusdienā no 15, ko uzskata par nepārdomātu pastaigu laiku, jo pēcpusdienā izejot jāgaida nākošās dienas rīts, lai tiktu svaigā gaisā. Respondente norādīja arī uz telpās trūkstošo skābekli, jo vedināšana nav iespējama un ventilācija ir niecīga.

Atrodoties Centrā un vērojot tur ikdienas darbu autore novēroja, ka Centra telpās gaiss ir smagnējs un pietrūkst svaiga gaisa. Laikā, kamēr notiesātie atrodas pastaigā vai sporta zālē nodaļu telpas tiek vēdinātas, bet ar to, pēc autores domām, ir par maz. Uz nepieciešamību izvēdināt telpas norādīja arī Centra darbinieki, jo ir grūti strādāt un koncentrēties, kad telpās nav pietiekoši daudz skābekļa.

Ļoti daudzi respondenti izteicās atzinīgi par Centrā pielietotās dinamiskās drošības pamatprincipiem un darbinieku attieksmi pret tiem. Arī tas, ka darbinieki nestraigā formas tērpos tiek vērtēti pozitīvi, jo nerada barjeru starp notiesāto un darbinieku, kas rada iespēju satuvināties, uzticēties, atvērties, uzklaut un runāt.

Respondents izsakās arī par Olaines cietuma Atkarīgo centrā notiekošo darbu ar atkarīgajiem salīdzinājumā ar citās IeVP struktūrvienībās notiekošo darbu:

„Olaines cietuma Atkarīgo centrā reāli strādā, bet citās IeVP struktūrvienībās dara, lai būtu un vairs neiedziļinās. Darbu, kas notiek centrā ar notiesātajiem nav iespējams salīdzināt ar notiekošo darbu citās brīvības atņemšanas iestādēs. Apstākļi un attieksme no personāla puses

ir labāka, kā citās brīvības atņemšanas vietās, jo visi tiek uztverti kā līdzīgi” (Aleksandrs, 32.g., 10.05.2018).

Tā kā autore pētījuma laikā nepievērsās resocializācijas darba salīdzinājumam ar citās ieslodzījuma vietu struktūrvienībās notiekošo resocializācijas darbu ar notiesātajiem. Tad, ņemot vērā respondentu sniegto informāciju un notiesāto atgriešanos tiesībsargājošo instanču redzeslokā, var secināt, ka resocializācijas darbs un tā pēctecība pilnvērtīgi nedarbojas.

Centra darbinieki norādīja, ka nepieciešams vairāk izglītēt citu IeVP struktūrvienību darbiniekus par notiekošo darbu Centrā, jo ir sajūtama pretestība no citu IeVP struktūrvienību darbinieku puses, jo tie netic un neatbalsta Centrā notiekošo.

Savukārt Izvērtēšanas nodaļas vadītāja Madara uzsvēra, ka :

„Attiecīgi, pie mums brauktu tie, kam tiešām ir atkarība, nevis uz labākiem dzīves apstākļiem, bet kuram ir atkarība, ar kuru jāstrādā un arī, kurš ir motivēts, lai nav, kad brauc vienkārši „mums no viņa vajag atbrīvoties un mēs viņu sūtīsim pie Jums”. Tā Centrā kopumā, nē, nu mēs strādājam, mācamies un daudz ko mēs vēl nezinām, ļoti daudz ko. Kļūdas tāpat pieļaujam un no kļūdām mācamies, galvenais ir pieņemt viņas un saprast, visu izrunāt un censties dzīvot kolektīvā draudzīgi” (Madara, OCAC, 10.05.2018)

Apkopojot pētījuma rezultātus rezultātu analīzē un diskusijā par atkarību mazināšanas programmu īstenošanu Centrā un vēlamajām izmaiņām tajās var secināt, ka:

- Notiesāto iesaisti programmā un to spēju pakļauties esošajiem noteikumiem nosaka pašu notiesāto iekšējie resursi, spēja pielāgoties, disciplinēt sevi un veikt pārmaiņas.
- Centrā īstenotie nosacījumi par sūtījumu un paciņu saņemšanu ir atbilstoši noteikumiem.
- Centrā notiesātajiem tiek nodrošināts sezonai un lakapstākļiem atbilstošs apģērbs un apavi, taču apģērbs nav līdzvērtīgs sabiedrībā valdošajam uzskatam par ikdienas apģērbu.
- Centrā tiek mācīts par apģērba kultūru un etiķeti, taču ikdienas lietošanai notiesātajiem tiek piešķirti treniņtērpi, kas nav saskaņā ar programmā mācīto.
- Lielākās sūdzības tiek izvirzītas par ierobežojumiem tikties ar ģimenes locekļiem biežāk.
- Telefona zvani ir ar augstu maksu, ko visi notiesātie un to tuvinieki nevar atļauties, līdz ar to šāda situācija var radīt nevienlīdzību notiesāto vidū, pat konfliktus, kā arī saspīlētas attiecības ģimenes locekļu starpā.
- Pastaigu biežums ir atbilstošs notiesāto dienas ritmam, taču to laika plānojums varētu būt pārdomātāks, piemēram, pastaigas no rīta un vakarpusē.

- Attieksme no personāla un dinamiskās drošības elementi notiesāto vidū tiek vērtēti ļoti atzinīgi, tāpat kā sadzīves apstākļi Centrā.
- Ir nepieciešams informēt, mācīt un skaidrot citu IeVP struktūrvienību darbiniekiem par notiekošo resocializācijas darbu Centrā, lai uz Centru tiktu sūtīti notiesātie, kuri tiešām ir gatavi risināt savas atkarības problēmas.

DISKUSIJA

Šajā nodaļā tiks aplūkoti galvenie maģistra darba rezultāti, kas iegūti analizējot sociālā darba metožu pielietojumu un to ietekmi darbā ar atkarīgajiem Olaines cietuma Atkarīgo centrā no teorētiskā aspekta un empīriskajā pētījumā iegūtajiem datiem.

Veicot pētījumu Olaines cietuma Atkarīgo centrā, tika saskatītas sociālā darba pazīmes. Centrs ir kā programma, kurā tiek īstenotas divas apakšprogrammas. Pētījuma ietvaros tika pētīts sociālā darba metožu pielietojums darbā ar atkarīgo un to radītās izmaiņas notiesātajos.

Pēc autores domām, Olaines cietuma Atkarīgo centra metodiskajos noteikumos (Dombrovskis et.al., 2017, 13.lpp) uzskaitītajās atkarību mazināšanas programmās pielietotās sociālā darba metodes ir plašas. Tās ir metodes, kuras var aptvert vairākas svarīgas notiesāto problēmjomas un to veiksmīgas pielietošanas rezultātā ir iespējams saskatīt pozitīvas pārmaiņas notiesātajos. Sarunā ar Centra speciālistiem radās iespaids, ka visas uzskaitītās sociālā darba metodes netiek pietiekoši efektīvi pielietotas. Tomēr, pēc Centrā novērotā bija redzams, ka nodarbībās tiek izmantots uzvedības pārmaiņu modelis. Viena no pieejām, kuru darbinieki identificē un veiksmīgi īsteno ir Motivējošā intervēšana, kas tiek pielietota, lai virzītu notiesāto tuvāk pārmaiņām (Miller & Rollnick, 2002 as cited in Emsley, 2013, pp.3-4).

Pētījumi ir pierādījuši, ka kvalitatīva atkarīgo rehabilitēšanas programma ir balstīta uz pierādījumiem balstīto praksi un trīs principiem- risku, vajadzībām un spēju reaģēt, jeb adekvāta reakcija (Andrews, Bonta, Wormith, 2011, p.735; Walters et.al.,2007, p.15; Jolley, Kerbs, 2010, p.283.). Teorētiskajā analizē uzsvērts, ka atkarīgās personas iesaistot resocializācijas vai rehabilitācijas programmās tām jābūt sasaistītām ar reālo pasauli (Cnaan et.al., as cited in Andrews et.al. 2011, pp.747.-748.). Veicot kvalitatīvo pētījumu konstatēts, ka Atkarīgo centrā tiek pielietots uz pierādījumiem balstītais prakses modelis un tādas sociālā darba metodes kā dokumentu analīze, risku un vajadzību izvērtējums, aktīvā klausīšanās un, kā iepriekš minēts, motivējošā intervēšana. Atkarību mazināšanas programmas ir sasaistāmas ar reālo pasauli, it sevišķi programma Pathfinder, ar kuru notiesātie tiek sagatavoti dzīvei brīvībā.

Pirms personas iesaistīšanas atkarību mazināšanas programmā ir jāveic atkarīgā notiesātā novērošanas procedūra un padziļināta izvērtēšana, kurās īpaša uzmanība jāpievērš tādiem jēdzieniem, kā „kriminālā domāšana, izziņas prasmju attīstīšana, recidīva novēršana, starppersonu mijiedarbība, emocionālā labsajūta un pārmaiņu plānošana” (Ranet et.al., p.6 as

cited in Andrews et.al.2011, p.747). Atkarīgo centrā notiek notiesāto izvērtēšana pirms tā iesaistīšanas atkarības mazināšanas programmā. Izvērtēšanas process ilgst aptuveni mēnesi un pēc tā, komisija izvērtē darbinieku sniegto informāciju un izlemj, kurā programmā iesaistīt notiesāto. Izvērtēšanas laikā pastiprināti tiek pievērsta uzmanība notiesātā spējai līdzdarboties nodaļā notiekošajos procesos, pieņemt tos un mijiedarboties ar pārejiem notiesātajiem.

Centrā tiek pielietots kopienas princips, taču, kā teorētiskajā analīze norādīts, terapeitiskās kopienas princips nosaka, ka intensīvs un mērķtiecīgs darbs tiek uzsākts iestādē un turpināts arī brīvībā (Pedro, 2000, p.368.). Atkarīgo centrā tiek uzsākts intensīvs resocializācijas darbs, bet tā turpināšana tiek atstāta citu institūciju ziņā, kad persona atbrīvojas no ieslodzījuma vietas.

Ikdienā ar notiesātajiem strādā- kontaktpersonas, psihologs, sociālais darbinieks un kapelāns. Atverot Atkarīgo centru, tika organizētas ilgstošas darbinieku apmācības par darbu ar atkarīgu personu, dinamisko drošību un tās pamatelementiem. Šobrīd Atkarīgo centrā jaunie darbiniekiem netiek piedāvāta iespēja iziet iepriekš minētās apmācības pirms darba uzsākšanas, bet gan laika gaitā, kad darbs jau ir uzsākts. Tā kā darbinieki ir dažādu nozaru speciālisti, tad tie var neizprast Centra pamatvīziju, veicamā darba un atbalsta nozīmi resocializācijas procesā, jo ar to nav iepriekš saskārušies. Rezultātā, darbinieki mācās paši, strādājot un vērojot kolēģu darbu. Meklējot labāko pieeju darbā ar atkarīgo, mijiedarbība var būt problemātiska, nezinot kā un ar kādām metodēm sniegt notiesātajam efektīvu atbalstu uzākot pārmaiņu procesu un uzturot to. Starp darbiniekiem un notiesāto var rasties konfliktsituācijas, kas var kavēt pārmaiņu procesu, ietekmēt motivāciju, radot saspīlējumu starp darbiniekiem un notiesāto. Kaut ir iespējams mainīt kontaktpersonas notiesātie reti to dara, jo jūtas atkarīgi no darbiniekiem un to lēmumiem. Kaut apmācītam profesionālim darbā izmantojot savas iemaņas un zināšanas būtu jāliek notiesātajam justies droši (Andrews et.al., 2011, p.745). Darbiniekiem jāapgūst prasmes ieraudzīt problēmu un risināt to kopā ar notiesāto nevis nosodīt to, iesaistoties nepārtrauktā plānošanas procesā (Andrews et.al., 2011, p.745).

Ģimenes atbalsts un sociālo saišu esamība tiek norādīti, kā resocializācijas procesa veicinošie faktori. Teorētiskajā analīzē pieminētās ieslodzīto resocializācijas pamatnostādnēs 2015.-2020.gadam minēts, ka jāveicina notiesāto kontakta atjaunošana un nostiprināšana ar to ģimenēm un tuviniekiem, kas varētu veicināt resocializāciju un mazināt recidīva risku. Taču, pēc autore domām, tiem ieslodzītajiem, kuri atrodas Atkarīgo centrā to izdarīt ir problemātiski, jo tikšanās ar ģimeni ir ierobežota, tā notiek kopā ar citām personām vienā telpā, kas rada diskomfortu un grūtības mierīgi izrunāties. Pēc notiesāto sniegtās informācijas, telefona zvani ir ārkārtīgi dārgi, kas rada problēmas sazināties ar tuviniekiem un ģimeni, jo

daudzi notiesātie un to ģimenes locekļi nespēj segt izmaksas par zvaniem. Līdz ar to ir problemātiski atjaunot un uzturēt saites ar ģimeni un citiem tuviniekiem.

Atbalstošu ģimenes attiecību neesamība, strādājot ar atkarīgo, var bremsēt tā pārmaiņu procesu un ietekmēt apgūto iemaņu nostiprināšanu un uzturēšanu arī brīvībā. Nepietiekama atbalsta sistēma var veicināt recidīva rīksu, jo atbalsts brīvībā tiks meklēts dažādās vietās, tai skaitā pie līdzīgi domājošajiem, kas vairumā gadījumu var būt atkarīgie un aktīvi lietotāji. Teorētiskajā analizē uzsvērts, ka ģimenes saišu esamība nodrošina ne tikai emocionālu atbalstu, bet arī atbalstu mājokļa jautājumos un darba meklējumos (Taylor, 2016, p.2.). Atbalsta trūkums, iepriekš minētajās jomās, var veicināt notiesāto recidīvu, kā rezultātā Centrā veiktais darbs un apgūtas prasmes nebūs iespējams uzturēt brīvībā, jo primāri būs nepieciešams nodrošināt pamatvajadzības. Uz iepriekš minēto norādīja arī empīriskā pētījuma respondenti, kuri šobrīd atrodas ārpus ieslodzījuma vietām.

Pēc iegūtajiem datiem redzams, ka personām abrīvojoties no Atkarīgo centra ir grūti aklimatizēties un atgriezties sabiedrībā bez tuvinieku un ģimenes atbalsta. Nozīmīga loma ir arī citām atbalsta personām un režīmam, kas tiek nodrošināts, ja notiesātais atbrīvojas no ieslodzījuma vietas nosacīti pirms termiņa ar elektronisko uzraudzību. Vairumā gadījumu par atbalsta resursu kļūst uzraugošās personas no VPD un elektroniskās uzraudzības grafiks, kas strikti jāievēro. Darbinieki no Centra, ar kuriem saglabājies kontakts arī pēc atbrīvošanās tika nosaukti kā atbalsta resurss. Kā atbalsta resurss tiek nosauktas Anonīmo narkomānu grupu sanāksmes. Sociālais dienests arī ir resurss, taču tajā pēc palīdzības vērsas retais, baidoties saskarties ar dažādām formalitātēm, atskaitēm un saņemt atteikumu. Pašvaldības netiek nosauktas kā atbalsta resurss, jo vairumā gadījumu tās uzreiz pēc atbrīvošanās nepiedāva atbalstu. Jebkādu pozitīvu resursu esamība un ticība sev, saviem spēkiem veicina notiesāto integrāciju sabiedrībā atbilstoši Dzīves spēka teorijā noteiktajiem principiem.

Pozitīvi autore vērtē faktu, ka ir šāds Centrs uz ko norādīja arī Centra darbinieki, tomēr tā darbību traucē neticība no pārējo IeVP struktūrvienību darbinieku puses un arī Centrālā aparāta. Jo sarunā ar Centrālā aparāta darbiniecēm tika novērots, ka darbiniekiem nav pilnīgas izpratnes par Centrā notiekošo un tā struktūru. Pēc Centra darbinieku teiktā, ieslodzījuma vietu koordinatori un citi darbinieki, kuri mudina notiesātos iesaistīties atkarību mazināšanas programmā, netic Centrā veiktajam darbam, neizprot to. Notiesātā pārmaiņu process jau sākas atrodoties ieslodzījuma vietā un turpinās Atkarīgo centrā. Darbinieku neticība un neinformētība par Centrā notiekošo var traucēt notiesātā pārmaiņu procesam. Speciālistam ir jābūt zinošam un apmācītam, kā arī elastīgam un spējīgam motivēt notiesāto un veicināt tā pārmaiņas. Kā norādīts teorētiskajā analizē, tad veiksmīgai praksei nepieciešama sapratne par sistēmas nosacījumiem un vērtībam (Seversone, 1994).

Arī Centra dinamiskā darba režīma dēļ tā vadībai ne vienmēr pietiek laika iedziļināties darbinieku ikdienā. Pievēršties to problēmām un izrunāt tās, kas rada papildus darbu citiem Centra darbiniekiem, piemēram, kapelānam un nepārtauktā steiga nerada piederības sajūtu kolektīvam. Profesionalitātē un zināšanas, pēc teorētiskajā analizē ietvertās informācijas, rada drošības sajūtu notiesātajos (Reamer, 2004, p.220), kas ir nozīmīga resocializācijas procesā. Taču, ja darbinieks nejūtas profesionāls un ir nomākts ar savām problēmām, tas nespēj sniegt pilnvērtīgu atbalstu citiem, iedziļināties to problēmās, un risināt tās.

Pēc iegūtajiem datiem redzams, ka Centrā veiktais sociālais darbs un speciālistu konsultācijas veicina izmaiņas atkarīgo notiesāto domāšanā, uzvedībā un motivācijā. Atrodoties Centrā pārmaiņas sevī atpazīst arī notiesātie. Bažas viņiem rada apziņa, ka, atrodoties brīvībā, pašiem Centrā apgūtās prasmes un iemaņas uzturēt varētu būt problemātiski, norādot uz nepieciešamību pēc pakalpojuma pēctecības.

SECINĀJUMI

Maģistra darba mērķis bija izpētīt sociālā darba metožu pielietojumu un to ietekmi darbā ar atkarīgajiem Olaines cietuma Atkarīgo centrā. Lai sasniegtu pētījuma mērķi, kā **pētījuma objekts** tika izvirzīts: Olaines cietuma (Latvijas Cietumu slimnīca) Atkarīgo centra notiesātie un **pētījuma priekšmets**: sociālā darba metožu pielietojums un to ietekme darbā ar atkarīgajiem Atkarīgo centrā. Kā **problēma** tika izvirzīts apgalvojums, ka narkotisko vielu izplatība valstī un arī ieslodzījuma vietās ir augstā līmenī. Ar atkarīgajiem nav jāstrādā tikai ārstiem ar medikamentiem, bet gan psihologiem un sociālajiem darbiniekiem, lai viņi risinātu atkarības problēmu un strādātu pie sociālo prasmju apguves. Arī valstiskā un pašvaldību līmenī nepietiekoši tiek akcentēta nepieciešamība strādāt ar šo mērķa grupu un atbalstīt tos atkarības problēmas risināšanā.

Teorētiskajā daļā tika aplūkots uz pierādījumiem balstītais prakses modelis (Chu, Sung, 2014, Craig, 2012), motivējošā intervēšana (Craig, 2012; Miller & Rollnick, 2002, as cited in Fassler, 2007, p.79) un uzvedību pārmaiņu modelis (Prochaska & DiClemente, 1983; Prochaska, DiClemente, & Norcross, 1992, as cited in Pro-change, 2018), kā arī Dzīvesspēka teorija (Zimmerman et.al, 2013; Taormina, 2015). Aplūkotās teorijas skaidro darbu ar atkarīgajiem notiesātajiem, to spēju izvirzīt mērķus, apzināt atkarības problēmu un mainīties izmantojot iekšējos un ārējos resursus. Tās arī skaidro sociālo darbinieku profesionalitāti ikdienā identificējot un pielietojot dažādas sociālā darba metodes.

Lai sasniegtu maģistra darba mērķi tika veikts empīriskais pētījums- viena daļēji strukturētā intervija ar Atkarīgo centra sociālo darbinieci un desmit daļēji strukturētās intervijas ar Atkarīgo centra klientiem- notiesātajiem atkarīgajiem. Divas daļēji strukturētās intervijas ar bijušajiem notiesātajiem, kuri pabeiguši atkarības mazināšanas programmas un fokusgrupas diskusija ar notiesāto kontaktpersonām. Kopējais pētījuma dalībnieku skaists ir 17 personas.

Iegūtie dati tika analizēti pielietojot atvērtās kodēšanas pamatelementus un apkopoti pielietojot tematisko analīzi. Analizējot empīriskos rezultātus tika izdalītas galvenās tēmas, kas analizētas analīzes nodaļā un pēc tam iztirzātas diskusijā. Aplūkojot atkarības jēdzienu, sociālā darba ar atkarīgo teorētisko skaidrojumu un par to veiktos pētījumus. Tika pētīta arī sociālā darba specifika ar atkarīgu notiesāto ieslodzījuma vietās, lai palīdzētu noskaidrot sociālā darba metožu pielietojumu un to efektivitāti darbā ar atkarīgajiem. Tika meklētas atbildes uz četriem pētījuma jautājumiem.

Sociālā darba nozīme ar notiesāto var izpausties dažādos veidos. Individuālā līmeni tas var palīdzēt notiesātajam apzināt savu atkarības problēmu un strādāt ar to, kā arī apgūt pamat sociālās prasmes, lai spētu iekļauties sabiedrībā, resocializēties. Mezo līmenī tas var ietekmēt notiesātā resocializācijas procesu un pilnvērtīgu atgriešanos sabiedrībā mazinot recidīva risku un ietekmējot arī citas dzīves jomas, kas līdz ar to makro līmenī ietekmētu noziedzības un recidīva līmeņa iespējamu samazināšanos.

Maģistra darba gaitā tika iegūtas atbildes uz izvirzītajiem pētnieciskajiem jautājumiem, kas paredzēja noskaidrot sociāla darba īpatnības brīvības atņemšanas iestādē ar atkarīgajiem, resursu un speciālistu pieejamību. Notiesāto viedokli par Centra sasitēmu, darbiniekiem un viņu īstenoto darbu. Tika izteikti ieteikumi par nepieciešamajām izmaiņām Centra dienas režīmā, sistēmā un noteikumos. Izvirzītā problēma apstiprinājās daļēji, jo pētījuma ietvaros padziļināti netika pētīts sociālais darbs ar notiesāto pēc atbrīvošanās, bet tika gūts apstiprinājums sociālā darba efektivitātei ieslodzījuma vietā darbā ar atkarīgo. Galvenie secinājumi, kas izriet no teorētiskās un empīriskās daļas apkopojuma ir sekojoši:

- Atkarības skaidrojums ir atkarīgs no konteksta un jomas, kur šis jēdziens tiek aplūkots. No sociālā vai psiholoģiskā aspekta, to saista ar slimību, kas veicina noziedzību.
- Sociālais darbs ar atkarīgo notiesāto tiek identificēts kā viens no resocializācijas un rehabilitācijas procesiem.
- Galvenās sociālā darba metodes ietver darbu ar notiesātajiem grupās, pielietojot uzvedības pārmaiņu modeli un motivējošo intervēšanu, kas saskan ar teorētiskajā analīzē minēto. Atkarīgo centrā netika iegūts apspirinājums, ka darbā tiktu pielietota Dzīvespēka teorija. Taču Centra metodiskajos norādījumos norādīts, ka darbā tiek pielietotas citas sociālā darba teorijas un metodes, kas strādā uz notiesāto kognitīvajiem procesiem u.c. faktoriem, kas ietekmē pārmaiņas. Notiesātajiem tiek veikts riska un vajadzību izvērtējums, kas palīdz identificēt riskus un veicamās darbības recidīva mazināšanai. Tas kā nozīmīgs paņēmieni darbā ar notiesāto tika minēts arī teorētiskajā analīzē.
- Darbs Centrā notiek organizējot sociāli atbalstāmu mijiedarbību ar apkārtējiem, kas balstīts uz uzticību, cieņu un vienlīdzību.
- Sociālā darba jēdziens Atkarīgo centrā nevar tikt saistīts tikai ar sociālo darbinieku, jo sociālā darba pazīmes ir saskatāmas arī kontaktpersonu un kapelāna ikdienas darbā ar atkarīgajiem. Arī teorētiskajā analīzē tika pievērta uzmanība tam, ka citu valstu pētījumos atbalsta persona tiek definēta dažādi-

sociālais darbinieks, konsultants u.c. Kas liecina par to, ka nav vienotas atbalstošo personu definīcijas, kas veic sociālo darbu.

- Sociālā darbiniece motivējošo intervēšanu norādīja, kā vienu no pamat metodēm ikdienas darbā ar notiesātajiem.
- Centrā organizētās atkarību mazināšanas programmas rosina izmaiņas notiesāto uzvedībā, domāšanā un motivācijā.
- Bažas notiesātajos rada to spējas uzturēt Centrā apgūtās prasmes un iemaņas atbrīvojoties no ieslodzījuma, atgriežoties ierastajā vidē, kurā nav notikušas pārmaiņas, kas norāda uz nepieciešamību pēc pakalpojuma pēctecības.
- Teorētiskajā analīzē tika norādīts, ka ieslodzījuma vietās tiek izmantota terapeitiskās kopienas metode. Tas nodrošina strukturētu vidi koncentrējoties uz resocializāciju, intensīvu terapiju un izmaiņām uzvedībā pakāpeniski palielinot notiesāto atbildību, iekļaujot arī pāreju uz dzīvi brīvībā. Šī principa pamatelementi tika saskatīti arī Centrā īstenotajā darbā, tajā pielietotajā kopienas principā atrodies Centrā. Terapeitiskās kopienas metode paredz arī pāreju uz reālo dzīvi un atbalsta mehānisma uzturēšanu pēc atbrīvošanās, kas no Centra puses netiek organizēts. Šis darbs tiek nodots citu institūciju pārziņā.
- Centrā pilnībā nav izstrādāta sistemātiska un regulāra atgriezeniskā saite ar atkarīgajiem, kuri ir beiguši atkarības mazināšanas programmu un atgriezušies sabiedrībā. Neiegūstot regulārus datus par notiesāto recidīvu un dzīvi brīvībā nav iespējams analizēt programmu efektivitāti un to ietekmi uz notiesāto atrodies ārpus brīvības atņemšanas iestādēm.
- Sociālā darbinieka iesaiste notiesāto atkarīgo resocializācijā ir ierobežota Centrā esošo noteikumu un nodarbību grafika intensitātes dēļ.
- Darbā ar notiesātajiem tiek iesaistīti arī brīvprātīgie un dažādu profesiju pārstāvji, organizējot tikšanās un nodarbības, kas veicina notiesāto mijiedarbību ar citiem sabiedrības locekļiem, un iespēju Centrā apgūtās prasmes izmēģināt nekavējoties.
- Centrā pieejamo speciālistu skaits ir nepietiekams, lai atvērtu jaunas nodaļas un uzņemtu vairāk notiesāto.
- Ir nepieciešamas regulāras atkarīgo konsultācijas pie infektologa, kas veicinātu to veselības stāvokļa uzlabošanu, jo vairumā gadījumu narkomāniem ir infekcijas slimības tādas kā C hepatīts vai HIV.

- No respondentu puses tiek atzinīgi vērtēta Centra darbība, tajā īstenotās programmas un ikdienas ritms, taču kritizēta ierobežotā iespēja sazināties un tikties ar ģimenes locekļiem.
- Teorētiskajā analīzē norādīts, ka faktori, kas ietekmējuši notiesāto reintegrāciju sabiedrībā un atturēšanos no noziedzības ir vielu atkarība, nodarbinātība, ģimenes atbalsts, draugu ietekme, personīgā motivācija un vecums. Pētījuma laikā apstiprinājās, ka ģimenes un draugu atbalsts ir nozīmīgs resocializācijas procesā, ko apliecināja arī respondenti. Pētījuma rezultāti norāda, ka liela nozīme ir notiesāto motivācijai veikt izmaiņas un to vecumam, kā arī ieslodzījuma vietā pavadītajam laikam, kam teorētiskajā analīzē netika pievērsta uzmanība no citu pētnieku puses.
- Resocializācijas procesa pamatnostādņēs 2015.- 2020.gadam kā prioritāte norādīta nepieciešamība atjaunot saites ar ģimeni un tuviniekiem, taču reālā situācija Centrā par to neliecina.
- Tiek novērota sadarbības organizēšana ar pašvaldībām, kurās notiesātie atgriezīsies pēc atbrīvošanās no ieslodzījuma vietām. Atsaucība un atbalsts no dažām pašvaldībām ir neliela, vai arī tās nav vispār.
- Lielākā notiesāto problēma –dzīvesvietas neesamība, kas rada augstu recidīva risku.
- Teorētiskajā analīzē norādīts uz nepieciešamību apmācīt darbiniekus darbam ar atkarīgu notiesāto. Pēc pētījuma laikā iegūtās informācijas, Centrā ir nepietiekami nodrošinātas regulātas un pilnvērtīgas apmācības darbiniekiem, uzsākot darba attiecības Atkarīgo centrā.
- Sociālais darbinieks nav pilnībā nodrošināts ar ikdienas darbam nepieciešamo inventāru.
- Dinamiskais ikdienas ritms liedz Centra vadībai iespēju iedziļināties darbinieku problēmās, kas rada papildus darbu citiem Centra darbiniekiem un ietekmē darbinieku spēju efektīvi strādāt ar notiesātajiem.
- Sociālais darbs ar atkarīgu ieslodzīto ir viena no resocializācijas procesa prioritātēm.

REKOMENDĀCIJAS

Apkopojot teorētiskās un praktiskās izpētes rezultātus, autore ir sagatavojusi rekomendācijas par sociālā darba ieslodzījuma vietās attīstību un darbu ar atkarīgiem notiesātajiem.

Ieslodzījuma vietu pārvalde:

- Pieņemot darbā jaunus darbiniekus un iesaistot tos resocializācijas darbā ar atkarīgām personām, regulāri ir nepieciešams organizēt apmācības, lai darbinieki spētu efektīvāk atbalstīt un palīdzēt notiesātajiem pārmaiņu procesā.
- Regulāri izglītojoši pasākumi IeVP Centrālajā aparātā, IeVP struktūrvienībās, to darbiniekiem un notiesātajiem par atkarības mazināšanas programmām un Centrā īstenoto resocializācijas darbu.
- Organizēt sociālajiem darbiniekiem un citiem sociālā darba veicējiem apmācības par sociālā darba metožu un teoriju pielietojumu darbā ar notiesātajiem atkarīgajiem.
- Dot iespēju sociālajam darbiniekam, saskaņojot ar savu tiešo priekšnieku, izlemt jautājumu par atbrīvošanās naudas apmēra piešķiršanu notiesātajiem.
- Profesionāla medicīniskā personāla piesaiste- narkologs uz pilnu slodzi, infektologs.
- Atkarīgo centrā veikto psihologa darbu iekļaut kā prakses darbu psihologa amatā nevis, tikai kā amatpersonai.
- Nodrošināt jaunajiem darbiniekiem pieeju nepieciešamajām datu bāzēm un resursiem tiešo darba pienākumu veikšanai.

Olaines cietuma Atkarīgo centrā:

- Visu kolektīva darbinieku saliedēšanas pasākumi, supervīzijas vai diskusijas uz vietas Centrā, iesaistoties arī Centra vadībai.
- Sociālajam darbiniekam nodrošināt piekļuvi datubāzēm, e-pasta izveide un darba telefona pieeja, lai tas varētu veikt savus tiešos darba pienākumus.
- Regulāras darbinieku apmācības, uzsākot darba attiecības, par darbu ar atkarīgām personām, dinamiskās drošības pamatelementiem.
- Organizēt apmācības visiem Centra darbiniekiem, kas veic sociālo darbu par sociālā darba metožu pielietojumu ikdienas darbā ar atkarīgu personu.

- Sociālajam darbiniekam organizēt grupu nodarbības par notiesātajiem aktuālajiem jautājumiem- pieejamie pabalsti pēc atbrīvošanās, mājokļa jautājumi, rehabilitācijas iespējas arī turpmāk u.c., jautājumi.
- Piesaistīt jaunus profesionāļus un apsardzes darbiniekus Centram, mazinot pārejo darbinieku slodzi un izdegšanas risku.
- Piesaistot papildus speciālistus, atvērt jaunas nodaļas izlīdzinot notiesāto skaitu tajās un uzņemot jaunus notiesātos, atbilstoši Centra kapacitātei.
- Risināt jautājumu par telefona sakaru pieejamību ikvienam notiesātajam par samērīgu cenu.
- Biežāk organizēt iespēju notiesātajiem tikties ar ģimenes locekļiem.
- Rūpīgāk izvērtēt dienas režīmu un laika intervālu starp pastaigām brīvdienās, lai tas būtu samērīgs ar iekštelpās pavadīto laiku.
- Organizēt regulāru un sistemātisku atgriezenisko saiti ar notiesātajiem, kas pabeiguši atkarības mazināšanas programmu.
- Veidot uzskaiti par notiesātajiem, to recidīvu un spējām uzturēt programmās iegūtās prasmes atrodoties brīvībā.
- Nodrošināt Centrā ikdienas apģērbu atbilstoši sabiedrībā pieņemtajam un programmā mācītajam, neizsniedzot notiesātajiem kā ikdienas apģērbu treniņtērpus.

PATEICĪBAS

Vēlos izteikt pateicību maģistra darba vadītājam docentam Dr.sc.soc. Marekam Niklasam par pacietību, sapratni, atbalstu, ieguldīto laiku un darbu, sniedzot konstruktīvus priekšlikumus un padomus visā maģistra darba rakstīšanas laikā.

Paldies recenzentam pētniekam Anvaram Zavackim par vērtīgiem ieteikumiem.

Liels paldies Olaines cietuma Atkarīgo centra kolektīvam, bet īpašs paldies par atbalstu sociālajai darbiniecei Kristiānai un kapelānam Oskaram.

Novērtēju visu pētījuma dalībnieku atsaucību un aktīvu līdzdalību pētījumā.

Pateicos arī saviem kolēģiem no Valsts probācijas dienesta, kursa biedriem un citiem pasniedzējiem par morālu atbalstu, uzmundrinājumu un iedrošinājumu, kas palīdzēja pabeigt maģistra darbu.

Liels paldies arī manai un drauga ģimenēm par izturību, pacietību un atbalstu ilgstošajā un nogurdinošajā maģistra darba rakstīšanas procesā.

IZMANTOTIE INFORMĀCIJAS AVOTI

- Alliance. (2004). *Motivācijas intervija ar injicējamo narkotiku lietotājiem, Metodiskās rekomendācijas HIV/AIDS profilakses programma sociālajiem darbiniekiem*. Rīga, Premium Print.
- Andrews, D.A., Bonta, J., & Wormith, J. S. (2011). The risk-need-responsivity (RNR) model: Does adding the good lives model contribute to effective crime prevention? *Criminal Justice and Behavior*, 38(7), 735-755. DOI: 10.1177/0093854811406356
- Andrews, D., Feit, M., & Everett, K. (2011). Substance Abuse Treatment in United States Prisons: A Social Work Perspective. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 21(7), 744-751., DOI: 10.1080/10911359.2011.614563
- Arkliņš G.(2012). *Notiesāto personu resocializācijas process*. Latvijas Universitāte, Juridiskā fakultāte, Izgūts no LU noslēguma darbu datubāzes.
- Benkova. K., Stoykov A., Shosheva V., Vasilev R., Georgiev Y. (2017). DYNAMICS OF PERSONALITY CHANGES IN PRISONERS AS A RESULT OF THE SOCIAL WORK WITH THEM. *Trakia Journal of Sciences*, No 4., doi:10.15547/tjs.2017.04.011.
- Bukliša V. (2015). *Sieviešu resocializācija ieslodzījuma vietās un ieteikumi situācijas uzlabošanai*. Latvijas Universitāte, Juridiskā fakultāte, Izgūts no LU noslēguma darbu datubāzes.
- Chu D.C., Sung H-E. (2014). Causation of Drug Abuse and Treatment Strategy: A Comparison of Counselors' Perceptions of Faith-Based and Secular Drug Treatment Programs. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, SAGE, DOI: 10.1177/0306624X12462855
- Centrālā Statistikas pārvalde (CSP). (2018). *SKG04, Notiesāto personu skaits pēc nozieguma veida*. Izgūts no http://data.csb.gov.lv/pxweb/lv/Sociala/Sociala_ikgad_sabkart/SK0040.px/table/tableViewLayout1/?rxid=cdbc978c-22b0-416a-aacc-aa650d3e2ce0
- Craig, Liz. (2012). Reentry and evidence-based practices: Motivational interviewing. (NIC Update). *Corrections Today*, 74(2), 88. ISSN: 0190-2563.

- Crouch, M., & McKenzie, H. (2006). The logic of small samples in interview-based qualitative research. *Social Science Information*, 45(4), 483-499. DOI: 10.1177/0539018406069584
- Davis C., Bahr S.J. & Ward C. (2012) The process of offender reintegration: Perceptions of what helps prisoners reenter society. *Criminology & Criminal Justice*, SAGE, DOI: 10.1177/1748895812454748
- Deruma L. (2016). *Resocializācijas mērķu sasniegšana nodarbinot ar brīvības atņemšanas sodu notiesātos*. Latvijas Universitāte, Juridiskā fakultāte, Izgūts no LU noslēguma darbu datubāzes.
- Dombrovskis, V., Jansone E., Zviedre-Udalova I., Hofmane A. (2017). *Metodiskie norādījumi Olaines cietuma (Latvijas Cietumu slimnīcas) Atkarīgo centra Izvērtēšanas nodaļas notiesāto personu padziļinātās izvērtēšanas organizēšanai*. Olaine.
- Dreimane I. (2007). *Sociālais darbs ar alkoholatkarīgu sievieti ģimenē*. Latvijas Universitāte, Sociālo zinātņu fakultāte, Izgūts no LU noslēguma darbu datubāzes.
- Eiropas Narkotiku un Narkomānijas uzraudzības centrs (EMCDDA). (2017). *Latvija. Eiropas ziņojums par narkotikām 2017*. Slimību profilakses centrs, Luksemburga: Eiropas Savienības Publikāciju birojs, doi:10.2810/253044
- Eiropas Narkotiku un Narkomānijas uzraudzības centrs (EMCDDA). (2017). *Lietuva, Eiropas ziņojums par narkotikām*. Luksemburga : Eiropas Savienības publikāciju birojs, doi:10.2810/02212
- Eiropas Narkotiku un Narkomānijas uzraudzības centrs (EMCDDA). (2017). *Igaunija, Eiropas ziņojums par narkotikām*. Luksemburga : Eiropas Savienības publikāciju birojs, doi:10.2810/975459
- Eiropas Narkotiku un Narkomānijas uzraudzības centrs (EMCDDA). (2017). *Eiropas ziņojums par narkotikām*. Luksemburga : Eiropas Savienības publikāciju birojs, doi:10.2810/777889
- European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction. (2017.) *Estonia, Country Drug Reports 2017, Drug laws and drug law offences*. Izgūts no http://www.emcdda.europa.eu/countries/drug-reports/2017/estonia/drug-laws-and-offences_en
- European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction. (2017). *Lithuania, Country Drug Reports 2017, Drug laws and drug law offences*. Izgūts no http://www.emcdda.europa.eu/countries/drug-reports/2017/lithuania/drug-laws-and-offences_en

- Ekeland, T., Bergem, R., & Myklebust, V. (2018). Evidence-based practice in social work: Perceptions and attitudes among Norwegian social workers. *European Journal of Social Work*, 1-12. <https://doi.org/10.1080/13691457.2018.1441139>
- Emsley, T. G. (2013). *Using group motivational interviewing techniques to encourage client progression through the stages of change* (Order No. 3565646). Available from ProQuest Dissertations & Theses Global. (1417778157).
- European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT). (2017). *ZIŅOJUMS LATVIJAS VALDĪBAI PAR EIROPAS KOMITEJA SPĪDZINĀŠANAS UN NECILVĒCĪGAS VAI PAZEMOJOŠAS RĪCĪBAS VAI SODA NOVĒRŠANAI (CPT) VIZĪTI LATVIJĀ NO 2016. GADA 12. LĪDZ 22. APRĪLIM*. Izgūts no <https://rm.coe.int/pdf/168072ce52>
- ETB (Euro term bank). (2018). *Eiropas Savienības vārdnīca*. Izgūts no <http://www.eurotermbank.com/search.aspx?text=atkar%C4%ABba%20no%20narkotiku%C4%81m&langfrom=lv&langto=lv&where=etb%20extres&advanced=false#pos%3D3>
- Fassler, A. (2007) *Merging task -centered social work and motivational interviewing in outpatient medication assisted substance abuse treatment: Model development for social work practice* (Order No. 3279441). Available from ProQuest Dissertations & Theses Global. (304706398).
- Fugard, A. J., & Potts, H. W. (2015). Supporting thinking on sample sizes for thematic analyses: a quantitative tool. *International Journal Of Social Research Methodology*, 18(6), 669-684. doi:10.1080/13645579.2015.1005453
- Giordano, P., Cernkovich, S., & Rudolph, J. (2002). Gender, Crime, and Desistance: Toward a Theory of Cognitive Transformation. *American Journal of Sociology*, 107(4), 990-1064. ISSN: 00029602
- Gitterman, A., & Knight, C. (2016). Promoting Resilience Through Social Work Practice with Groups: Implications for the Practice and Field Curricula. *Journal of Social Work Education*, 52(4), 448-461. DOI: 10.1080/10437797.2016.1198295
- Grīnberga M. (2011). *Sociālais darbs slimnīcā*. Latvijas Universitāte Sociālo zinātņu fakultāte, Izgūts no LU noslēguma darbu datubāzes.
- Grommon E.L. (2013). *Prisoner Reentry Programs: Penetrating the Black Box for Better Theory and Practice*. LFB Scholarly Publishing LLC, El Paso 2013, ISBN 978-1-59332-537-4.

- Hopley A., Brunelle C. (2016). *Substance use in incarcerated male offenders: Predictive validity of a personality typology of substance misusers*. *Addictive Behaviors, Elsevier*. <https://doi.org/10.1016/j.addbeh.2015.10.001>
- Ieslodzījuma vietu pārvalde. (2017). *2016.gada publiskais pārskats*. Izgūts no <http://www.ievp.gov.lv/index.php/publikacijas/gada-publiskais-parskats>
- Ieslodzījuma vietu pārvalde. (2016). *Konference par dinamisko drošību*. Izgūts no <http://www.ievp.gov.lv/index.php/131-konference-par-dinamisko-drosibu-cietumos>
- Ieslodzījumu vietu pārvalde. (2018). *Par projektu, „Jaunas nodaļas izveide Olaines cietumā, ieskaitot būvniecību un personāla apmācību”*. Izgūts no <http://www.ievp.gov.lv/index.php/projektu-realizacija/norvegijas-finansu-instruments/projekts-jaunas-nodalas-izveide-olaines-cietuma-ieskaitot-buvniecibu-un-personala-apmacibu-par-projektu>
- Ieslodzījuma vietu pārvalde. (24.04.2018). *Pirmā tikšanās ar Olaines cietuma Atkarīgo centra bijušajiem klientiem un darbiniekiem*. Izgūts no <http://www.ievp.gov.lv/index.php/280-pirma-tiksanas-ar-olaines-cietuma-atkarigo-centra-bijusajiem-klientiem-un-pirma-tiksanas-ar-olaines-cietuma-atkarigo-centra-bijusajiem-klientiem-un-darbiniekiem>
- IeM. (2014). *Informatīvais ziņojums par „Par Narkotisko un psihotropo vielu un to atkarības izplatības ierobežošanas un kontroles pamatnostādņu 2011.–2017.gadam ieviešanu no 2011. gada līdz 2013. gadam”*. Izgūts no <http://www.emcdda.europa.eu/system/files/attachments/5405/Ministry%20of%20the%20Interior%20%282015%29%20Mid-term%20review%20of%20Latvia%27s%20National%20Programme%20for%20the%20Control%20of%20Narcotics%202011-17.pdf>
- Krimināllikums. (17.06.1998). *Publicēts oficiālajā laikrakstā "Latvijas Vēstnesis"*, 8.07.1998., Nr. 199/200 (1260/1261). Izgūts no <https://www.vestnesis.lv/ta/id/88966>
- Kelly L. (2017). *Mental health and criminal justice systems: a social work perspective*. Book review. University of Dundee, <https://doi.org/10.1080/02615479.2017.1296805>
- Kropļijs A., Raščevska M. (2004). *Kvalitatīvās pētniecības metodes sociālajās zinātnēs*. Rīga: RAKA
- Langer C.L., Lietz C.A. (2015). *Applying Theory to Generalist Social Workpractice. A case study approach*. John Wiley & Sons, Inc., Hoboken, New Jersey.
- Lavrakas, P. J. (2008). *Encyclopedia of survey research methods* Thousand Oaks. CA: SAGE Publications Ltd doi: 10.4135/9781412963947

- Latkovskis A., Loskutovs A., Sunepa D. (14.06.2016). *Saeimas aizsardzības, iekšlietu un korupcijas novēršanas komisijas sēdes protokols Nr.124.,2016.gada 14.jūnijā*. Olaine. Izgūts no titania.saeima.lv/livs/saeimasnotikumi.nsf/0/.../PR_2016_06_14_10_00_AIKNK.doc
- Latvijas Sodū izpildes kodekss. (01.04.1971). Augstākā Padome, "Ziņotājs", 1, 01.01.1971., Izgūts no <https://likumi.lv/doc.php?id=90218>
- Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodekss. (01.07.1985). Augstākā Padome, „Ziņotājs”, 51,20.12.1984. Izgūts no <https://likumi.lv/doc.php?id=89648>
- Loughran H., Livingston W. (2014). Editorial. *Routledge, Social Work Education*, <http://dx.doi.org/10.1080/02615479.2014.937903>
- Luste M. (29.08.2016). *Krustpunktā. Ievads*. IeVP. Izgūts no <http://www.ievp.gov.lv/index.php/34-projektu-realizacija/norvegijas-finansu-instruments/projekts-jaunas-nodales-izveide-olaines-cietuma-ieskaitot-buvniecibu-un-personala-apmacibu/informacija-par-projekta-istenosanu/74-krustpunkta-ievads?highlight=WyJhdGthclx1MDEyYmJcdTAxMDEiXQ>
- Mārtinsons, K., Pipere A. (2016). *Pētniecība, teorija un prakse*. Rīgā: Raka.
- Martinson R. (1974). What works? Questions and answers about prison reform. *The Public Interest* 35: 22-54. Izgūts no http://www.pbpp.pa.gov/research_statistics/Documents/Martinson-What%20Works%201974.pdf
- Martinson R. (1979). New Findings, New Views: A Note of Caution Regarding Sentencing Reform. *Hofstra Law Review*, Volume 7, Issue 2, Article 1. Aizgūts no <https://scholarlycommons.law.hofstra.edu/hlr/vol7/iss2/1>
- Ministru kabineta 2013. gada 9. aprīļa noteikumi Nr. 191 "Notiesātā resocializācijas īstenošanas kārtība". *Publicēts oficiālajā izdevumā "Latvijas Vēstnesis"*, 11.04.2013., Nr. 70 (4876) <https://www.vestnesis.lv/op/2013/70.6>
- Ministru kabineta 2015.gada 24.septembra noteikumi Nr.580 "Par Ieslodzīto resocializācijas pamatnostādņem 2015.–2020. gadam". *Publicēts oficiālajā izdevumā "Latvijas Vēstnesis"*, 30.09.2015., Nr.191 (5509) <https://www.vestnesis.lv/op/2015/191.4>
- Ministru kabineta 2017. gada 3. janvāra noteikumi Nr. 23 "Iekšējās kārtības noteikumi brīvības atņemšanas iestādes struktūrvienībā, kurā tiek īstenota resocializācijas programma atkarību mazināšanai". *Publicēts oficiālajā izdevumā "Latvijas Vēstnesis"*, 1.02.2017., Nr. 25 (5852) <https://www.vestnesis.lv/op/2017/25.1>

- Nacional Institute on Drug Abuse. (2014). *Drugs, Brains and Behaviors. The Science of Addiction.* NIH Pub. No. 14-5605. Izgūts no https://d14rmgtrwzf5a.cloudfront.net/sites/default/files/soa_2014.pdf
- OCAC. (07.11.2017). *Labdien! Mēs Jums pastāstīsim par Olaines cietuma Atkarīgo centru. Seko līdzi!* Olaines cietuma Atkarīgo centrs. Izgūts no <https://onedrive.live.com/view.aspx?resid=B71B94A8E13D393!15084&ithint=file%20pptx&app=PowerPoint&authkey=!AO2PBgWDXwzQfS0>
- Padgett, K.D. (2017). *Qualitative Methods in Social Work Research.* Third Edition, Los Angeles, Sage Publications Inc., Izgūts no: https://books.google.lv/books?hl=lv&lr=&id=M32zDAAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=qualitative+method+in+social+work+research+interview&ots=Odu-4_fA4o&sig=zomIH38mL4KNN5sbiF4R8Y2h_fI&redir_esc=y#v=snippet&q=focus%20group&f=false
- Pedro D. (2000). ADDICTION TREATMENT AND THE CRIMINAL SYSTEM: THE REBIRTH OF REHABILITATION THERAPEUTIC JUSTICE SYSTEM. *Humanity and Society*, Volume 24, Number 4. DOI: 10.1177/016059760002400405
- Pētersone I. (2008). *Sociālā pedagoga sociālās korekcijas darbība Cēsu audzināšanas iestādē nepilngadīgajiem.* Rīga: Latvijas Universitātes Pedagoģijas un psiholoģijas fakultāte, Skolotāju izglītības nodaļa, Izgūts no LU noslēguma darbu datubāzes.
- Prochaska J., Norcross J., Diclemente C. (2013). *Applying the stages of change, Psihoterapy in Australija.* vol.19 no.2., *PsychOz Publications.* Izgūts no http://www.psychotherapy.com.au/fileadmin/site_files/events/pdfs/APPLYING_THE_STAGES_OF_CHANGE_JOHN_NORCROSS.pdf
- Pro-change. (2018). *The Transtheoretical Model, Behavior Systems, inc.* Izgūts no <https://www.prochange.com/transtheoretical-model-of-behavior-change>
- Reamer, F. (2004). Social Work and Criminal Justice. *Journal of Religion & Spirituality in Social Work: Social Thought*, 23(1-2), 213-231. DOI:10.1300/J377v23n01_12
- Rīgas domes Labklājības departaments. (2018). *Kas ir atkarība? Veselīgs rīdzinieks vesalā Rīgā.* Izgūts no <http://www.veseligsridzinieks.lv/kas-ir-atkariba/>
- Sabiedriskās domas un tirgus izpētes centrs. (2018). *Kvalitatīvās izpētes metodes.* Izgūts no <http://www.petijumi.lv/kvalitativas-izpetes-metodes/>
- Sampson R.J., Laub H.J. (2011). *A general age-graded theory of crime: Lessons learned and the future of life-course criminology.* Izgūts no https://www.researchgate.net/publication/267817138_A_General_Age-

Graded Theory of Crime Lessons Learned and the Future of Life-
Course Criminology

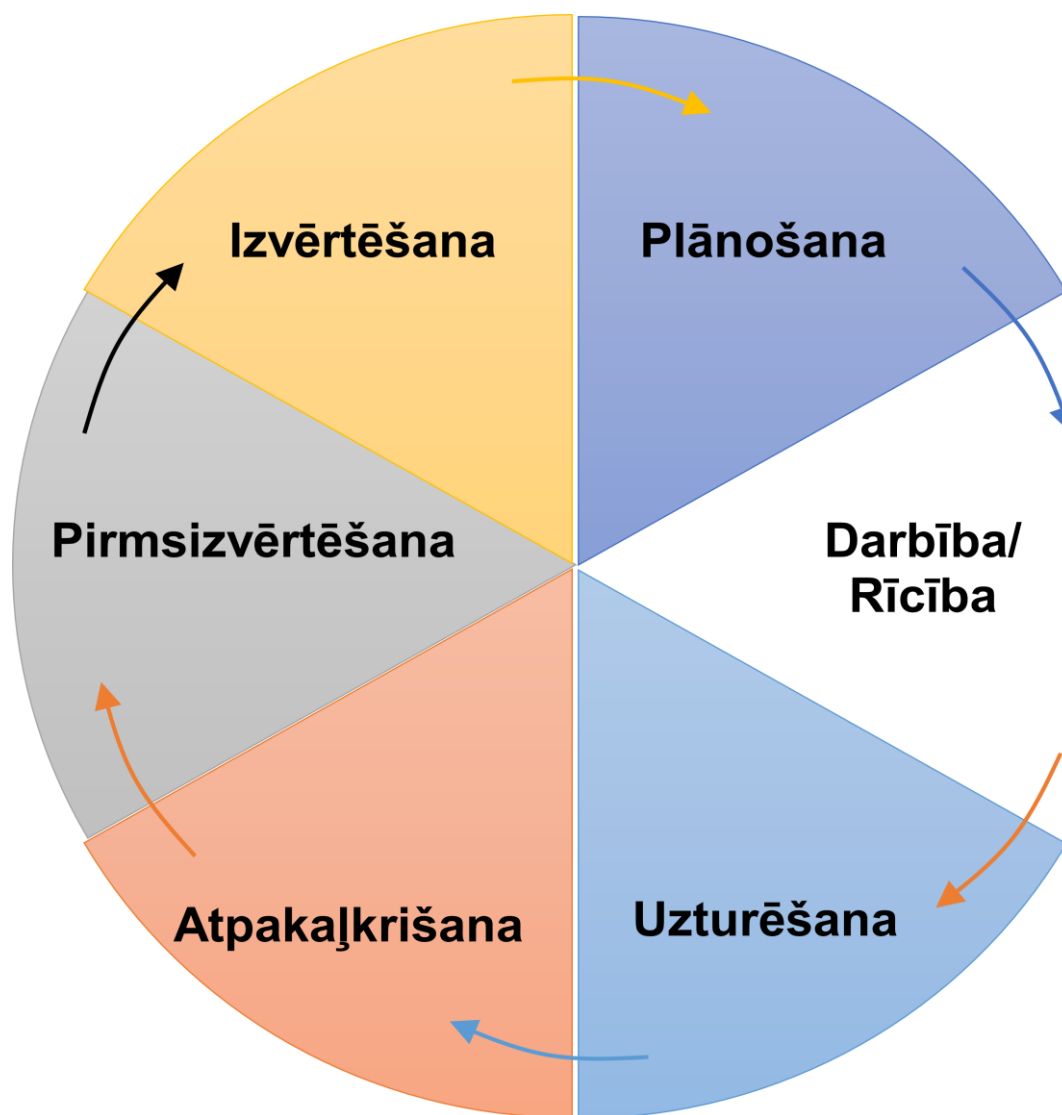
- Severson M. (1994). Adapting Social Work Values to the Corrections Environment. *National Association of Social Work*, Social Work, 39(4), 451-456.
- Sniķere S., Trapencieris M. (2016). *Atkarību izraisīto vielu lietošana iedzīvotāju vidū, Analītisks pārskats*. Slimību profilakses un kontroles centrs. Izgūts no https://www.spkc.gov.lv/upload/Petijumi%20un%20zinojumi/Atkaribu%20slimibu%20petijumi/Diana/atkaribu_izraisosu_vielu_lietosana.pdf
- Šiļņeva L., Osis J., Ābele A., Trapenciēre I., Dambe I., Trapencieris M., Vilciņa A. (2005). Pētījums Ieslodzīto un no ieslodzījuma atbrīvoto personu izglītības, nodarbinātības un sociālās rehabilitācijas pakalpojumu pieejamība. *Eiropas Kopienas iniciatīvas EQUAL projekts Jauni risinājumi bijušo ieslodzīto nodarbinātības veicināšanai, Equal Latvija*. Izgūts no http://providus.lv/article_files/1577/original/Equal%20petijums.pdf?1332249353
- Taormina, R. J. (2015). Adult Personal Resilience: A New Theory, New Measure, and Practical Implications. *Psychological Thought*, 8(1), 35-46. doi:10.5964/psyc.v8i1.126
- Taylor C.J. (2016). The Family's Role in the Reintegration of Formerly Incarcerated Individuals: The Direct Effects of Emotional Support. *The Prison Journal*, 2016.Vol. 96(3) 331-354., DOI: 10.1177/0032885516635085.
- Ušacka I. (02.06.2016). *Olaines cietuma Atkarīgo centrs- jaunas iespējas, jauni risinājumi*. Olaines cietuma (Latvijas cietumu slimnīcas) Atkarīgo centrs. Izgūts no: https://www.spkc.gov.lv/upload/Prezentacijas/EMCDDA/2016/olaines_cietums_0206_2016.pdf
- Vanaga D. (22.04.2017). *Sociālpsiholoģiskās metodes darbā ar nebrīvprātīgu klientu, Uzvedības pārmaiņu modelis*. Lekciju materiāls, Rīgā.
- Veselības ministrija. (07.07.2017). *Vielas un darbības, kas izraisa neveselīgas atkarības*. Izgūts no <http://www.vm.gov.lv/lv/tava-veseliba/jauniesiem/vielas-un-darbibas-kas-izraisa-ne-veseligas-atkaribas/>
- Walters S., Clark, M., Gingerich R., Meltzer M. (2007). Likumpārkāpēju motivēšana mainīties, Rokasgrāmata probācijas un pirmstermiņa atbrīvošanas sistēmai. NiC Accession Number 022253.

- Wilson Blank A., & Farkas K. (2014). Collaborative Adaptations in Social Work Intervention Research in Real-World Settings: Lessons Learned from the Field. *Journal of Evidence-Based Social Work*, 11:1-2, 183-192, DOI: 10.1080/15433714.2013.847267
- West R. (2013). *Model of addiction, EMCDDA Insights*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, doi: 10.2810/99994
- Zimmerman, M. A., Stoddard, S. A., Eisman, A. B., Caldwell, C. H., Aiyer, S. M., & Miller, A. (2013). *Adolescent Resilience: Promotive Factors That Inform Prevention*. *Child Development Perspectives*. 7(4), 215-220. doi:10.1111/cdep.12042
- Zvaigzne Z.. (2017). *Latvijas ieslodzījuma vietu veselības aprūpes atbilstība Starptautisko cilvēktiesību principiem*. Latvijas Universitāte, Juridiskā fakultāte, Izgūts no LU noslēguma darbu datubāzes.

PIELIKUMI

1. pielikums

Uzvedības pārmaiņu modelis

1.1.att. Uzvedības pārmaiņu modelis (Vanaga, 22.04.2017.; Pro-change, 2018)

Daļēji strukturētās intervijas jautājumi notiesātajiem

Paldies, ka piekritāt piedalīties sarunā! Mani sauc Liene Beriņa, esmu Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes maģistra studiju programmas “Sociālais darbs kriminālās justīcijas jomā” 2.kursa studente. Maģistra darba ietvaros veicu pētījumu par sociālo darbu IeVP Olaines cietuma (Latvijas Cietumu slimnīca) Atkarīgo centrā. Veicot šo pētījumu garantēju jums pilnīgu konfidencialitāti un sniegto atbilžu anonimitāti. Intervijā iegūtie dati tiks izmantoti tikai apkopotā veidā.

- Cik Jums gadu? Izglītība? Ģimenes stāvoklis?
- Cik ilgi atrodaties ieslodzījumā? Par ko? Kad plānots atbrīvoties?
- Kādas vielas lietojāt, cik ilgi?
- Kāpēc sākāt lietot?
- Kāpēc ieradāties Centrā? Kā pāiet ikdienu Centrā?
- Ar kādiem speciālistiem strādājat?
- Kādi cilvēki palīdz Jums nelietot, cīnīties ar atkarību- ģimene, draugi, atbalsta grupas, sociālie darbinieki? Kādas ir Jūsu attiecības?
- Kas Jūs sagaida pēc atbrīvošanās?
- Kādas pārmaiņas esat novērojis sevī?
- Ko gribas sasniegt/ izdarīt pēc atbrīvošanās?
- Kur dzīvosiet pēc atbrīvošanās?
- Pie kā meklēt palīdzību, atbalstu Jūsu pašvaldībā?
- Ko vēlaties vēl pateikt?
- Paldies par atsaucību!

Daļēji strukturētās intervijas jautājumi sociālajam darbiniekam

- Vārds? Kāda ir Jūsu izglītība? Darba pieredze?
- Kāda ir Jūsu darba pieredze ar atkarīgām personām?
- Kādi ir Jūsu amata pienākumi?
- Kādas sociālā darba teorijas, metodes un tehnikas līdzekļus pielietojat strādājot ar atkarīgajiem?
- Vai Jums Atkarīgo centrā ir pietiekoši daudz resursu, lai spētu palīdzēt klientiem ?
- Kādi, Jūsaprāt, ir galvenie iemesli personu atkarībām?
- Kas, Jūsaprāt, būtu nepieciešams atkarību problēmu mazināšanai sabiedrībā?
- Ar kādām problēmām visbiežāk klienti vēršas pie Jums?
- Kādi ir pieejamie pakalpojumi klientiem pēc atbrīvošanās? Vai notiesātie zina, kur var vērsties pēc palīdzības brīvībā? Kā norit sadarbība ar to pašvaldību, sociālajiem dienestiem uz kuriem dodas klienti pēc atbrīvošanās no ieslodzījuma?
- Ko vēlaties vēl pieminēt, kas netika pajautāts?
- Paldies par atsaucību!

Fokusgrupas diskusijas jautājumi

- Vārds, izglītība, IeVP apmācības, darba pieredze ar atkarīgajiem?
- Kā norit ikdienas darbi Atkarīgo centrā?
- Kā vērtējat dinamiskās drošības pielietojumu Centrā?
- Ar kādām problēmām ikdienā klienti vēršas pie Jums?
- Kāpēc klienti nonākuši līdz atkarībai?
- Ko notiesātie biežāk zaudē atkarības problēmu dēļ?
- Vai iepriekš ir vērsušies pēc palīdzības pie speciālistiem vai kādām organizācijām?
- Kā personības iezīmes ietekmē remisiju, uzturēšanu?
- Kas, Jūsuprāt, nepieciešams, lai klienti varētu pilnvērtīgi atgriezties sabiedrībā un uzturētu Centā apgūtās prasmes?
- Vai ir kaut kas, ko vēlaties pieminēt?
- Paldies par atbildēm!

Daļēji strukturētās intervijas jautājumi ar VPD klientiem

Paldies, ka piekritāt piedalīties sarunā! Mani sauc Liene Beriņa, esmu Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes maģistra studiju programmas “Sociālais darbs kriminālās justīcijas jomā” 2.kursa studente. Maģistra darba ietvaros veicu pētījumu par sociālo darbu IeVP Olaines cietuma (Latvijas Cietumu slimnīcas) Atkarīgo centrā.

Veicot šo pētījumu garantēju jums pilnīgu konfidencialitāti un sniegto atbilžu anonimitāti. Intervijā iegūtie dati tiks izmantoti atbilstoši iepriekš noslēgtās vienošanās ietvaros.

1. Jūsu vārds, vecums, izglītība.
2. Par ko nonācāt ieslodzījumā?
3. Cik ilgu laiku pavadījāt ieslodzījumā/ Olaines cietuma Atkarīgo centrā?
4. Kādas programmas pabeidzāt, kā noritēja ikdiena Centrā?
5. Kā vērtējat speciālistu- sociālā darbinieka, psihologa, kontaktpersonu kapelānaveikto darbu Centrā?
6. Kā vērtējat Atkarīgo Centru kopumā?
7. Kas palīdz uzturēt remisiju, nelietot?
8. Kas bija grūtākais pēc atbrīvošanās, ar kādām problēmām saskārāties?
9. Vai Jūsu pašvaldība piedāvāja atbalstu pēc atbrīvošanās?
10. Vēlaties ko pieminēt, kas netika pajautāts?

Paldies par atsaucību!

Informētā vienošanās ar respondentiem Nr.1**Labdien!**

Veidoju maģistra darbu Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes maģistra studiju programmas "Sociālais darbs kriminālās justīcijas jomā" ietvaros. Maģistra darba ietvaros veicu pētījumu par sociālo darbu IeVP Olaines cietuma (Latvijas cietumu slimnīcas) Atkarīgo centrā. Darba ietvaros jāveic atvērtās intervijas, jā sagatavo interviju atšifrējums, un jāveic interviju analīze, kas tiks apkopota maģistra darba rezultātu analīzes nodaļā.

Veicot šo pētījumu garantēju Jums pilnīgu konfidencialitāti un sniegto atbilžu anonimitāti. Intervijā iegūtie dati tiks izmantoti tikai apkopotā veidā. Intervijas, kas tiks ierakstītas diktofonā tiks veidots intervijas transkripts, dati tiks kodificēti un pēc tam ieraksts tiks neatgriezeniski izdzēsts.

VIENOŠANĀS AR PĒTĪJUMA DALĪBNIĒKU

Es, _____, ar savu parakstu apliecinu, ka labprātīgi esmu piekritis (-usi) intervijai ar LU Sociālo zinātņu fakultātes studentu L. Beriņu. Ar intervijas jautājumiem esmu iepazīstināts un gatavs atbildēt, man ir saprotams intervijā iegūto datu pielietojums.

Piekrītu intervijas izmantošanai Lienas Beriņas maģistra darba pētījumā.

Pētījuma dalībnieka paraksts, datums

Intervētāja paraksts, datums

Informētā vienošanās ar respondentu Nr.2

Labdien!

Veidoju maģistra darbu Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes maģistra studiju programmas “Sociālais darbs kriminālās justīcijas jomā” ietvaros. Maģistra darba ietvaros veicu pētījumu par sociālo darbu IeVP Olaines cietuma (Latvijas Cietumu slimnīcas) Atkarīgo centrā. Darba ietvaros jāveic atvērtās intervijas, jā sagatavo interviju atšifrējums, un jāveic interviju analīze, kas tiks apkopota maģistra darba rezultātu analīzes nodaļā.

Veicot šo pētījumu garantēju Jums pilnīgu konfidencialitāti un sniegto atbilžu anonimitāti. Intervijā iegūtie dati tiks izmantoti apkopotā veidā. Intervijām, kuras tiks ierakstītas diktofonā tiks veidots transkripts, dati tiks kodificēti un pēc tam ieraksts tiks neatgriezeniski izdzēsts.

VIENOŠANĀS AR PĒTĪJUMA DALĪBNIEKU

Es, _____, ar savu parakstu apliecinu, ka labprātīgi esmu piekritis (-usi) intervijai ar LU Sociālo zinātņu fakultātes studentu L. Beriņu. Ar intervijas jautājumiem esmu iepazīstināts un gatavs atbildēt, man ir saprotams intervijā iegūto datu pielietojums.

Intervijās iegūto datu izmantošanā jāievēro sekojoši nosacījumi:

Lietojot īsto vārdu (bez uzvārda), intervijas atšifrējumu drīkst lasīt citi studenti un pētnieki.

Nodrošinot anonimitāti, intervijas atšifrējumu drīkst lasīt citi studenti un pētnieki.

Intervijas citātus drīkst izmantot publikācijās ar īsto vārdu atsaucē.

Intervijas citātus drīkst izmantot publikācijās, nodrošinot anonimitāti.

Piekrītu intervijas izmantošanai Lienas Beriņas maģistra darba pētījumā.

Pētījuma dalībnieka paraksts, datums

Intervētāja paraksts, datums

Informētā vienošanās ar fokusgrupas diskusijas dalībniekiem**Labdien!**

Veidoju maģistra darbu Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes maģistra studiju programmas “Sociālais darbs kriminālās justīcijas jomā” ietvaros. Maģistra darba ietvaros veicu pētījumu par sociālā darba metožu pielietojumu IeVP Olaines cietuma (Latvijas Cietumu slimnīca) Atkarīgo centrā. Darba ietvaros jāveic fokusgrupas diskusija, jā sagatavo diskusijas atšifrējums, un jāveic diskusijas analīze, kas tiks apkopota maģistra darba rezultātu analīzes nodaļā.

Fokusgrupas diskusijā iegūto datu transkripts tiks izmantots, kā pielikums maģistra darbam. Fokusgrupas diskusija, kas tiks ierakstīta diktofonā, pēc transkripta izveidošanas, dati tiks kodificēti un pēc tam ieraksts tiks neatgriezeniski izdzēsts.

VIENOŠANĀS AR PĒTĪJUMA DALĪBNIĒKU

Es, _____, ar savu parakstu apliecinu, ka labprātīgi esmu piekritis (-usi) piedalīties fokusgrupas diskusijā, kuru organizē LU Sociālo zinātņu fakultātes studente L. Beriņa. Fokusgrupas diskusijā iegūto datu izmantošanā jāievēro sekojoši nosacījumi:

Lietojot īsto vārdu (bez uzvārda), diskusijas atšifrējumu drīkst lasīt citi studenti un pētnieki.

Nodrošinot anonimitāti, diskusijas atšifrējumu drīkst lasīt citi studenti un pētnieki.

Diskusijas citātus drīkst izmantot publikācijās ar īsto vārdu atsaucē.

Diskusijas citātus drīkst izmantot publikācijās, nodrošinot anonimitāti.

Piekrītu fokusgrupas diskusijā iegūto datu izmantošanai Lienas Beriņas maģistra darba pētījumā.

Pētījuma dalībnieka paraksts, datums

Intervētāja paraksts, datums

3.tabula

Ziņas par intervijām ar notiesātajiem

Interviju norises vieta- **Olaines cietuma (Latvijas Cietumu slimnīcas) Atkarīgo centrs, Rīgas iela 10, Olaine.**

Intervijas veids- **daļēji strukturēta intervija.**

Respondents	Vecums	Atkarība	Intervijas datums	Grupa/nodaļa	Programma	Intervijas ilgums
Vīrietis	36	narkotikas	21.04.2018	„Gadalaiki”	Pabeigts Pathfinder	24.min.32 sek.
Vīrietis	32	alkohols	21.04.2018	„Gadalaiki”	Vēl nav iesaisīts	14.min.54.sek.
Vīrietis	29	narkotikas	21.04.2018	„Pļava”	Atlantis	9.min.28.sek.
Sieviete (ru)	45	narkotikas	25.04.2018	„Kalni”	Atlantis un Pathfinder	15.min.14.sek.
Sieviete	27	alkohols	25.04.2018	„Kalni”	Atlantis un Pathfinder	10.min.45.sek.
Sieviete (ru/lv)	41	alkohols	25.04.2018	„Kalni”	Atlantis un Pathfinder	14.min 30.sek.
Vīrietis	52	alkohols	25.04.2018	„Ziedi”	Atlantis	28.min.37.sek.
Vīrietis	27	narkotikas	07.05.2018	„Rīts”	Pathfinder, pabeigts Atlantis	21 min.25.sek.
Artūrs	34	arkotikas	10.05.2018	„Ziedi”	Atlantis	27.min.32.sek.
Aleksandrs (ru)	32	narkotikas	10.05.2018	„Rīts”	Pathfinder, pabeigts Atlantis	15.min.14.sek.

Intervijas norises vieta: VPD Rīgas TSV Kurzemes rajona filiāle **Liepājas ielā 3D, Rīgā.**

Intervijas veids- **daļēji strukturētā intervija.**

Respondents	Vecums	Atkarība	Datums	Programma	Ilgums
Aleksejs (lv/ru)	32	narkotikas	16.05.2018	Pathfinder, pabeigts Atlantis	39 min.59 sek.
Vitālijs	23	narkotikas	16.05.2018	Pathfinder	19 in. 42 sek.

Interviju transkripcijā izmantotie apzīmējumi

Interviju transkriptā izmantotie apzīmējumi.

Pieturzīmju (.,!?) lietojums tradicionālais.

.. – ja teikums apraujas.

...- pauze, kur daudzpunktu skaits atbilsts pauzes garumam.

Jā- izcelti teikumi vai frāzes, kuru saka intervētājs, vai diskusijas dalībnieku vārdi.

Jā- izcelti un pasvītroti vārdi un frāzes, kurus stāstītājs (-a) uzsver īpaši.

() – apaļajās iekavās likti stāstītāja (-s) vārdi, kas paskaidro situāciju vai sarunas priekšmetu un intonātīvi vai pēc runas ātruma atdala no pārējā teikuma.

[] –kvadrātiekvavās, kursīvā komentāri par intervijas norisi vai stāstītāja intonāciju.

Daļēji strukturētās intervijas transkripcija Nr.1

(Respondents par interviju tika iepriekš informēts un iepazīstināts ar intervijas jautājumiem, tika noslēgta vienošanās (7. pielikums), kas apstiprina respondenta piekrišanu.)

Dzimums- vīrietis 34 gadi

Vieta: Olaines cietuma Atkarīgo centrs, nodarbību kabinets

Ilgums: 27 min. 32 sek. (ieraksta ilgums)

Datums: 10.05.2018

Vārds : Artūrs

Cik Jums ir gadu? Izglītība? Ģimenes stāvoklis?

34, **Kāds ir Jūsu izglītības līmenis?** Tagad pabeigtas divpadsmit klases plus vēl divas profesijas. **Kādas?** Metinātājs, elektriķis un iekšējā apdare. **Ģimenes stāvoklis?** Precējies. **Vēl joprojām, sieva gaida ārpusē?** Trīs reizes precējies, 16 gadi kopā, div reiz ar vienu un to pašu, vienreiz ar citu.

Cik ilgi atrodaties Ieslodzījumā?

Tagad būs 16. gads. **16 gadus, par ko atrodaties?** Nē, nu tas ir kopsummā. **Kopā, tad cik ir termiņi bijuši?** Viens, divi, trīs, četri... vai pieci, kaut kur tā. Tur ir jāskaita...mazgadīgais, lielais, lielais Piektā reize. **Par ko esat piekto reizi?** Šobrīd? **Jā.** Šobrīd narkotikas un zādzība. **Kad ir plānots atbrīvoties?** Plānots atbrīvoties nākamgad septembrī.

Kādas vielas lietojāt, cik ilgi?

Visas. Amfetamīns. Smagākais uz ko palika, tas ir heroīns. Alkohols neiedvesmoja, tā pieredze tāda ar alkoholu ne īpaši, man viņš, man asociācijas ļoti sliktas tādas. Mums laikam, alkohols nē. **Tad narkotikas tikai?** Jā.

Tad kāds ir tas iemesls, kāpēc sākat lietot?

„Uz šito jautājumu es meklēju atbildes te”. Ir jau kaut kādas atbildes, bet kāpēc tieši un konkrēti, tā esmu uz šejieni braucis. **Lai saprastu?** Jā, lai saprastu. Es sevi uzskatu par normālu cilvēku, man ir izglītības esmu kaut ko pamācījis...,bet kāpēc tā viss notiekas, es nespēju saprast. **Bet ir kaut kāds dzīves brīdis, kad sākat lietot, kad atceraties?** Pirmais, tā bija vide. Es esmu audzis, man ir 34 gadi, sācis augt no tās Padomju Savienības, tas lūzums, kad es vēl biju maziņš vēl, man bija vide, dzīvoju Lubānas ielā, Rīgā. Tur bija tāds Lubančīks, apkārt tie vieni čigāni visu laiku, vislaik vienas narkotikas apkārt, es kaut vai turējos no viņiem tālāk, es pat cietumā sāku lietot tā īsti. Bet tā vide bija tāda, es vienalga viņai pakļāvos. Kopā ar draugiem pirmā sodāmība aizgāja un tad jau tas pirmais cietumsods, pēc tam **liels**

cietumsods, jo tur mēs izveidojām tādu ...nu daudz slikta izdarījām, teiksim tā. Un tā vide palika. Man tur visi tie narkomāni, visi draugi bija narkomāni lielākoties. Un tad es cietumā, kad mēs sadarījām tās lielās nepatīkšanas, teiksim tā, es iesēdos uz divpadsmit gadiem, notiesāja, mēs bijām 15 cilvēki, kurus notiesāja nu tie 9 nu 12 gadi gāja kā gāja. Man pašam bija 18 gadi, kad mani apcietināja un tad rēķināt, no 18 līdz... **30**. Nu jā, mani apžēloja prezidents par labu uzvedību, par visu un es tiku apžēlots. Es izmantoju laiku, mācījos, tagad es tās profesijas ieguvu, bet [nokrekšķinās] atkal nācās, atkal sākās Latvijas valstī pārmaiņas, tad tie bija gadi 2008./2009 gads, tie zelta gadi bija, kad tie zelta gadi lūza, tad administrācijai sāka trūkt naudas... cietumā sākās atkal haoss. Sākās narkotikas, brīva pieeja bija, nu teiksim tā, ka man bija līdz tam, kas es varēju jebkurā dienā cik vien gribēju lietot narkotikas cietumā. Un man atkal kameras biedrs lietoja un mēs kaut kādīgi, solis pa solim tiku pie tām narkotikām. Pēdējie savi pāris gadi, es sāku lietot cietumā. **Pēc būtības tā vieta, kur sākat lietot bija cietums, kaut apkārt bijāt redzējis, ārā (respondents sāk runāt) nelietojāt..?** Pirms tam es biju lietojis tikai marihuānu un to izņēmumu gadījumos, tas bija brīvībā, izņēmuma gadījumos, vajadzēja būt, nu nezinu, kolosālākajai kompānijai, lai es tur pamēģinātu. Nu tas bija tā kā jauniešu gadījums, tā nē. Vienīgi tas man bija visu laiku blakus un mani tas nebiedēja, teiksim īpaši. **Nu Jūs zinājāt kas tas ir?** Jā, bet es turēju distanci, bet lietot es sāku cietumā, tieši cietumā.

Tad Centrā ieradāties, lai atrastu atbildi- Kāpēc? Nu tas ir viens no iemesliem, kaut kādas ir zināšanas, bet nu... nu jā kāpēc. **Varbūt..** Es šeit neesmu ilgu laiku, es šeit esmu tikai, pag, cik es te esmu. Trešais mēnesis laikam aizgājis, jā. Nu jā, atbildes roku visu laiku, pats netieku galā. **Ir vēl laiks, lai tiktu līdz viņām.** Jā. **Kā paiet ikdienu šeit, ko Jūs darāt?** Ooo, nu es varētu stāstīt no pirmās dienas, tas Jums būtu interesantāk [sāk runāt dedzīgāk]. Es, kad atbraucu, man par lielu pieredzi no tiem cietumiem, kad es atbraucu uz šejieni mani pārmeklēja jauns puika tāds, Artjoms ir šeit un Saiva, sieviete no kontaktpersonām pārmeklēja. Tas Artjoms manas drēbes tā pārmeklēja tik rūpīgi, ka viņš pārmeklēja es domāju : „Joh****, uz kuriem es esmu atbraucis? Atbraucis uz centru, it kā atpūsties [smejas] nu kā ir, tā es domāju, a mani šiten te tāds kontrole, viss tik stipri, es domāju a****, kur es esmu nokļuvis”. Pārbaudīja, nevis pašā Centrā, bet pārmeklēja mūs Olaines slimnīcā tur ir tā pārmeklēšanas telpa. Tā telpa nav tā patīkamākā, nu tā kā cietumā teiksim tā ... un tad [nopūšas, bet turpina runāt, dedzīgi, aizrautīgi], kad pārmeklēja, mani veda uz šejieni. Veda iekšā, nācu uz to Centru, es redzu cietumu un atvērās durvis, es ieeju iekšā nodaļā pirmais... es domāju, kur es esmu nokļuvis – policistu atpūtas telpā kaut kāda? Man bija tāda sajūta, ka es esmu nokļuvis, nezinu, kaut kur kosmosā, tāpēc, ka nu sēž tā pati persona, kura mani tik tikko pārmeklēja, sēž ar cilvēku uz viena dīvāna, dzied kaut kādas dziesmas un otrs stāv kaut

ko un spēlē otrs, nu arī policists. Es sapratu, ka viņi ir policisti, vienīgi drēbēs viņi ģērbti. Nu Centra darbinieki. Tagad es saprotu, ka viņi vairs nav policisti, tie ir kontaktpersonas, bet tad tas bija šoks vienkārši tāds... Un pirmās trīs dienas es vienkārši staigāju tādām lielām acīm, es nevarēju saprast, kur es esmu nokļuvis, ko es vispār šeit daru. **Bet sākotnēji bijāt izvērtēšanas nodaļā?** Jā, protams, izvērtēšanas nodaļa, ļoti laba nodaļa, [runā mierīgāk, maigākā tonī] man tur ļoti patika, tās personas. Nu šokē mani tas viss, viss, kas šeit notiek. Tas ir šoks konkrēts, priekš tāda cilvēka, kurš ir izgājis visu to, kas tur ir bijis iepriekš, nu tas vispār ir kaut kas – diena un nakts. **Drošvien daudzas Latvijas ieslodzījuma vietas esat redzējis?** Mm, lielāko daļu, jā. Esmu bijis Valmierā, esmu bijis Brasā, Centrālcietums pirmā zonā Jelgavas esmu bijis. Nu tā es esmu pabraukājis diezgan daudz. **Un tagad šeit ir ar ko salīdzināt.** Jā, salīdzināt te ir. **Bet ikdienā, tā tad nodarbības..** Jā. Ikdienā šeit ir nodarbības, psihologa nodarbības, tas ir pirmais un pats svarīgākais, tāpēc, ka.... tur Tu sāc dabūt atbildes, tāpēc, ka mums notiekās tāds apļ veida, es nezinu, kā to sauc, grupveida pareizi teikt. **Grupās darbs.** ..jā grupveida nodarbības, mums ir kādi seši, septiņi cilvēki tanīs grupās. Un tad tur ir tā, vienu cilvēku sāk izprašāt, ne izprašā, viņam dod tādus uzdevumus, kurā viņš aizpilda kaut kādu noteiktu tematu priekš sevis un tad, tas psihologs strādā ar to cilvēku, bet mums ir tiesības viņam uzdot jautājumus visvisādus. Un cik es esmu sapratis, mēs tos visus, tie jautājumus uzdod ne jau tam cilvēkam, lai kaut kādīgi grieztu viņu, viņi paši sev uzdod tos jautājumus īstenībā. **Pēc būtības, jā.** Jā, paši sev uzdod un tad ir interesanti paklausīties citu cilvēku atbildes un līdz ar to, pats līdzī visu laiku domā. Ā... viņš tur tādu atbildi sniedz un Tu uzreiz salīdzini ar sevīm. (ievelk gaisu) Tas ļoti forši strādā īstenībā. **Var paskatīties uz lietām no daudziem skatu punktiem.** Jā, un arī izvērtēt un paskatīties uz sevīm, tas, ka es visu laiku sēžu un domāju : „B***, nu kā tā, man jaunam puikam, es no mazas bērnu kājas pa tiem cietumiem un es īsti nesaprotu vai es esmu normāls, vai neesmu normāls. It kā ir. Es neapziņos to. Man liekas, ka normāls, bet vai esmu īstenībā, nu es salīdzināt nebija ar ko. Es tai brīvībā esmu pārāk maz bijis... un šeit man sanāk salīdzināt ar citiem cilvēkiem. Paklausīties un tas labi ietekmē”.

Ar kādiem speciālistiem strādājat?

Psihologs, es staigāju uz kapellu, ko esmu pirmo reizi atsācis. [runā dedzīgi] Es vispār braucu uz šejieni un nolēmu tanī izvērtēšanā, ka es darīšu tā, es iešu un darīšu visu pilnībā. Jā es nolēmu un es eju, cenšos apmeklēt absolūti visus, visu ko es varu, es pie visiem eju un es no sākuma izeju tam cauri, ja man tas patīk, ja mani tas aizķer, kaut kas mainās manī, es pieturos pie tā, es cenšos ar visu iet, es eju uz kapelu, tad eju pie psihologiem, pierakstījos uz individuālajiem, nu visur, kur vien var. **Arī sociālais darbinieks?** Jā, es apmeklēju viņu, bet nu mēs atrisinājām jautājumu, man it kā nekādu problēmu ar viņu nav. **Kādus jautājumus**

risinājāt ar sociālo darbinieku? Dotajā brīdī man tie veselības jautājumi interesē, tās pensijas noformēšana, teiksim tā, jā. Tāpēc, ka informācijas trūkums ir unikālākais, tāpēc, ka es nezinu, es zinu, ka man ir tiesības, es kaut kur kādreiz esmu no kādu dzirdējis, bet kur meklēt, kur to dabūt, no kā, Tu griezies pie kādiem cilvēkiem, bet Tev neviens nesniedz nekādu atbildi un Tu nevari nevienam uzrakstīt, jo tu nezini uz kuriem un Tu nezini ko rakstīt. Vienkārši- man pienākas, vai es esmu dzirdējis, ka uz tādu informāciju var balstīties cilvēks, viņš nevar. Informācijas trūkums ir ļoti šausmīgākais šeit, kā dzīvokļu jautājumus risināt, kā to, kā to, uz kuriem to darīt. **Bet tajā nepalīdz sociālais darbinieks, kontaktpersonas?** Šeit? **Jā.** Nu, kontaktpersonas, kuri ir gudrāki, tie jā. Teiksim tā, apzinās, kuri ir sastapušies ar tādām situācijām, tie zina ko darīt, bet nu arī viņiem tie jautājumi – viņi paši nav gājuši tiem cauri, viņi paši nezina, lielākā daļa, jā. Nu sociālais darbinieks vismaz zina, ko viņš dara. Viņš zina, kur rīkoties, kur meklēt, tur jau vairāk tas ir.. šeit jau var dabūt informāciju, pieeja pie likumiem, pie visiem pārējiem, bet man ir dota stunda tikai pie tiem likumiem.lv. stāvēt pie tā datora, man ir stunda, nu es spaidīšu tas podziņas bezjēdzīgi. Es nezinu kur man meklēt, ja man pateiks kur, es varēšu meklēt. Būs vieglāk. **Atradīsiet uzreiz pantus uz kuriem balstīties.** Jā.

Kas ir tie cilvēki, kas palīdz nelietot? Var būt paša iekšējais spēks, var būt kāds ārējais atbalsts? (ievelk gaisu) Manā gadījumā – (izpūš gaidu, runā klusāk) dzīvot gribās. Pieriebies, jau pavisam traki. Nu... jā tuvi cilvēki palīdz no vienas puses atbalsta, saprot, to, ka man nekas nebūs. Dzīvot gribās, manā gadījumā. **Iekšējā motivācija.** Jā, iekšējā motivācija, gribās padzīvot. **Negribas tā, kā bija līdz šim?** Ne. Jā, ir apnicis. 16 gadi aiz muguras un baigi grūti.. vairs, es nevaru paciest vienkārši vairāk to visu.

Kādas pārmaiņas esat novērojis sevī, šajā laikā, jo acīm redzot iepriekšējie ieslodzījumi nekādas pārmaiņas neradīja jūsos?

Kādas pārmaiņas...es pēdējie gadi desmit... neesmu gulējis. Jums laikam to diez vai saprast, bet nu ... ir tā, ka tu pamosties no rīta un ir smaids uz sejas un tu.. nu...Tu jūties labi. Bet desmit gadu laikā, pēc mēneša pavadīta šeit es pirmo reizi pamodos... es biju laimīgs. Pirmo reizi dzīvē, pa ilgiem desmit gadiem, es biju laimīgs, mani noveda tik tālu, ka nu es uz kaut kādas.. nu, ka es smaidīju, es biju laimīgs man bija forši, un patīkami. Un pārmaiņas tādas, ka es esmu dažām lietām jau pateicis nē, savācies. Bija smagi, bet nu kaut kam es esmu pateicis nē, stop, esmu atteicies, kaut gan bijuši kaut kādi vilinājumi un vsjo- stop. Ir pārmaiņas, es esmu vairāk pievērsies sev, domāju par kaut ko pirms tam es vairāk nedomāju, īpaši. **Kaut kādas aktivitātes, kas nav bijušas līdz šim, bet tagad ir parādījušas- grāmatu lasīšana kaut kādas tādas lietas?** Jā, jā grāmatas... es četras vienlaicīgi tagad lasu uzreiz [smejas], bet pirms tam es knapi pa gadu vienu izlasīju, nebija tam tā kā laika, nebija

vēlēšanās, bet tagad es četras lasu vienlaicīgi. Sports atkal. Es pievērsos sportam kaut kādam, jā nodarbības un tā kaut kā. Kāds sporta veids vairāk patīk? A šeit mēs to hokeju spēlējam, nu kā viņš saucās.. **Florbols**. Florbolu, jā. Man viņš iepatikās, tāpēc, ka var izskraidīties, iztraktoties un man hokejs vispār patīk, kā tāds.

Kas ir tas, kas sagaida pēc atbrīvošanās? Vai ir vieta, kur atgriezties?

It kā ir jā, bet es jau novedu tik tālu to savu ģimenes stāvokli un viss, ka man jau visi muguru ir uzgriezuši. **Bet vai nav iespējams to labot?** [ievelk elpu, pauze, runā mierīgi un klusi]... nu, it kā jau var būt ir iespējams kaut kādīgi, nu kā tur būs īstenībā es nezinu. Nu kaut ko cenšos. [sāk runāt skaļāk] Tagad, šitas centrs, es pamanīju, ka divi mēneši ir pavadīti šeit un ka es saviem radiem, nu kaut kādiem, pastāstījis, kur es atrodos, ko es daru, ko es esmu sācis darīt savā dzīvē. Nu, tas ir iedvesis dažiem cerības kaut kādas. Ar manīm drusku savādāk sāk kontaktēties, nu atraisītāk jau, nu ar ticību, teiksim tā vismaz. Cer un uz Centru arī liek cerības man tuvie cilvēki, nu, ka tomēr šī vieta tomēr ir tā pēdējā, kurā kaut ko, kas palīdzēs.

Plānojot un domājot, droši vien ir plāni jau par atbrīvošanos, kaut viņa ir vēl laiciņu jāgaida, bet ir iespējams pirmstermiņš, kas ir tas, ko gribas izdarīt pēc atbrīvošanās, sasniegt? Man vienmēr ir gribējies par Latviju kaut ko izdarīt, nezinu, es latvietis esmu no sirds. Ko es gribu izdarīt? ... Tā, nu no mazumiem...[runā klusāk un mierīgāk]...Nu ģimeni gribās savest kārtībā savu, lai būtu. Jā, ģimeni gribās. Tas pirmais laikam. Pirmais ģimene, nu tālāk jau redzēs.

Jūs esat no Rīgas. Jā. Atgriezīsieties Rīga? Obligāti. Tā ir Jūsu pilsēta. Protams. Vai zināt, kur Jūsu pilsētā var meklēt palīdzību, ja ir nepieciešams?

Šeit, Centrā sāku uzzināt. Teiksim tā, mana problēma ir narkotikas un tas bija šeit, es esmu apmeklējis anonīmos alkoholiķus, kaut gan es neesmu alkoholiķis, bet es vienalga aizgāju speciāli paklausīties un anonīmos narkomānus esmu aizgājis uzklausīt. Es speciāli vērsos pie viņiem ar jautājumiem, kur tāda veida kā viņu pasākumi, kurus viņi veido šeit, kur notiek, vai viņi vispārībā notiekās brīvībā. Un man tika ļoti labi izskaidrots, ka tas notiekās katru dienu, kurās vietās, kā meklēt un, es uzskatu, ka tā ir lieliska palīdzība tādiem cilvēkiem, kā man. Teiksim, tāpēc kad paliek grūti, vēl kaut kas, sāk nesaprasts, tad var savākties, teiksim, kaut kādās kompānijās, kā viņi, nu ne kompānijās- grupās, izrunāt, aprunāt un tas ir pieejams izrādās katru dienu, ja agrāk tādu nebija manā galvā, es pat nuu.. **Jūs vienkārši iespējams nepamanījāt, bet viņi ir.** Ir, bet nuu..jā, nu jā.. Man bija pieredze, kas es meklēju tomēr palīdzību brīvībā un man netika viņa sniegta. **Kur meklējāt palīdzību?** [smagi nopūšas un ievelk elpu] es griezās tieši saistība ar narkotikām, ar atkarībām. Man bija brīvībā tāds periods, kad viss bija apriebies, es tomēr gribēju likt kaut kādu punktu. Nu ir kad

atkarība no narkotikām, it sevišķi no heroīna veidojās atkarība un „lomkas”, kā saucamās.. **Jā.** man vajadzīga palīdzība momentā, teiksim, ja es piekrītu kaut kādai, tad man vajadzīga momentā, bet man sniedz atbildes „Pienāciet pēc mēneša”. Un tā jau vairs nav atbilde, tā vairs īsti nav palīdzība, es uzskatu. Tur vajag momentāli kaut ko darīt un man tika visu laiku atteikts „ejiet pie ģimenes ārsts, vēl kaut kas,” nu tā nav palīdzība, es uzskatu, tas ir vienkārši atlikšana. Un, nu ko man veselu mēnesi darīt, ja esmu nolēmis atteikties un vēl kaut kādīgi... Nu.. **Brīvībā nemēģinājāt iesaistīties Minesotā?** Tur jau šausmīgākās rindas visur. Visur rindas un pats ātrākais ja tu gribi ir tikai par finansēm. Tev ir jāmaksā, bet kur ņemt narkomānam ar stāžu 500- 600 eiro, kur man viņus ņemt? Ja man tie 500-600 eiro uz to brīdi būs, es neiešu uz Minesotu, bet es iešu.. tas ir tikai vecāki kaut kādīgi, radi, vēl kaut kas, ja viņiem ir samaksa un aizsūta. Ja tevi vēl pieņem tie radnieki. Jo ja jau esi tādā stāvoklī, ka tev visi muguru ir uzgriezuši....bez naudas tu neesi nekas. A uz to narkomānu... tas valsts programma, kā viņu... mmm... nu, kur ta psihiatriskā slimnīca.. **Tvaika ielā?!** Jā, uz Tvaika ielu, tur vienalga ir jāmaksā. Jāmaksā 50 eiro, cik es atceros, kad pēdējo reizi biju. Jāmaksā 50 eiro un ... jāgaida sākot no 10 dienām līdz mēnesim rindā, lai tu vari iegulties slimnīcā un iziet kaut kādas pirmās terapijas. Visam vajadzīgs laiks, bet ir grūti. **Respektīvi, ārā, ja nav nauda un ja grib..** Nauda tā ir viena lieta, jābūt cilvēkam blakus, tie, kas sēž uz heroīna, jābūt cilvēkam stabilam, kurš ir stabils un nezudīs. Jo pats uz otrās trešās dienas, kad man sāks lauzt... es fiziski vienkārši aiziešu un darīšu kaut ko citu, nevis kaut kur iešu jau tālāk meklēt problēmas. Es varu noturēties vienu divas dienas, bet trešajā dienā es jau fiziski vairs nevarēšu. **Cik ir ilgākais laiks, kad esat nelietojis?** Es novedu sevi līdz [nopūšas]... ceturtais dienas beigās jau gāja, un es biju nokritis uz gultas un viss man jau sāka, teiksim tā, nu tas skats bija šausmīgs un mans sieva vienkārši neizturēja to skatu un piezvanīja manam, teiksim tā- draugam tanī brīdī, viņš atbrauca ar zālēm un ātri mani izārstēja un viss. Nu es pats sevi, es neķēros tam narķim klāt, es pats sevi novedu līdz tādām līmenim un ja es būtu vēl šitā divas dienas pagulējis, var būt es būtu arī atgājis... bet nu neizturēja sieva to skatu uz manīm.

Esat laiciņu, šeit un laiciņu ieslodzījumu sistēmā.. Jā. Vai esat novērojis ko vajadzētu pamainīt varbūt? Šeit? Jā.

Obligāti vajadzētu pamainīt tas, ka nedod tikties ar ģimeni, it sevišķi ar tuviem cilvēkiem. Dotajā brīdī, paskaidrošu, man ir tā, ka es stāvu dilemmas priekšā... tāpēc, ka man ir sieva man sākās kaut kādas attiecības veidotie, vēl kaut kas. Mums tas attiecības diezgan pasliktas, par cik mēs neredzamies, viss pārējais, tās narkotikas un viss... sliktas attiecības. Mēs neredzamies, netiekamies ar viņu un sieva dotajā brīdī izdzīvo arī diezgan tādas smagas, smags moments dzīvē... un es kad zvanu, ar viņu sarunājos, es dzirdu, ka viņa raud un visu pārējo, ka viņa grib reāli ar manīm tikties, vienkārši parunāt, izrunāt kaut kādus nopietnus

jautājumus, vēl kaut kas, bet šeit maksas telefons, it sevišķi tas Lattelekom, nu viņš ir baigi dārgais, lai tur pazvanītu, 5-10 min parunātu sanāk tie padsmīti lati aiziet. Tāpēc, ka tā ir ļoti dārga procedūra. Nu un parastam cilvēkam, sievietei, kura viena pati strādā kaut kādā darbiņā viņa to nevar pavilkēt nekādīgi. Mums tās piecas minūtes.. nu pa piecām minūtēm nevar dzīves vai kaut kādas, nu... nopietnus jautājumus, apspriest, aprunāt, nekādīgi. Un līdz ar to viņa spiež vienu, es saprotu, ka viņa runā, un es saprotu, ka ja es palieku šeit es it kā risinu savas problēmas, es ārstējos viss tamlīdzīgi, bet es līdz ar to zaudēju ģimeni. Es varu pazaudēt cik ilgi viņa cietīs arī, turēsies. Un piezvanīt viņa man var tik cik var piezvanīt. Tā ir ļoti nopietna problēma, tieši saikšanās. Cietumā ir atļauts satikšanās. Mēnesi mēs, reizi mēnesī ir tās ilgstošās, kad mēs varam apsēsties ar tuviem cilvēkiem un atrisināt kaut kādus jautājumus, kuri mūs skar. Viņa vēlas braukt prom uz kaut kurieni, un vēl kaut kas, bet viņa nevar bez manas atļaujas aizbraukt. Kā viņa aizbrauks bez manas atļaujas. Bet viņai jautājums ir jāatrisina steidzami un vēl kaut kādīgi. Un šitas ir ļoti slikts moments šeit. **Vai esat runājis par to, ka pēc kaut kāda laika, manuprāt, var tikties ar ģimeni?** Šeit ir paredzēts div reiz gadā ģimenes dienas, taču kad viņas ir es jau šeit griezoz ar lūgumu, lai man pateiktu vismaz kad viņa būs, bet neviens nevar pateikt, atbild „mēs nezinām īsti, kaut kad apmēram vasaras beigās” , bet nu kā es sievai iešu un tagad teikšu, nu pagaidi meitenīt, nu kaut kad vasaras beigās, kādreiz, var būt. Cilvēki uz var būt ļoti slikti reaģē, ja viņiem pasaka konkrētu datumu, tad vismaz konkrēti var gaidīt. Ir ko gaidīt, ir ko plānot. Bet ko šeit. Divreiz gadā tikties ar saviem tuvajiem, tas ir ļoti maz. Es dzirdēju, ka te var caur skaypu parunāt, kad stāv blakus kāds, bet priekš tā ir jādabū pamudinājums, bet lai dabūtu pamudinājumu šeit, es nezinu, kas šeit ir jāizdara. **Es arī to nezināšu.** Mmm, jā šķiet ir viss it kā... nu es nezinu, ko te vajag izdarīt, Nu tas noteikti ir jājautā darbiniekiem.

Tikšanās, kas ir vēl? [ievelk elpu] Kas te vēl var būt? Padomāsim... it kā viss forši. Pārējais viss, gan personāla attieksme, gan personāla pieejamība? Jā, šeit ir visu laiku viņi pieejami, tanī ziņā viss šeit ir forši. No apstākļiem, kā tādiem arī viss ir forši. Nuu, salīdzinot, es jau salīdzinu ar to cietumu, teiksim tā. Ar to ir viss šeit pieejams ļoti viegli pieejams. **Ārsti!** O. Ārstu aprūpe. Ārsti kaut kā ne īsti strādā, tā medicīna. **Ir kaut kādi speciāli – zobārsts, traumatologs vai kāds specifisks ārsts, kas ir nepieciešams vai kāds konkrēts?** Nu manā gadījumā, nu tas jau visos cietumos pietrūkst- infektologa pietrūkst. Uz visiem Latvijas cietumiem ir tikai viens infektologs. Un lai pie viņa tiktu, nuu, tas ir.. tādās rindās jāizstāv un jāraksta visvisādi iesniegumi. Tas ir arī viss, tā uzreiz es nepateikšu, kas te vēl pietrūkst. **Ārsti- infektologs tieši.** Jā, tas ir aktuāla problēma, tāpēc, ka lielākai daļai narkomānu ir divas pamatslimības- tas ir C hepatīts un HIV vīruss. Tas skaitās, viss iet pie infektologa, lai sāktu ārstēt, lai saņemtu kaut kādas zāles, vēl kaut kas, tas ir infektologs. Un

tieši par medicīnas aprūpi arī informācijas pietrūkst. Pie kā negriezies... es te jau griezos pie sociālā darbinieka, lai man sniedz kaut kādu informāciju, kur es varu uzzināt, kas tur paredzēts, no kā sākt ārstēšanu, kad nesākt, tāpēc, ka ticība tiem ārstiem arī nav. Es esmu tas cilvēks, kurš ne īpaši viņiem tic un balstīties uz to, ka „jums vēl nav paredzēts.. ārstēšanās” es arī nevaru uz to balstīties. Un ja es uzskatu, ka viņai ir vienkārši slinkums strādāt? Es gribētu redzēt kur tas ir rakstīts, vai kur to meklēt. Man paredzēts, vai tādā, tādā slimībā ir nozīmēta tāda un tāda ārstēšana pēc tādiem un tādiem apstākļiem. Tādu informāciju man gribētos zināt, lai man nevajadzētu balstīties uz kaut kādu cilvēku vārdiem vienkārši. Es nemīlu uz vārdiem balstīties sausi. **Jums vajag faktus.** Jā. Un tas ir lielākajai daļai, visi skandāli šeit veidojās, jo nav informācija Par medicīnu. **Medicīna ir akūti un tikšanās.** Jā, jā.

Un kontakts ar kontaktpersonām. Ar dažiem tas ir, ar dažiem tas nav. Tas arī netiek kontrolēts. **Bet vai nav iespējams mainīt kontaktpersonu, ja neidodas izveidot kontaktu?** Ir iespējams mainīt, bet tad es sāku pārdzīvot, ja es dotajā brīdī gribētu nomainīt kontaktpersonu es sāku pārdzīvot par sekām. Tas nāk no cietuma. Tiklīdz es atsakos no kaut kā, teiksim no cietuma vadības un administrācijas puses es pabiežu muguru un griežos citos virzienos, es darbūju pa kaklu par to vienmēr. Es to negribu. **Bet teicāt, ka domājat par sevi šeit.** Jā, domāju, bet ar konataktpersonām mēdz dzīvojam divpadsmit stundas dienā, man jādzīvo ar tiem cilvēkiem, viņam ir vara pār manīm, nevis man pār viņu. **Bet vai esat mēģinājis runāt ar kontaktpersonu par šo situāciju?** Mums ieslodzītajiem tiek doti solījumi. Un mums nepatīk, ka pasola, pasaka un pēc tam ņem nost to visu. Tas ir ļoti slikti. Ar to ļoti slikti sadzīvo. Visi uzreiz sāk pārdzīvot, nervozēt, tas ir slikti. **Labi, kontakts ar kontaktpersonām, vēl kas?**

Vēl... es neatceros.. jāpadomā. Ā, jā. Tiesas un kandidēšana pirmstermiņā. Prasa, lai būtu darba vieta, lai varētu iziet pirmstermiņa, bet kā šeit uzturoties es varu atrast darbu? Man nav pieeja nekādām datu bāzēm, kur ir darba sludinājumi. Nav arī paziņās ārā, kas to var izdarīt un palīdzēt atrast. Tapēc sākas tas, ka pērk internetā izziņas no darba vietām, lai varētu atbrīvoties, bet tas jau nenozīmē, ka darbs būs. **Bet vai nav bijušas tikšanās ar NVA?** Iekšēji nav bijušas sarunas ar tādiem, pat nezinu, kas tas ir. Birža? **Nodarbinātības valsts aģentūra, jeb jā, birža.** Nav bijušas iekšēji sarunas par un ar NVA un nodarbinātības jautājumiem. Tāpēc, tā arī ir vēl viena problēma.

Tad tikšanās, medicīnas personāla pieejamība, kontaktpersonu nomaiņa un darba vietas atrašana, lai kandidētu nosacītai atbrīvošanai pirms termiņa. Jā, precīzi.

Paldies Jums par sarunu!

Fokusgrupas diskusijas transkripcija

(Respondenti par diskusiju tika iepriekš informēti un iepazīstināti ar diskusijas jautājumiem, tika noslēgta vienošanās (8.pielikums), kas apstiprina respondentu piekrišanu.)

Vieta: Olaines cietuma (Latvijas Cietumu slimnīcas) Atkarīgo centrs, iekšpagalms.

Dalībnieki: Nodaļas „Gadalaiki” četras kontaktpersonas

Ilgums: 39 min. 15.sek.

Datums: 10.05.2018

Vārdi: Oksana, Madara, Saiva, Rolands

Fokusgrupas vadītāja: Liene

Liene: Labdien, paldies par atsaucību un, ka piekritāt sava saspringtā darba ritma brīvo laiku atvēlēt man. Diskusija būs par Olaines atkarīgo centru un tajā pielietotajām sociālā darba metodēm. Šodien diskusijas mērķis ir iegūt kontaktpersonu viedokli par darbu norisi Atkarīgo centrā. Uzdošu Jums jautājumus un ceru, ka ikviens diskusijas dalībnieks atbildēs uz jautājumiem un izteiks savu viedokli. Secību, kādā Jūs atbildat varat paši izvēlēties. **Madara:** Mēs esam četri, tad pēc kārtas. **Rolands:** Bet noteikti būs jāatkārto jautājumi.

Liene: Jūsu vārds, izglītība un IeVP izietās apmācības?

Oksana [nopūšas]: Izglītība man augstākā Juridiskā, bakalaurs. Apmācības ieslodzījumā iepriekš es strādāju Ilģuciema cietumā, man bija ļoti dažādas... apmācības gan šeit, gan tur. **Liene:** Un darba pieredze ar atkarīgajiem? **Oksana:** Tikai šeit, gads. Un divpadsmit gadi policijā.

Madara: Maģistra grāds būs, studēju tagad, jāuzraksta maģistra darbas vēl ir tikai...

Liene: Nozare? **Madara:** Nozare, Diplomātija valsts pārvaldē. Apmācības bija šeit, kad sāku strādāt, pus gadu. Iepriekš pieredze tieši saistībā ar atkarīgām personām nav bijusi. Paldies!

Saiva: Augstākā izglītība, otrais profesionālais līmenis. **Liene:** Kādā nozarē? **Saiva:** PTF- pārtikas tehnologs. Ieslodzījumu vietās strādāju vienpadsmit gadus..... kas vēl tur bija jāsaka? **Liene:** Kādas apmācības ir bijušas IeVP? **Saiva:** Tieši konkrēti par Centru, jo es esmu strādājusi citās vietās? **Liene:** Par Centru, par atkarīgajiem. **Saiva:** Šeit, arī Centrā es esmu to izgājusi, strādājot. **Madara:** Nu, viņa nebija tajā grupā ar Oksanu. **Liene:** Sākotnējās grupās? **Madara, Saiva:** Mhm. **Liene,** Labi, paldies, tālāk lūdzu.

Rolands: Strādāju šeit nu jau divus gadus, mana augstākā izglītība ir profesionālā, otrā līmeņa. **Liene:** Kādā nozarē? **Rolands:** Pedagoģija. Apmācības šeit mums ir notikušas „Mūsdienu atkarību daudzveidība”, es arī esmu izgājis kursu, kad brauca pie mums ciemos

norvēģi, viņi arī mums pasniedza dažus jautājumus no dinamiskās drošības, principā, pārsvarā bija dinamiskā drošība, kā ir jāstrādā ar mūsu klientiem. Nu, cik nu klientiem..... Pieredze? **Liene:** Darba pieredze ar atkarīgajiem tieši. **Rolands:** Vai var skaitīt skolā seši gadi, kad man bija audzēknis, kas bija atkarīgs? **Liene:** Es uzskatu, ka jā. **Rolands:** Tad jā, septiņi, astoņi gadi var teikt pieredze ar atkarīgo, ar atkarīgu personu, personām. **Liene:** Labi, paldies.

Liene: Kā norit ikdiena šeit Centrā? Kādi ir Jūsu darba pienākumi? Ko darāt?

Oksana [nopūšas]: Aj, darba pienākumi- gan uzraugs, gan skolotājs, gan drošības daļas darbinieks, viss, kas. Darām visu, visu pēc kārtas, kas nepieciešams. **Liene:** Tāds universālais kareivis. **Oksana:** Jā. Ikdienu var atšķirties – gan var noskrieties, gan mierīgi var paiet. **Liene:** Organizējat arī tās... nodarbības? **Oksana:** Nodarbības ir- obligātās nodarbības un papildnodarbības. Piemēram, ja mēs redzam, ka ir nepieciešams novadīt kādu nodarbību mēs varam paši sagatavot un novadīt. Gan rokdarbus, ja ir atbilstoša grupa. Jāskatās pēc situācijas..... **Liene:** Paldies.

Madara: Nodaļas ikdiena ir ļoti piesātināta. Ko lai es pasaku... darbs ir daudz, darbu vienmēr var atrast, ko darīt. Man darbs ir ar dokumentāciju saistīts ļoti daudz, [Rolands izbīdās no apļa, lai uzsmēķētu] papildus sapulces galveno inspektoru, tālāk arī nodaļas sapulces, visa dokumentācija, kas saistīta ar darbiniekiem, kuri strādā nodaļā, tieši, kas saistīti ar personālu, plus vēl nodarbojos ar klientu dokumentāciju un vēl papildus kaut kādu ideju meklēšana, kā attīstīt Centru, popularizēt to. Īsumā. **Liene:** Paldies.

Saiva: Arī man tas darbs ir kā kolēģiem- obligāto nodarbību vadīšana, klientu izvērtēšana, pēc tam tas novērtējums ir jāuzraksta uz izvērtēšanas komisiju...papildus sarunas ar viņiem, jo viņi paši ļoti daudz man nāk klāt un vēlas runāt, uzklasu viņus. Kas no manas puses, es esmu diezgan tāda aktīva meitene, man patīk karaokes dziedāt vakaros, mēs daudz, kas vairāk man tā atbilsts. Man patīk to darīt, vienmēr viņi ar prieku vakaros sēžam, dziedam.. un viss pārējais, jā tiek ikdienā visi... etapu pieņemšanas, jā, ikdienas visi tie darbi, viss tiek darīts.

Rolands: Vēlreiz jautājumu, lūdzu. **Liene:** Kā norit ikdiena, ikdienas darbi Centrā? **Rolands:** Ikdienu. Es ierodos darbā [pārējās diskusijas dalībnieces iesmejas]... tās ir ap mēram piecas līdz desmit minūtes, kamēr es adaptējos savai darba vietai. Personīgi. Tad noteikti tiek izrunāts – kas ir noticis, kas jānotiek, ko vajadzētu izdarīt, ko vajadzētu nedarīt. Vārdu sakot, tiek pārrunāts visas svarīgās lietas, jeb informācijas apmaiņa starp maiņām. Un pēc tam es apzinos, kas tajā dienā ir jāizdara un es pildu savus pienākumus, kuros ietilpst gan novērošana, gan nodarbību vadīšana, gan dokumentācijas aizpildīšana. Tam visam paralēli es cenšos atrast arī laiku, lai izveidotu kaut kādas savas prezentācijas, jeb aktivitātes, ko es varētu piedāvāt notiesātajiem brīvajā laikā. Nu, protams, arī kaut kāda humora pauzīte. [ārā

iznāk viens no Centra vadītājas vietniekiem, kas vēlas uzsmēķēt diskusijas dalībnieki piedāvā viņam iesaistīties, taču Rolands, lūdz pievērsties diskusijai, tās jautājumiem.]

Liene: Kā vērtējat dinamisko drošību Centrā? **Oksana:** Kā es vērtēju? **Liene:** Jā. **Oksana:** Man ļoti viegli strādāt... **Liene:** Salīdzinot ar to, kā notiek pārējās ieslodzījuma vietās, uzraudzība un viss pārējais. **Oksana:** Man savs uzskats par ieslodzījumu, par sistēmu. Man ļoti viegli strādāt, es neuztraucot īpaši par to dinamisko drošību. **Liene:** Nebiedē? **Oksana:** Nē! Tik daudzus gadus es nostrādāju, mani vairs tagad nekas nebiedē.

Madara: Par Izvērtēšanas nodaļu varu pateikt to, ka dinamiskā drošība no darbinieku puses tiek ievērota vis augstākajā līmenī, ņemot vērā to, ka bijušas apmācības un attiecīgi atkal problēmas nav bijušas. Viss, paldies.

Saiva: Arī es jūtos droši..... kādreiz, kad strādāju apsardzē, tā drošība bija lielāka, jo bija ierocis pie sāniem. Šinī gadījumā, šeit telpās strādājot, ir savādāk, bet principā es jūtos droši, ērti. **Liene:** Ir izietas arī apmācības, tā kā paš aizsardzības? **Saiva:** Tas man ir bijis, jā, kad es sāku strādāt. Viss. **Liene:** Labi, paldies.

Rolands: Dinamiskā drošība ir stabila, šeit. Visi no tās principiem tiek ievēroti. Ja kaut kur kaut kādi noslīdējumi, kaut kādas bīstamības pazīmes uzreiz, momentāli tiek piefiksēts un izdomāts kā ar to tikt galā. Nu, piekritīšu savai tiešajai priekšniecei (Madarai), tiešām, mūsu nodaļā dinamiskā drošība strādāt, tā, kā tai jābūt, nu, mana vērtējums ir deviņi.

Liene: Kā bija sākumā ar dinamisko drošību, notiesātajiem nebija pretestība pret to, zinot, ka viņi nāk no parastajām ieslodzījuma vietām, kā tur notiek?**Madara:** Nuu, sākumā jau vienmēr ir grūtāk, tapēc, ka neko nezina katrā ziņā.. **Rolands:** es varu pastāstīt.. **Madara:** Jā, pastāsti.

Rolands: Aa, protams, bija daudz un dažādi pretestības līmeņi, ja mēs to tā saucam..., ja drīkst tā saukt [aiziet Centra vadītājas vietnieks]. Tieši tāpēc mēs arī strādājot komandā, to visu risinājām. Domājām, kā apslāpēt viņu pretenzijas, lai mēģinātu darīt darbu tā, lai viņiem nav tādas pretenzijas... noteikti bija pie katra pienākuma, kas viņam ir jāveic bija kaut kāda pretenzija un viņi centās... viņi centās tā kā arī savus noteikumus ieviest, bet viņiem nesanāca. **Liene:** bija paņemta līdz kastu sistēmu, kur katrs kaut ko nosaka, arī ar kastām kaut ko? Jo izvērtēšana jau ir tas pirmais posms šeit Centrā. **Rolands:** Nedaudz, un tas viss uzreiz tiek piefiksēts, atļausos teikt, ka mēs esam profesionāļi, mēs to jūtam un tas viss tiek tā novērots, ka viņiem vienkārši nav izejas viņiem ir jāstrādā tā, kā šeit ir noteikt. **Liene:** Labi, paldies.

Liene: Tad, kas ir tās problēmas, ar kurām ikdienā klienti parasti vēršas pie Jums, ko Jūs risināt?

Madara: Karstais ūdens, sega par mazu. Nu, kas vēl. **Rolands:** Drošvien kaut kādi režīmu maiņu jautājumi.. **Madara:** pīpēt vairāk. **Saiva:** ā, jā, pastaigas viņi grib vairāk un

smēķēt. Jo no ieslodzījuma vietām atbraucot viņi ir pieraduši smēķēt daudz vairāk. Viņiem tās iespējas tur ir lielākas, šeit, jā viņi daudzi sākumā ir tādi neapmierināti un par to, ka tikai vien reizi dienā darba dienās, brīvdienās ir divas reizes dienā, bet nu izrunājot, parrunājot.. tad jau... nedaudz viņi piezemējās, parunājās.

Liene: Bet ar kādām iekšējām problēmām viņi veršas pie Jums, piemēram, ģimenes jautājumi, var būt.

Saiva: Jā, ir ļoti daudzi, personīgi es varu pateikt, ka man ir cilvēki, kas nāk un uzticās man, stāsta par savām dzīvē, par saviem tuviniekiem. Es viņus vienmēr uzklāsu un mēģinu ieteikt kaut ko no sevis pozitīvu, savu viedokli izteikt. Ir ļoti daudzi klienti tādi. **Liene:** Var būt ir kādas populārākās tēmas, ar kurām viņi vēršas pie Jums?

Oksana: Pie manis viņi vēršas ar jautājumiem, kas saistīti ar policijas darbu, ļoti bieži. Kas ir pēc likuma, ap likumu, par ekspertīzēm, par summām, par krimināllietām, par visu ko. Daudz prasa. **Liene:** Juridiskie jautājumi. **Oksana:** Jā, un rokdarbi ir. Mums iepriekš bija laba grupa, kura nodarbojās ar rokdarbiem, viņi tagad atrodās nodaļā „Ziedi” un vienmēr prasa foršas idejas, vēl, vēl, vēl ieteikumus. Bet ne vienmēr grupas ir radošas. **Liene:** No indivīdiem atkarīgs. **Oksana:** Jā.

Rolands: Un protams, arī, var būt ne tik ļoti, ne tik bieži, kaut kādi sadzīviski tipa jautājumi saskarsmē. Arī viņi mēģina jautāt, ko darīt, kad viens dara tā, bet otrs tā, kā man jāuzvedās, ko man teikt. Par saskarsmi ar pārējiem notiesātajiem, par saskarsmi, komunikāciju savā starpā.

Liene: Kas ir tas, ko klienti saka, kā viņi ir nonākuši līdz atkarībai?

Madara: Dažādi faktori ir. Lielākoties nāk no sociāli nelabvēlīgām ģimenēm, draugi, apkārteji vide, kurā bērībā viņi uzturējās. Lielākoties tas ir atkarīgs no tā. Reti kad ir tā, ka cilvēki ir nākuši no normālas ģimenes, kad kāds no vecākiem, nu kad abi vecaki nav atkarīgi. Pārsvārā tas ir no tā, vai arī, piemēram, ja ir ģimenes modelis, kad ir tikai māte vai tēvs, tad attiecīgi bērnam netiek pievērsta uzmanība tik daudz un viņš atrod sev kompāniju, nelabvēlīgu, kura viņu ietekmē. [nopūšas] un tā arī rodas tā atkarība sākot, iedzerot, pamēģinot un tad jau aizejot daudz tālāk. Pārsvārā tā.

Oksana: Zini, ko es pamanīju pēdējā laikā? No bērnu namiem. **Saiva:** Jā. **Oksana:** Ļoti daudzi cilvēki nāk no bērnu namiem. Ne uzreiz mēs to varam zināt, ka viņš auga bērnu namā, bet vēlāk viņi izstāsta, par to, ka vecāki bija dzīvi, bet viņi nedzīvoja kopā ar viņiem, dzīvoja bērnu namā.

Saiva: Jā, tā ir. Uz parrunām, kad es eju, es arī viņiem izskaidroju to arī, kas ir. Man arī pēdējā laikā ir no bērnu namiem. Viņi stāsta, ka tā dzīve viņiem nav bijusi viegla un viņi aizgājuši, paši apzinās, ka pa nepareizo ceļu. Tad es viņiem vienmēr tādu cerību, mēģinu

viņus tā kā iedvesmot, ka tomēr ir vēl iespējas mainīties un mainīt to savu dzīvi jaunajiem. Teiksim, savā dzīvē aizejot, veidojot ģimeni, lai nebūtu ar saviem bērniem, lai viņu bērni neciestu no tā visa un neietu cauri tam, ko viņi paši ir izgājuši. Tad viņi ar uzreiz skatās uz to visu un pēc tam tos secinājumus izdara.....

Madara: Nu jā, tā arī ir pārsvarā.

Rolands: Es varu stāstīt, man bija lielākā daļa... notiesātā ceļš uz atkarību sākas jau pašā bērnībā. Teiksim, lielākajai daļai tā ir nelabvēlīga ģimene, tas ir visbiežāk... attiecīgi, tās rezultātā, ja bērnība viņš satikās ar cilvēkiem, kas dzīvo kriminālu dzīvi un tādā veidā arī kļūst nopietni slim ar atkarību... neliela daļa, protams, arī 22, 21 gadu vecumā.... dēļ kaut kādām krīzēm dzīvē, kas ir notikušas. **Liene:** krīzēm ģimenes dzīvē, attiecības.. **Rolands:** attiecībās, ģimenes dzīve arī, darba sfēra, ja ir kaut kas nogājis greizi **Liene:** vai arī izglītības jomā. Paldies.

Liene: Kas ir tas, ko notiesātie saka, kas ir visbiežāk zaudētais atkarības dēļ, ko viņi pazaudē?

Madara: Viss. **Oksana:** Ģimene, darbs, izglītība.. **Madara:** Mājas. **Oksana:** mājas arī. **Madara:** Tikai un vienīgi to sliktāko nosauc. Nu tur jau nav nekā pozitīva. **Oksana:** Tā kā arī laiks, pazaudēja laiku. **Madara:** Veselība. **Oksana:** Jā. Kad viņi lieto, viņi par to nedomā, tikai šeit analizējot, parrunājot, tikai tad viņi.. **Saiva:** Apzinās tās sekas.. **Oksana:** Jā, ka to visu pazaudēja. Bet viņi labprāt iet uz kontaktu un stāsta par visu to. **Liene:** Viņi ir tadi atvērti vairāk? **Madar:** Jā! **Oksana:** Principā jā.. **Saiva:** Viņi ir ļoti atvērti nodarbībās, visur. **Oksana:** Viņi pat paši var izveidot apli, mums katru rītu ir sapulce un viens vienreiz piedāvāja: „parunāsim par atkarību, par problēmām, es gribu parunāt.” Viņš izstāstīja savu dzīvi. Pārējie no sākuma sēdēja, negribēja iesaistīties, bet aizgāja mums, visi padalījās ar savu pieredzi. **Liene:** Var būt ir ko pieminēt. **Rolands:** Tika nosaukts.

Liene: Vai viņi iepriekš ir vērsušies pie kādiem speciālistiem, gan cietumā. **Madara:** Ieslodzījuma vietā viņi ir vērsušies pie psihologiem, bet brīvībā reti kurš ir vērsies pēc kaut kādas palīdzības, jo attiecīgi viņiem arī bieži nav zināšanas par to, kā sabiedrība var palīdzēt, valsts institūcijas... citiem ir bijuši gadījumi, cik man ir stāstījuši, ka viņi tikuši tik tālu, ka viņus vienkārši aizved kaut kur atkačāt, vai uz to pašu Tvaika ielu, Rīgā. Tikai tad viņi saņem kaut kādu palīdzību. Bet tā, pārsvarā viņi saņem palīdzību ieslodzījuma vietās, pie psihologa veic konsultācijas.

Oksana: Viņi apmeklē arī, nu daži no viņiem, Anonīmie narkomāni, anonīmie alkoholiķi, bet arī ieslodzījumā. Reti kurš no viņiem bija pats aizgājis pie kāda ārsta.. **Madara:** Nu vai arī aizgājis uz to metadona programmu.. **Oksana:** Nu jā, bet ļoti reti es dzirdēju, ka viņi bija metadona programmā. Bet pārsvarā viņi nemeklē un viņi negrib atzīt, ka

viņam ir atkarība. **Saiva:** Es pat dzirdēju, ka tagad arī veido, izrādās mūsu Centrā, programmu, būs grupa, sarakstu veido, kurš grib piedalīties „atkarība no smēķēšanas” [šo sakot pati smēķē] [pārējie smejas]. **Oksana:** Ir cilvēki, jā viņi meklē palīdzību, bet... mērķis netika sasniegts, viņš vienalga nonāca ieslodzījumā. **Liene:** Bet vai nav tā, ka bieži viņi uzzina tikai par tiem Anonīmajiem šeit? **Madara:** Jā. Nē, nu tieši par anonīmajiem nē, tie ir populāri.. **Saiva:** Ieslodzījuma vietās viņi zina, jā.. **Madara:** ..bet attiecīgi par kaut kādām citām iespējām, par kopienām vai biedrībām, par tām gan viņi uzzina, vai nu šeit Centrā, vai jau ieslodzījuma vietā. Visbiežāk tas ir pie mums, Centrā. **Rolands:** Manā pieredzē, no 21 - viens cilvēks zina, kas ir 12 soļu programma un stāstīja, ka tā nav palīdzējusi... tajā cilvēkā nav tāda pārliecība arī, kad viņš stāsta par to visu. Kad esot iesaistījies, piedalījies un viņš it kā pauž, ka tas strādā, bet no sevis tā iniciatīva neiznāk. Un attiecīgi, tā doma- 12 soļu programma iespējams strādā, bet noteikti, ja cilvēks tik tiešām pats vēlas un viņam ir spēcīga motivācija, tad arī šeit, kas atnāk. Es teicu, manā pieredzē ir tie 20 cilvēki, viens ir stāstījis un viņš saka, ka nav motivācijas, es esmu gājis, bet nekas nestrādāja. **Liene:** Saka, ka ja nav iekšējā motivācija, tad nekas nestrādā.

Liene: Kas, Jūsaprāt, nepieciešams klientam, lai viņš pilnvērtīgi varētu atgriezties sabiedrībā? Un uzturēt šeit apgūtas prasmes.

Madara: Pirmām kārtām jau atbalsta persona. Plus, ir jābūt arī kaut kādam no pašvaldības, lai ir vismaz kaut kāds atspēriena punkts, jo lielākoties viņi atbrīvojas, viņiem nav kur iet, viņiem ir variants, vai nu patversme, vai arī pašvaldībā dzīvokļi bez jebkādam labierīcībām. Protams, kad viņš nevar uzreiz atrast darbu, kas viņam arī ir vajadzīgs. Ir nepieciešams, nepieciešams veidot kaut kādu sadarbību ar darba devējiem, tad pašvaldībās un tas materiālais, tas jau ir tas lielākais un plus vēl arī kāda persona, kas viņu atbalsta brīvībā, kaut kāds līdzgaitnieks, tas arī ir ļoti svarīgi. Pie mums viņš var iziet visu programmu un tā tālāk, bet, ja viņš ir vieglāk pavadināms uz kaut kādām atkarībām, tad viņam ir vajadzīga tā persona atbalstam. Un darbs arī ar viņa ģimeni brīvībā, ja viņš atgriežas pie ģimenes, tas ir nepieciešams, jo bieži ir tā, ka ārpusē viņam ir palikusi tā pati sieva, kas lieto arī alkoholu vai narkotikas un viņš nonāk atpakaļ tajā vidē un atkal tas pats aplis. Jā, paldies.

Oksana: Man gribētos, lai viņiem būtu augstāks izglītības līmenis, jo ir klienti, kuriem ir piecas klases izglītība, sešas, septiņas, pat deviņas, bet nonākot ieslodzījumā- ko viņi dara? Principā, viņi neko nedara un viņi netiek nodarbināti un nav nekādas apmācības... nu labi, paši arī viņi nevēlas iesaistīties mācībās. Te ir tāda, smadzeņu attīstība krīt un ir ļoti zems līmenis. Man pat, šeit arī uzturas cilvēki, kuriem grūti veidot kontaktu ar pārējiem, ta kā ļoti zems izglītības līmenis. Izglītība, tā lai viņš būtu augstāk, kaut kāda veidā pacelt. Iemācīt cilvēkus komunicēt ar pārējiem. **Saiva:** [ievelk gaisu un klusi jautā] Kāds bija jautājums?

Liene: Kas ir nepieciešams, lai notiesātais pilnvērtīgi varētu atgriezties sabiedrībā un uzturēt šeit apgūtas prasmes? **Saiva:** Es arī uzskatu, ka vairāk vajadzētu pašvaldībām, tai sistēmai strādāt, jo arī ir, pati es zinu, Jelgavā mums ir sociālās mājas, kur viņiem, tieši ieslodzītajiem, kas atbrīvojas no ieslodzījuma vietām viņiem ierāda. Tur ir tādas kopmītņu tipa ēkās un līdz ar to tur ļoti ātri var atkal, nu nelabvēlīgs, nelabvēlīgas personas, kas lieto alkoholu un narkotikas. Tur dzīvo. Tad viņi visi, kad gribasspēks ir mazs un, kas vairāk pavelkas uz to visu, tad ļoti ātri ieet tajā pašā vidē, kur viņi ir pirms tam bijuši.. **Madara:** Būtu jākontrolē vairāk viņi.. **Saiva:** .. jā, viņus vairāk vajadzētu kontrolēt, tieši tā, pastiprināta uzmanība viņiem jāvelta. Nu un arī piebildīšu, Madarai, arī tas pats, tuvieniekiem ir jābūt, lai arī viņiem uz to brīdi, kaut kāda palīdzība, arī viņiem jāsniedz mājās, atgriežoties ģimenēs, jo šeit viņi apzinās un grib to visu, bet realitātē, tas īstais dzīves pārbaudījums jau viņiem tikai sākas tad, kad viņi atbrīvojas un iziet ārā. Kā es viņiem vienmēr uzsveru, tas ir atkarīgs no jums katra paša, vai tas gribasspēks ir, būs vai nebūs, jo tie kārdinājumi jau ir ļoti daudz tur aiz tā žoga ir.

Madara: Un jā, vēl viņiem attiecīgi skaiti izglītība kaut kādas septiņas, astoņas klases- ko viņš var izdarīt? Lielam cilvēkam ir grūti sakārtot savu dzīvi ar visādiem dzīvokļiem, kredītiem vis kaut ko. Ko viņš var? Viņam vispār tas ir 20 reizes grūtāk nekā mums, kas strādā [pāreji- mhm] un kam ir izglītība. Vispār kaut kāda neiespējamā misija. Labi, ja viens no simts to var izdarīt. **Liene:** Bet izglītību var iegūt gan te Centrā, gan citās ieslodzījuma vietās? **Madara:** Ieslodzījumā, jā, bet nu attiecīgi arī, kāda viņa ir ko te viņi iegūst. **Liene:** Izglītības kvalitāte? **Madara:** Nu jā, tāda ziņā.

Rolands: Es pilnībā piekritīšu saviem kolēģiem. Tas ir tas, kas ir reāli un atbilstoši tagad esošajai Latvijas sistēmai. Tas nedaudz jāpamaina ir, bet, manuprāt, tas ko es teikšu, tas būs idejas līmenī, bet nekas neiespējams. Aaam, lai varētu atgriezties sabiedrībā ir jāmaina, totāli jāmaina domāšana. Attiecīgi, kā tas varētu notikt. Ja mēs zinātu, ka viņš jau bērnībā, pusaudžu gados, līdz tam brīdim, kad viņš nonāk ieslodzījumā un ir tā vide, kas viņu veido, ieslodzījuma vietā tam visam, viss nostiprinās, viņš attiecīgi pieņem savu identitāti, tšda, kāda ir cietumu vidē. Protams, cīņa pret sistēmu tam notiek iekšā. Kāpēc es to visu stāstu, tapēc, ka es šeit novēroju, ka pat mēnesi, mēnesi atrodoties Izvērtēšanas nodaļā, parādot, jeb iesaistot viņu mūsu vidē, kas ir šeit, citādi domājoši cilvēki viņam pazūd kaut kādas tās lietas, nianse vai rakstura īpašības pazūd. Minimāli, bet, ja mēs loģiski domājam, ja tas būtu ilgtermiņa, tad apkārt esošie cilvēki un vide mainītu viņu domāšanu un viņš arī virzītos dzīvei uz priekšu pavisam citādi, un viņš redzētu iespējas, viņš saprastu ko būtu jādara, lai veidotu labu dzīvi, lai, rupji sakot, izsisto. Bet kā to visu izdarīt, kādam tam jābūt, nezinu, iekšā sabiedrībā kaut kādas mazas struktūras izveidot, vai kopienas, pagaidām man pašam nav idejas.

Oksana: Bet man liekas, es Tev arī piebildīšu tagad, man liekas, ka tieši Atkarīgo centrā, vot šeit mēs varam veltīt laiku, uzmanību viņiem, jo mēs strādājam komandā, mums nav arī īpaši liels kolektīvs un mēs ļoti ilgi īstenībā sēžam sapulces laikā, nodarbības laikā stāsta, kā jāuzvedas, kā jādzīvo. Par reālajām kaut kādām lietām, mēs stāstam un viņi tā kā uzklausa un mēģina mainīt savu domāšanu. Es pat sāku no paša mazākā, ka nav jālamājas, nav jālieto lamu vārdi. Un viņi sāk kontrolēt savu uzvedību. **Liene:** Es arī no daudziem ieslodzītajiem esmu dzirdējusi, ka lamāšanās šeit tiek izskausta. **Oksana:** Jā, pat negribās.. **Rolands:** Un man arī negribās.. **Oksana:** viņi cenšas kontrolēt, viņi cenšas domāt savādāk. Jo tieši šeit mēs varam veltīt laiku, jo tur iepriekš, iepriekšējā ieslodzījumā tas diez vai sanāks, jo kamerā, piemēram, dzīvos desmit cilvēki un vienības priekšniekam 150 notiesāto, diezvai, nesanāks.

Liene: Strādājot divus gadus, kāds mazāk vai vairāk, esat novērojuši Centrā notiekošo. Kas Jūsaprāt ir tas, kas strādā, nestrādā, ko vajadzētu pamainīt vai uzlabot sistēmā?

Oksana: Mani viss apmierina. Tik globāli es nedomāju ko vajadzētu pamainīt. Nav ko teikt. **Madara:** Nezinu, sistēmā kopumā vienīgais to, lai klienti vairāk brauktu pie mums, citās ieslodzījuma vietās pamainītu to darbu, ko veic koordinatori. Ne varbūt tika daudz kā koordinatori, bet vienības priekšnieki. Attiecīgi, pie mums brauktu tie, kam tiešām ir atkarība, nevis uz labākiem dzīves apstākļiem, bet kuram ir atkarība, ar kuru jāstrādā un arī, kurš ir motivēts, lai nav, kad brauc vienkārši „mums no viņa vajag atbrīvoties un mēs viņu sūtīsim pie Jums”. Tā Centrā kopumā, nē, nu mēs strādāja, mācamies un daudz ko mēs vēl nezinām, ļoti daudz ko. Kļūdas tāpat pielaižam un no kļūdām mācamies, galvenais ir pieņemt viņas un saprast, visu izrunāt un censties tā kā dzīvot arī kolektīvā draudzīgi. Viss, paldies.

Saiva: Nu jā, arī man, kā Madara teica, vairāk gribētos, lai tiešām tie, kam ir atkarība nāk no ieslodzījuma vietām, jo daudzi šeit ir uzsvēruši un paši teikuši, ka šeit ir labāki dzīves apstākļi, te ir daudz patīkamāka vide, kāpēc viņi te ir un tikai ne dēļ tā, ka šeit ir kā kūrortā, bet tiešām, lai viņi strādātu ar sevi, lai mēs viņiem varētu palīdzēt, lai ir kaut kāda gandarījuma sajūta. Tiešām, kad kādreiz pēc vairākiem gadiem tu uzzini, ka tas cilvēks ir mainījies, ka viņš nelieto to alkoholu, nelieto tās narkotikas, lai ir arī pašam prieks un gandarījums par savu darbu, ko Tu esi veicis, ko Tu esi darījis, lai nav pa tukšo tas viss.

Rolands: Vēlreiz, lūdzu, jautājumu. **Liene:** Kas ir tas, ko vajadzētu izmainīt sistēmā, kas Centrā nestrādā, vai strādā? **Rolands:** Un jā... šis jautājums manī izraisa ļoti interesantas sajūtas, emocijas. Tāds provokatīvs jautājums patiesībā, jo ir noteikti lietas, kas strādā, un ir lietas, kas nestrādā. Bet, ja es sākšu stāstīt par tām lietām, kas nestrādā un, manuprāt, vajadzētu mainīt, tad tā mainīšana noteikti varētu ietekmēt to, kas strādā un tas atkal nestrādās. Saprotiet? [smejas]

Liene: Kā Jūs, kā darbinieki jūtaties šeit, vai pietiek apmācības, pietiek supervīzijas, vai Jums tādas vispār ir?

Madara: Es ideāli jūtos. Personīgi, es jūtos ideāli, tāpat kā iepriekšējos savos darbos. Man nav nekādu sūdzību. Nav bijis tā, ka negribās uz darbu. Vispār nav.

Rolands: Es arī jūtos ļoti labi, vairāk nekā labi [Saiva sitot knipi cenšas parādīt, ka iepriekšējā atbilšu secība ir sajaukta] **Saiva:** Runā, runā, pabeidz. **Rolands:** Nē, nu es uzstāju. **Saiva:** Nē, man arī patīk, kā šeit ir tā iespēja apmeklēt šos pašus seminārus, kursus. Arī atzišos, pateikšu, ka tas ir priekš pašas sevis, jo tai dzīvē, tu var būt nepievērs tam uzmanību, tu visu laiku ej, dari savas lietas un, kad tu ej ar to cilvēku, teiksim, ar to pašu, semināros ar to psiholoģisko novirzienu, patiešām saproti, ka tev pašam daudz ar sevīm vēl jāstrādā. Ka tā palīdzība ir, teiksim, no, no darba puses, kad ir tāda iespēja to visu darīt, jo, jo tas viss, protams, maksā atkal naudu, lai ikdienā to ietu un atsevišķi darītu, tad šeit ir iespēja arī pašiem darbiniekiem bez maksas. **Liene:** Bet jūtaties šeit labi, apmācību ziņā.. **Saiva:** Jā! Viss kārtībā, man arī patīk ļoti šeit vide, jo iepriekšējās vietās es esmu strādājus, nu tās telpas, diemžēl ir bijušas tādas... ne visai patīkamas, no tiem laikiem, no seniem, kas kādreiz viss ir bijis, tad tie remontu, tie uzlabojumi tur tādi necīgi ir bijuši. Šeit, ienākot Centrā uzreiz piesaistīja uzmanību ta apkārtējā vide, tā tīrība, tas gaišums, tā krāsainība, viss, ir patīkami, jā.

Oksana: Es arī jūtos ļoti labi, droši, man viegli strādāt, es pati nesen izbrīnījos, ka no notiesātajiem var saņemt kādu iedvesmu uztaisīt prezentāciju. Nesen uzzināju, ka viens notiesātais nekad nav bijis Rīgas Zoo dārzā. Uztaisīju prezentāciju par vietām, kuras var apmeklēt Latvijā bez maksas, gan pati komentēju, sniedzu komentārus, gan viņiem stāstu, viņi to uztver. Arī nedomāju, ka dažreiz es varu būt tik radošs cilvēks kaut ko uztaisīt pie viņiem, bet nu arī jāsaņem atbalstu no viņiem, jo ne visi grib darboties. Semināri, nu... jā. Pierakstījos, bet es netiku uz viņiem. Jo mani interesē drusciņ sarežģītākas tēmas semināros. Mani tā kā nepiesaista tās tēmas, tā kā psiholoģiskas, man vairāk gribas citu kaut ko, bet es netiku uz turieni. **Liene:** Uz to ko gribējās? **Oksana:** Jā. Mani interesē, seminārs, uz kuru es pierakstījos: „darbs bīstamos apstāļos”... grupas vadīšana, vadītāja prasmes, kaut kas tamlīdzīgs. Es nevēlos apmeklēt par pašnāvību, kaut kādas tur maģiskie apļi, vēl mākslas terapija. Tas ir mans viedoklis. **Liene:** Paldies par to. **Saiva:** Katram savs.

Rolands: Paturpināšu. Jā, es jūtos ļoti labi. [Saiva un Madara smejas] **Oksana:** vēl jo projām? **Rolands:** Nevar justies slikti, jo apgūstot apmācības pirms es šeit, var būt man bija ļoti labi skolotāji, tik tiešām, tā kā viņi pasniedza un ko viņi pasniedza, tas šeit ir un ja es ievēroju tos visus nepieciešamos pamatprincipus, lai veiksmīgi strādātu, tad tas tik tiešām tā ir un man ir viegli to darīt.... Tas ir viens moments. Otrs moments, šeit es izzinu sevi.... es atļaušos teikt, es pat ļoti perfekti izzinu sevi, jo tiesi šie divi gadi, ko es šeit strādāju. Protams,

pirms tam mani interesēja personības pilnveidošanās, gan sevi, gan saskarsmē ar citiem un visādas tādas lietas, kas saistītas ar psiholoģijas tēmu... bet tieši šeit es attīstīju sevi tik ļoti, ka nāk lepnums, par to, kas notiek ar manīm. Un es jūtu, ka tas notiek ar vien. Mūžu dzīvo mūžu mācīes, personības kļūst spēcīgākas, spēcīgākas un spēcīgākas. Un, kāpēc, lai man nepatīktu darbs. **Liene:** Un ir iespējasm tajā dalīties ar citiem. **Rolands:** Jā. Tas ir tā kā tāds iekšējais dzinējs, kas piemet tādas oglītes klāt, tad kad tu redzi, ka no tevīm smeļās. Kad nav tā, kad viss : „es esmu māsters”, bet tik tiešām ir prieks, ka tu vari padalīties ar savām zināšanām un kāds paķer to domāšanas stilu un veidu no Tevis, jo tad arī tā saksarmes ir pavisam cita un Tev ir, ar vienkāršiem vārdiem sakot, prieks ar viņu komunicēt. Paldies. **Oksana:** Un vēl gribu pateikt, ka mums ir ļoti labs kolektīvs. Pēc darba mēs arī varam satīties, sazvanīties. **Madara:** Jā. **Saiva:** Jā.

Liene: Var būt ir vēl kaut kas, ko gribētos piemināt, ko es nepajautāju par Centru, par sevi, par vadību? **Rolands:** Mēs arī drīkstam jautāt, jo teikt vairs nav ko. [Saiva, Oksana, Madara, smejas] **Madara:** Cik pulkstens? **Oksana:** Bez desmit. [visi dalībnieki sāk rosīties] **Liene:** Ja vairs nav ko teikt, tad paldies par diskusiju, sniegtajiem viedokļiem un vīzijām!

Interviju kopsavilkums

Kategorija	Dzimuma, vecuma un izglītības atšķirības		
Ko pārstāv?	Apakškategorijas	Kods	Izpausmes veids
Programma „Atlantis”	Tikai vīriešu dzimuma pārstāvji, Dažādi vecumi, Izglītības līmeņi	Notiesātais(-ā) Izglītība Vecums	-Notiesātais 29 gadus vecs, pamatizglītība. -Notiesātais 34 gadus vecs, vidējā izglītība, apgūtas divas profesijas. -Notiesātais 52 gadus vecs, pamatizglītība.
Programma „Pathfinder un Atlantis”	Tikai sieviešu dzimuma pārstāves Dažādi vecumi, Izglītības līmeņi		-Notiesātā 41 gadu veca, vidējā profesionālā izglītība. -Notiesātā 27 gadus veca, vidējā profesionālā izglītība. -Notiesātā 45 gadus veca, vidējā profesionālā izglītība.
Programma Pathfinder (pabeigts Atlantis)	Vīriešu dzimuma pārstāvji Dažādi vecumi, Izglītības līmeņi		-Notiesātais 27 gadus vecs, pamatizglītība. -Notiesātais 32 gadus vecs, pamatizglītība.
Programma Pathfinder	Vīriešu dzimuma pārstāvji Dažādi vecumi Izglītības līmeņi		-Notiesātais 36 gadus vecs, pamatizglītība.
Izvērtēšanas nodaļa	Vīriešu dzimuma pārstāvi Dažādi vecumi Izglītības līmeņi		-Notiesātais 32 gadus vecs, pamatizglītība.
Kategorija	Sodāmība, atbrīvošanās termiņš		
Programma „Atlantis”	Sodāmību veidi Soda termiņi Sodāmību skaits	Narkotiku lietošana, realizācija Zādzība Braukšana dzērumā Slepkavība Smagi miesas bojājumi Nevēlas atklāt	-Narkotiku lietošana, zādzība, piektā sodāmība, atbrīvosies 2019.gada septembrī. -Slepkavība, sestā sodāmība, soda termiņa beidzas 2023.gads. -Narkotisko vielu, lietošana, realizācija, pirmo reizi ieslodzījumā, atbrīvosies 2018.gada maijā
Programma „Pathfinder un Atlantis”		Sodāmību skaits Atbrīvošanās termiņš	-Neatklāj par ko, pirmo reizi ieslodzījumā, atbrīvosies 2020.gadā. - Smagi miesas bojājumi, pirmā sodāmība, atbrīvošanās 2019.gada aprīlis.

			-Narkotisko vielu lietošana, realizācija, otrā sodāmība, atbrīvošanās 2020.gads.
Programma Pathfinder (pabeigts Atlantis)			-Narkotisko vielu realizācija, lietošana, trešā sodāmība, atbrīvošanās pirms termiņa 2018.gada maijā. -Narkotisko vielu lietošana, pirmā sodāmība, atbrīvošanās – 4 mēneši līdz nosacītai pirms termiņa atbrīvošanai.
Programma Pathfinder			-Braukšana dzērumā, trešā sodāmība, atbrīvošanās 2018.gada jūnijā.
Izvērtēšanas nodaļa			-Braukšana dzērumā, pirmo reizi ieslodzījumā, atbrīvošanās 2018.gada septembrī.
Kategorija	Atkarību izraisošās vielas		
Programma „Atlantis”	Vielu veidi Lietošanas ilgums	Alkohols (alus) Marihuāna Heroīns Stimulatori(kokains, extasy, tabletes)	-Alkohola atkarība, no pusaudžu vecuma. -Amfetamīns, desmit gadus. -Visa veida narkotikas, pēdējais- heroīns, kopā aptuveni desmit gadus.
Programma „Pathfinder un Atlantis”		Pamēģināts visa veida narkotikas Gadi	-Alkohola atkarība, laiku nezina. -Alkohola atkarība, laiku nezina. -Stimulatori, periodiski lietoja 10 gadus.
Programma Pathfinder (pabeigts Atlantis)			-Marihuāna, aptuveni 8 gadus, -Visa veida narkotikas, marihuāna, lietoja septiņus gadus.
Programma Pathfinder			-Alkohola atkarība, sāka lietot piecus gadus atpakaļ.
Izvērtēšanas nodaļa			-Alkohola atkarība, no skolas laikiem (5.klase).
Kategorija	Atkarību izraisošo vielu lietošana		
Programma „Atlantis”	Uzkāšanas iemesli	Draugu ietekme, kompānija Skolas biedru ietekme Šķiršanās	-Draugu ietekme. -Skolas biedru ietekme. -Iespējams vides ietekme.
Programma „Pathfinder un Atlantis”		Dzīvē gadījumā Nevar atbildēt kāpēc sāka lietot	-Kompānijas ietekme -Dzīvē gadījumā. -Šķiršanās.
Programma Pathfinder (pabeigts Atlantis)		Interese Vecāku atbalsta trūkums	-Kompānijas ietekme. -Intereses pēc, kompānijas ietekme.
Programma Pathfinder			-Šķiršanās.

Izvērtēšanas nodaļa			-Kompānijas ietekme.
Darbinieks			--Ģimenes apstākļi, nelabvēlīga vide, draugu ietekme, vecāku trūkums bērnībā, klaiņošana, noeidzīgo nodarījumu izdarīšana. Nespēja tikt galā ar problēmām darba jomā, ģimenes situācijā.
Kategorija	Ikdienas aktivitātes Centrā		
Programma „Atlantis”	Aktivitāšu virzieni	Nodarbības Sporta aktivitātes Režīms Pastaigas Svētbrīži	-Svētbrīži, sporta nodarbības, nodarbības ar psihologu, kontaktpersonu nodarbības, pastaigas. -Sapulce, psihologu un kontaktpersonu nodarbības, sporta nodarbības. -Psihologu nodarbības.
Programma „Pathfinder un Atlantis”		Klusā stunda Ēdienreizes Kā kuru dienu, viss, kas programmā paredzēts, Programma beigusies	-Vingrošana, sapulce, brīvais laiks, nodarbības, mājas darbu pildīšana. -Režīms, nodarbības ar kontaktpersonām, ēdienreizes. -Režīms- nodarbības, pastaigas, gatavošana, klusā stunda,
Programma Pathfinder (pabeigts Atlantis)		Sapulce Brīvais laiks Vingrošana	-Kontaktpersonu nodarbības, individuālās konsultācijas ar psihologu, fiziskās aktivitātes. -Programma pabeigta.
Programma Pathfinder		Mājas darbu pildīšana	-Programma pabeigta.
Izvērtēšanas nodaļa			-Sporta nodarbības, pastaigas, kontaktpersonu nodarbības, grāmatu lasīšana, TV skatīšanās.
Kategorija		Atbalsts, motivācija nelietot atkarību izraisošās vielas	
Programma „Atlantis”	Atbalsta sistēma Motivācija	Ģimene Sieva Draugi Ticība	-Ticība, sieva, ārējā un iekšējā motivācija. -Iekšējā motivācija, ģimene, draugi, psihologs. -Sieva, iekšējā motivācija
Programma „Pathfinder un Atlantis”		Speciālisti Iekšējā motivācija Ārējā motivācija	-Ticība sev un Dievam, iekšējā motivācija, ģimene. -Iekšējā motivācija, mātes atbalsts. -Ģimene, bērni, iekšējā motivācija.
Programma Pathfinder (pabeigts Atlantis)			-Iekšējā motivācija, bērns. -Sieva, ģimene, iekšējā motivācija.
Programma Pathfinder			-Ģimene, iekšējā motivācija.
Izvērtēšanas nodaļa			

Kategorija	Notiesāto novērtotās pārmaiņas		
Programma „Atlantis”	Personības pārmaiņas	Ieradumu atmešana, Runāt Uzklausīt Mērķtiecība Emocionāla stabilitāte Pašizpēte Pateik”nē”	-Nesmēķē, mērķu izvirzīšana, atteikšanās no kārdinājuma. -Atteikšanās no kārdinājuma, mērķu izvirzīšana, pašizpēte. -Sarunu prasmju uzlabošana (nelamājas), smēķēšanas atmešana, grāmatu lasīšana.
Programma „Pathfinder un Atlantis”			-Runāt un uzklausīt, izturība un disciplīna, citu iespēju saskatīšana. -Runā, atveras, pašizpēte, lasa grāmatas. -Mērķtiecīgums.
Programma Pathfinder (pabeigts Atlantis)			-Domāšanas un vērtību maiņa, pašizpēte-darbs ar sevi. -Apzināšanās par atkarību, mērķu izvirzīšana, emociju savaldīšana, rakstīšana (vēstules, eseju).
Programma Pathfinder			-Uzstāšanās citu priekšā, grāmatu lasīšana, apziņa par atkarību un tās ietekmi.
Izvērtēšanas nodaļa			-Atkarība un tās ietekme.
Kategorija	Atbalsta resursi pēc atbrīvošanās		
Programma „Atlantis”	Pašvaldībā pieejamie Tuvinieku atbalss Valsts institūcijas NVO	Ģimenes atbalsts Sociālais dienests Atbalsta grupas, personas Sadarbība ar Centra personālu	-Rehabilitācijas centrs, draudze, draudzene. -Anonīmie narkomāni, sieva. -Centra psihologs, ģimene, atbalsta personu piesaiste ar VPD palīdzību.
Programma „Pathfinder un Atlantis”			-Sociālais dienests. -Anonīmie alkoholiķi, sociālais dienests faktiskais vīrs. -Ģimene- bērni, anonīmie narkomāni, sociālais dienests, VPD ieteikumi.
Programma Pathfinder (pabeigts Atlantis)			-sociālais dienests, atbalsta personu piesaiste ar VPD palīdzību, -Sociālais dienests, ģimene, atbalsta personas savā draugu lokā.
Programma Pathfinder			-Sociālais dienests, līdzgaitnieka piesaiste, anonīmie alkoholiķi.
Izvērtēšanas nodaļa			-Sociālais dienests, narkologs, ģimene.
Darbinieks			-Problēmas ar dzīvesvietu un sadarbību ar sociālo dienestu (it sevišķi Rīgā). Pēc atbrīvošanās nepieciešams finanšu līdzekļu nodrošinājums.

Kategorija	Resocializācijas programmu īstenošana Centrā un vēlamās izmaiņas		
Programma „Atlantis”	Speciālistu pieejamība Ikdienas režīma izmaiņas	Darbs ar speciālistiem Konsultācijas ar speciālistiem	<p>-Maz pastaigu un sporta aktivitāšu, maz iespēju kontaktēties ar ģimeni, tuviniekiem, satikšanās.</p> <p>-Tikšanās ar ģimeni, dārgi telefona zvani, medicīnas speciālistu trūkums, informācijas trūkums par tiesībām saņemt pakalpojumu.</p> <p>-Programmu ilgums.</p>
Programma „Pathfinder un Atlantis”			<p>-Programmās neko nevajag mainīt, smēķēšanas ierobežojums.</p> <p>-Skābekļa trūkums telpās, sūtījumu saņemšanas ierobežojums, higiēnas preces, pastaigu plānošana, nodaļā savs psihologs.</p> <p>-Pozitīvi- vienlīdzīgas attiecības notiesāto vidū un ar darbiniekiem, nav nepieciešamas izmaiņas.</p>
Programma Pathfinder (pabeigts Atlantis)			<p>-Vairāk aktivitātes svaigā gaisā, personāla iedziļināšanās notiesāto problēmās, tomēr sadarbība ir laba, palielināt psihologa individuālo konsultāciju skaitu.</p> <p>-Reāls darbs ar notiesāto, personāla pieejamība laba, arī medicīniskā aprūpe laba, vairāk pastaigas atbilstoši režīma pakāpei.</p>
Programma Pathfinder			-Izvērtēšanas nodaļā nepieciešams ceturtais nedēļas tēmu izveidot, attieksme, vienlīdzības princips.
Izvērtēšanas nodaļa			-Nekādas izmaiņas programmā nav nepieciešamas, vairāk pastaigu, savādāka attieksme un dzīves apstākļi.
Darbinieks			<p>-Izglītot IeVP citu struktūrvienību darbiniekus par norisēm Centrā.</p> <p>-Mazināt kastu sistēmas ietekmi uz personu vēlmi risināt atkarības problēmas.</p>

DOKUMENTĀRĀ LAPA

Maģistra darbs „Sociālā darba metodes un to ietekme darbā ar atkarīgajiem Olaines cietuma (Latvijas Cietumu slimnīcas) Atkarīgo centrā” izstrādāts LU Sociālo zinātņu fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantojot tikai tajā norādītos informācijas avotus un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Darba apjoms (neskaitot izmantotos informācijas avotus un pielikumus) ir 189 196 rakstu zīmes (ieskaitot intervālus).

Autors: _____ Liene Beriņa
(personiskais paraksts)

Rekomendēju/nerekomendēju darbu aizstāvēšanai.
(nevajadzīgo nosvītrot)

Vadītājs: docents Dr.sc.soc. Mareks Niklass _____ 01.06.2018.
(personiskais paraksts)

Recenzents: pasniedzējs Dr.sc.soc. Anvars Zavackis _____ ._.2018.
(personiskais paraksts)

Darbs iesniegts Socioloģijas nodaļā 01.06.2018.

Dekāna pilnvarotā persona: Inga Poļaka _____
(personiskais paraksts)

Darbs aizstāvēts maģistra gala pārbaudījuma komisijas sēdē 09.06.2018. protokola
Nr. _____

Komisijas sekretārs: docents Dr.sc.soc. Mareks Niklass _____
(personiskais paraksts)